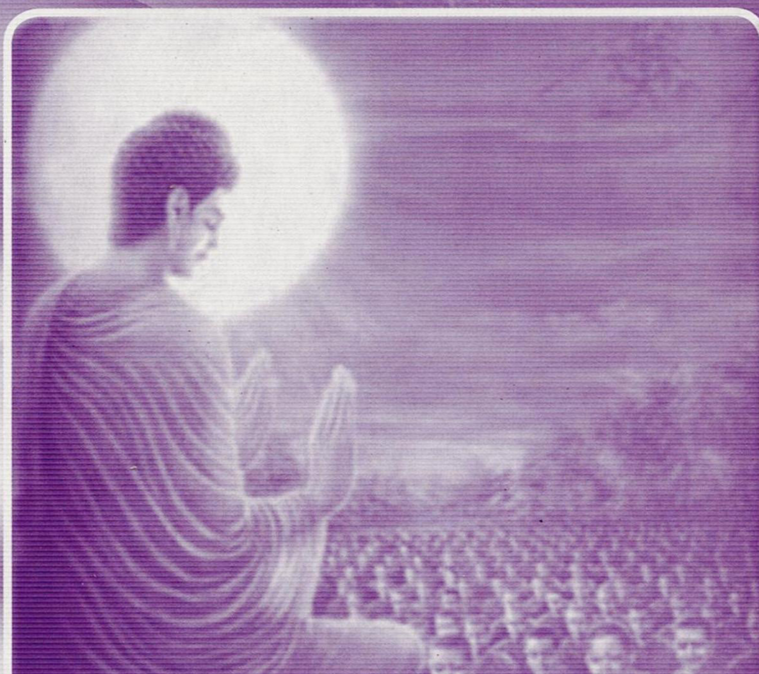
เอกายโน มคฺโค

มูลนิธิ แนบ มหานีรานนท์

ปัญญาสาร

ฉบับที่ ๑๓๒

มูลนิธิแนบมหานีรานนท์

เอกายโน มคฺโค

มูลนิธิ แนบ มหานีรานนท์

ปัญญาสาร

ฉบับที่ ๑๓๒

มูลนิธิแนบมหานีรานนท์

สำนักงานมูลนิธิแนบมหานีรานนท์

๘๔/๑ หมู่ ๒ ถนนพุทธมณฑลสาย ๕ ตำบลบางกระทึก
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๒๑๐
โทร. ๐๒-๔๘๒-๑๐๔๔, ๐๒-๘๘๙-๔๔๑๗
และที่ตึกสุหัทรังสรรค์ วัดสามพระยา กทม. ๑๐๒๐๐
โทร. ๐๒-๖๒๘-๙๓๒๘

พิมพ์ที่ บริษัท แอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด
๙ ซอยลาดพร้าว ๖๔ แยก ๑๔ แขวงวังทองหลาง
เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐
โทร. ๐๒-๕๓๐-๔๑๑๔ (อัตโนมัติ) โทรสาร ๐๒-๑๐๘-๘๙๕๐-๕๑
E-mail : tanapress@gmail.com, tana@tanapress.com

คำนำ

ปัญญาสาร ฉบับที่ ๑๓๒ นี้ จัดพิมพ์ในวันมาฆบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในปีนี้ตรงกับ วันจันทร์ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

วันมาฆบูชา ชาวพุทธถือเป็นวันสำคัญวันหนึ่ง ในอดีต ได้มีพระอรหันต์มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ประทับขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในเวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ จำนวน ๑,๒๕๐ องค์ โดยมิได้นัดหมายกัน นี้เป็นความอัศจรรย์ที่มีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ เรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต**

จาตุรงคสันนิบาต หมายถึง การประชุมด้วยองค์ ๔ คือ มีเหตุการณ์เกิดขึ้นพร้อมกันในวันนี้ :-

มีพระภิกษุสงฆ์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จำนวน ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมพร้อมกัน ณ เวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ โดยมิได้นัดหมาย พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้น ล้วนเป็นพระอรหันต์ เอหิภิกขุอุปสัมปทา คือเป็นผู้ได้รับอุปสมบทโดยตรงจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระภิกษุสงฆ์ที่มาประชุมกันในครั้งนี้ ล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ถึงพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาและอภิญญา ทั้งสิ้น เป็นวันเพ็ญเต็มดวง กำลังเสวย มาฆฤกษ์

ในวันนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสโอวาทปาฏิโมกข์ ให้แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ดังนี้.

สพฺพปาปสฺส อกรณํ	การไม่ทำบาปทั้งปวง
กุสลสฺสูปสมฺปทา	หมั่นทำกุศลให้ถึงพร้อม
สจิตฺตปริโยทปนํ	ทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว
เอตํ พุทฺธานสาสนํ	นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งปวง.

ทรงสอนให้พุทธบริษัททั้งหลายมีความเพียรละกิเลสทั้งปวง หมั่นทำกุศลให้ถึงพร้อม เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส ด้วยการเจริญ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่มีอารมณ์เป็น สติปัฏฐาน ๔ อันเป็นหนทางเดียว ที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายดำเนินไปสู่ มรรค ผล นิพพาน หมดจดจากอาสวกิเลสทั้งปวงได้.

มูลนิธิแนบฯ ได้นำคำสอนของพุทธองค์มาเผยแพร่ โดยจัดการเรียนการสอนพระอภิธัมฯ และปฏิบัติวิปัสสนาฯ แก่พระภิกษุ สามเณร แม่ชี และประชาชนทั่วไป ในโครงการ ต่างๆ ตลอดระยะเวลานานกว่า ๓๖ ปี

วันมาฆบูชานี้ มูลนิธิฯ ได้จัดงานบำเพ็ญกุศล ด้วยทาน ศีล ภาวนา โดยจัดงานทอดผ้าป่าสามัคคี พร้อมเชิญชวนสาธุชน ปฏิบัติวิปัสสนาและทำบุญวันก่อตั้งมูลนิธิแนบฯ ครบรอบ ๓๖ ปี ในวันนี้ด้วย

การทอดผ้าป่าสามัคคีในครั้งนี้ **คุณกนกทิพย์ โสดาบรรลุ คุณเบ็ญจมาศ เดชกล้าหาญ** พร้อมด้วย **คุณซ้อฮั้ว แซ่โง้ว, คุณชนิดา ลิ้มธงเจริญ** และ**คุณชัยกิจ คุณจินตนา ลิ้มธงเจริญ** รับเป็นประธาน ร่วมกับคณะนักศึกษาพระอภิธัมฯ วัดสามพระยา

วัดธาตุทอง มูลนิธิแนบฯ ผู้ปฏิบัติธรรมพร้อม ญาติ มิตร และสาธุชนทั้งหลาย เพื่อนำรายได้เป็นค่าใช้จ่าย จัดการเรียนการสอนพระอภิธัมฯ พร้อมทั้งสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนาในโครงการต่างๆ ของมูลนิธิฯ

วารสารฉบับนี้ ได้นำบทความของท่านอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ เรื่อง วิสุทธิ ๗ ตอน **ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ (ตอนที่ ๒)** ต่อจากคราวที่แล้ว ที่ท่านอาจารย์แนบ ฯ ได้อธิบายความบริสุทธิ์ของปัญญา ขั้นพลวอุทยัพพยญาณ ที่ปราศจากวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง และรู้ถูกต้องว่านามรูปที่เป็นไตรลักษณ์เท่านั้น เป็นอารมณ์นำไปสู่พระนิพพาน และยังมีเรื่องของอาจารย์ท่านอื่นที่เป็นอารมณ์ของปัญญาได้ตามสมควรอีกด้วย

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของทุกท่าน ที่ได้ร่วมใจกันบำเพ็ญกุศล เพื่อทะนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรสืบไปครั้งนี้ ขอกุศลที่ประกอบด้วยปัญญานี้จงเป็นพลวปัจจัยให้ทุกท่าน ประสพความสุขความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมและมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถรู้ธรรมเห็นธรรมตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสมพุทธเจ้า จนถึงความพ้นทุกข์โดยเร็วพลันด้วยกันทุกท่านเทอญฯ.

เทพฤทธิ์ สาธิตการมณี
กรรมการฝ่ายวิชาการ
๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

สารบัญ

ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ (ตอนที่ ๒)

โดย อาจารย์แนบ มหานีรานนท์

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ก่อนอื่นที่ท่านจะได้ศึกษาต่อไปนั้น ในสำหรับวิปัสสนา หรือญาณ ๑๖ นั้น ท่านจัดไว้ด้วยปริญญา ๓ ขั้นด้วยกัน นี่น่ะ ข้อสำคัญนี่น่ะ สัมมสนญาณนะให้เข้าถึงอุทยัพพยญาณได้อย่างไร สัมมสนญาณนี่เห็นความดับ ก็การที่เห็นความดับในสัมมสนญาณนั่นเองตอนนั้นน่ะ ที่จริงความเกิดก็มีใช่ไหม ถ้าเกิดไม่มีแล้วดับจะมีได้อย่างไร แต่ว่า เกิดกับดับน่ะ ยังไม่ติดต่อกันไม่ใช่อารมณ์เดียวกัน มันเป็นคนละอารมณ์ไปเท่านั้นเอง

ในญาณทั้งหมดมี ๑๖ ญาณด้วยกัน แต่ว่าใน ๑๖ ญาณนั้นน่ะ ท่านจัดโดยปริญญาไว้ ๓ ขั้น ด้วยกันคล้ายๆ กับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ท่านจัดไว้ในวิปัสสนานี้ค่ะ ท่านจัดปริญญาไว้ ๓ ขั้นด้วยกัน คือท่านนับตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณไปถึงสัมมสนญาณ ๓ ญาณนี่ เป็นปริญญาขั้นหนึ่ง ท่านเรียกว่า ญาตปริญญา

นี่ ๓ อันนี่นะคะ คล้ายๆ กับว่า ๓ อันนี่ เป็นปริญญาตรี เป็นปริญญาขั้นต้นนะคะ เฉพาะอุทยัพพยญาณ ญาณเดียวนั้นน่ะ ให้ปริญญาหนึ่ง เฉพาะอุทยัพพยญาณอันเดียว ให้ปริญญาอีกปริญญาหนึ่ง ชื่อว่าตีรณปริญญา นี่สมมุติเป็นปริญญาโท ทีนี้ปริญญาเอก นับตั้งแต่ภังคญาณที่ต่อจากอุทยัพพยญาณไปจนถึงปัจจเวกขณญาณ นี่ปริญญาเอก ต้องได้มาอย่างนั้นสิ ชื่อว่า ปหานปริญญา ๓ ขั้นด้วยกัน

ฉะนั้น ในปริญญาทั้ง ๓ นี้ ก็ต้องเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันเหมือนกัน ปริญญาโทจะได้ ก็ต้องอาศัยมาจากปริญญาตรี ใช่ไหม ถ้าไม่ได้ปริญญาตรีมาก่อนแล้วปริญญาโทก็ไม่ได้ ต้องได้ปริญญาโทก่อนแล้ว ถึงจะได้ปริญญาเอก เหมือนกันกับวิปัสสนาสภาวะ หรือธรรมะก็อย่างเดียวกัน ถ้าโลกนี้เป็นไปด้วยธรรมะขอให้นึกอย่างนั้นนะคะ ในปริญญาทั้ง ๓ นี้ ก็ต้องเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน ดังเช่นปัญญาในสัมมสนญาณก็ต้องเป็นปัจจัยให้อุทยัพพยญาณ ก็ปัญญาที่ชื่อว่าอุทยัพพยญาณนี้เป็นชื่อของปัญญาที่เห็นความเกิดขึ้นและดับไปของนามรูป ในสัมมสนญาณนั่น เห็นความดับ แต่ว่าเห็นในเมื่อมีรูปใหม่เกิดแทนนะคะ ไม่เที่ยงก็เห็นเหมือนกันแต่ไม่ใช่อย่างชนิดสัมมสนญาณ

ตอนนี้พอถึงสัมมสนญาณ เห็นทั้งเกิด และทั้งดับนะคะ

ขั้นที่ ๑ รู้ว่า เป็นนามเป็นรูป

ขั้นที่ ๒ รู้ว่า นามรูปเกิด

ขั้นที่ ๓ รู้ว่า นามรูปดับ

ขั้นที่ ๔ รู้ว่า รู้นามรูปทั้งเกิดทั้งดับในอุทยัพพยญาณ

เห็นไหมว่า เนื่องกัน เห็นไหมว่า ปัจจัยนี่เนื่องกัน อารมณ์ก็เนื่องกัน

นี่แหละ ปัญญาที่ชื่อว่า อุทยัพพยญาณนี้ เป็นชื่อของปัญญาที่เห็นความเกิดขึ้นและดับไปของนามและรูป ที่ได้พิจารณามาแล้วตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณเป็นต้น นามรูปนั้นถึงมาทีเดียว ถึงมาตั้งแต่ได้มาจากนามรูป-ปริจเฉทญาณ ก็เอามาใช้เรื่อยมาตลอด จนกระทั่งถึงอนุโลมญาณเป็นที่สุด ใช้นามรูปนับตั้งแต่นามรูป-ปริจเฉทญาณมา

ฉะนั้น ในอุทยัพพยญาณนี้ ก็เป็นการเกิดขึ้นและดับไปของนามรูป ที่ได้มาจากนามรูปปริเฉทญาณนั่นแหละเป็นต้นมาทีเดียว แต่ปัญญาที่เห็นการเกิดขึ้นและดับไปในอุทยัพพยญาณนี้ ต่างกันกับการเห็นความเกิดขึ้นและดับไปของในญาณที่ ๒ และ ๓ ใช่ไหม

ทำไมถึงพูดว่าญาณที่ ๒ และญาณที่ ๓

ญาณที่ ๒ รู้การเกิดขึ้นของนามรูปพร้อมด้วยเหตุปัจจัย

ญาณที่ ๓ รู้ความดับของนามรูป ในเมื่อรูปใหม่เกิดขึ้นแทน

เห็นไหม ทั้งเกิด ทั้งดับ ใช่ไหม ญาณที่ ๒ และญาณที่ ๓ นี่ เห็นเกิด และดับ

ทีนี้ พอมาถึงอุทยัพพยญาณอีก อารมณ์ของญาณทั้ง ๒ นั้น ก็มาอยู่ในอุทยัพพยญาณ ทั้งเกิดและดับ ทั้งนามรูปที่ได้มาจากนามรูปปริจเฉทญาณ ทั้งความเกิดขึ้นที่ได้มาจากปัจจยปริคคหญาณ ทั้งความดับไป ที่เห็นในสัมมสนญาณนะคะ พยายามฟังเพื่อเหตุผลหน่อยค่ะ มันสุขุมหน่อย มันละเอียดมาก เพราะฉะนั้น ที่มารวมกันอยู่ในอุทยัพพยญาณนี่ทั้งหมดเลย ตั้งแต่ญาณที่ ๑ มาจนถึงอุทยัพพยญาณนี่น่ะ รวมหมดแล้ว เพราะเห็นการเกิด - ดับในที่นี้ เป็นการเห็นที่พร้อมทั้งนามและรูป แต่ก่อนนี้ ความเกิดขึ้นและดับไป รูปที่เกิดขึ้น อันนี้รู้ว่า อ้อ! เกิดจากปัจจัยนั้น นามนั้นเกิดขึ้นมาก็รู้ว่า เกิดจากปัจจัยนั้น แต่ว่าในอุทยัพพยญาณนี่ ไม่ใช่อย่างนั้น เห็นพร้อมกันทั้งนามและรูป เกิด - ดับด้วยกัน และเป็น

การที่เห็นเฉพาะในอารมณ์ปัจจุบัน โดยไม่ต้องอาศัยอดีตและอนาคต และเป็นการเห็นในอารมณ์อันเดียวกันทั้งเกิดและดับ ไม่ต้องมีรูปอื่นมาแทน แล้วจึงเห็น อย่างในสัมมสนญาณน่ะ เมื่อมีรูปใหม่เกิดขึ้นมาแล้วจึงเห็นว่ารูปเก่านั้นดับไป ส่วนในอุทยัพพยญาณไม่ใช่อย่างนั้น เห็นทั้งรูปเกิดขึ้นและรูปนั้นดับไป โดยไม่ต้องมีรูปใหม่เกิดขึ้นมาแทนเลยนะคะ นี่ต่างกัน ขอให้สังเกตนะท่านฟังและขอให้พยายามเข้าใจว่าญาณนี้ต่างกันที่ตรงไหน เป็นปัจจัยกันที่ตรงไหนมารวมกันสงเคราะห์ได้ที่ตรงไหน อันนี้แหละ สำคัญมากนะคะ เป็นการรวมเห็นโดยปัญญาในอุทยัพพยญาณนี้นะคะ โดยอารมณ์ของปัญญาในอุทยัพพยญาณนี้น่ะ เป็นการรวมอารมณ์ของปัญญาทั้ง ๓ ขั้นต้นนั้น ให้อยู่ในอารมณ์ของปัญญาในอุทยัพพยญาณนี้ด้วย และยังเป็นปัจจัยให้แก่อารมณ์ข้างหน้าอีกด้วย ตามที่ได้สงเคราะห์ไว้ในปฏิปทาญาณ-ทัสสนวิสุทธิ เขาจัดตั้งต้นตั้งแต่อุทยัพพยญาณที่สงเคราะห์เข้าในปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินะคะ ก็เป็นปัจจัยต่อไปแก่ญาณ ที่อยู่ในปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิด้วยกันนี่แหละ

โดยเหตุนี้ ท่านจึงจัดอุทยัพพยญาณเข้าไว้ในปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ อุทยัพพยญาณที่ยังไม่สงเคราะห์เข้าในปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิก็มีใช่ไหมคะ และที่สงเคราะห์เข้าไปในปฏิปทาญาณทัสสน-วิสุทธินี้ก็มี ต่างกันอย่างไร? ต่างกันเพราะอะไรนะคะ อุทยัพพยญาณที่สงเคราะห์เข้าในญาณทัสสนวิสุทธินั้นน่ะอยู่ในวิสุทธิอันไหน? มีทั้ง ๒ อย่างนะ พอเรียนถึงวิสุทธินี้ วิสุทธิอันเก่า คุณก็ลืมเสียแล้ว มัคคามัคคญาณก็เรียนมาแล้ว เวลานี้ กำลังขึ้นปฏิปทาญาณทัสสนวิสทธิ ทีนี้มัคคามัคคญาณก็ชักจะลืมไปเสียอีกแล้ว

อุทยัพพยญาณ ที่ยังไม่สงเคราะห์เข้าปฏิปทาญาณ-ทัสสนวิสุทธิน่ะ เพราะมีวิปัสสนูปกิเลสเจือปนอยู่ เพราะฉะนั้น อุทยัพพยญาณอันนั้นสงเคราะห์เข้าอยู่ในมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ แต่ว่าอุทยัพพยญาณที่ปราศจากวิปัสสนูปกิเลสแล้วนี่ เขาสงเคราะห์ไว้ในปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินะคะ

โดยเหตุนี้แหละ ท่านจึงได้จัดเอาอุทยัพพยญาณญาณเดียวนี่แหละ เข้าไว้ในตีรณปริญญา อุทยัพพยญาณอันเดียวเท่านั้น เป็นปริญญาขั้นหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง การเห็นการเกิดดับในอุทยัพพยญาณนี้ ไม่ต้องเห็นโดยมีรูปใหม่เกิดมาแทนอย่างสัมมสนญาณนี้ เพราะการเห็นความไม่เที่ยงในที่นี้ เป็นการเห็นเพราะความขาดของสันตติ แต่สัมมสนญาณไม่ใช่ขาดจากสันตติ แต่ว่า ในอุทยัพพยญาณนี่ เป็นการเห็นที่ขาดจากสันตติ ถ้าหากพระโยคีบุคคลที่ยังไม่เคยเห็น เมื่อเข้าไปเห็นครั้งแรกๆ มักจะรู้สึกน่าหวาดเสียวมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ในความดับที่น่าหวาดเสียวน่ะ มันมีเห็นทั้งเกิดทั้งดับ ใช่ไหม ในอุทยัพพยญาณนี่ แต่ว่าที่น่ากลัวและน่าตกใจนี่ เฉพาะความดับ เพราะดับชนิดขาดจากสันตติ ไม่ใช่ดับอย่างในสัมมสนญาณ

ในสัมมสนญาณนั้น ดับก็จริง แต่ว่ายังมีรูปใหม่เกิดมาแทน คล้ายๆ กับว่า ยังมีคนมาแทนอยู่ แต่ในอุทยัพพยญาณนี่ ดับแล้วขาด ไม่มีใครแทนเลย ตัวคนเดียวโดดเดี่ยวเลยในที่นั้นนะคะ

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ดับนี่น่ะ คนที่ไม่เคยเห็นแล้วจะรู้สึกน่ากลัว หรือตกใจ หรือรู้สึกน่าหวาดเสียว

เมื่อพระโยคีบุคคล นำปัญญาเข้าถึงความเกิดขึ้นและดับไปในอุทยัพพยญาณ ซึ่งเป็นปัญญาที่ได้มา หรือเกิดขึ้นจากภาวนาโดยแท้จริง มิใช่ได้อาศัยมาจากสุตตมยปัญญา

และจินตามยปัญญา ปัญญานี้ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ในอารมณ์ปัจจุบันที่ตนกำลังพิจารณาอยู่นั้นเอง จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ไม่เคยนึก หรือไม่เคยรู้สึกว่าจะเห็น จะเข้าไปเห็นอะไร หรือเข้าไปเห็นอย่างนั้นไม่เคยนึกเลย เพราะตัวไม่เคยเห็น ตัวจะไปนึกอย่างไร แต่เมื่อเห็นเข้าแล้วก็ทำความประหลาดใจให้แก่ผู้นั้น และก็ย่อมตื่นในความรู้ ที่เคยเข้าใจผิดไว้ เมื่อยังไม่ได้พิจารณาเห็น พอเห็นปั๊บ ก็มีความรู้สึกว่า ตื่นในที่นั้นเลย แต่เมื่อมีความประหลาดใจขึ้นความประหลาดใจที่เกิดขึ้นนี้ มี ๒ อย่างนะคะ ในที่นั้นเกิดความประหลาดใจที่ไม่เคยนึกเลยว่า จะเห็น ทำไมเข้าไปเห็นได้ ไม่เคยนึกเลยว่าจะมีอย่างนี้ ไม่เคยนึกเลยว่า จะรู้อย่างนี้ เหมือนคำประกาศที่ว่าอัศจรรย์จริงพระเจ้าค่ะ สิ่งที่ไม่เคยจะรู้ก็รู้ขึ้น สิ่งที่ไม่เคยจะเห็นก็เห็นขึ้นเขาประกาศในคำเทศนาของพระองค์ เหมือนอย่างกับดวงไฟที่จุดขึ้นให้สว่างคนที่อยู่ในที่มืดนั้น มองเห็นทาง คำเทศนาของพระพุทธเจ้าน่ะ เหมือนอย่างนี้ เหมือนกับชี้ทางให้คนหลงทาง เขาประกาศขึ้นมาทีเดียว สิ่งที่เขาไม่เคยนึกไม่เคยเห็น อัศจรรย์จริงสิ่งนั้น ไม่เคยนึกว่าจะมีก็มีขึ้นไม่เคยนึกจะรู้ก็รู้ขึ้น เขาประกาศความอัศจรรย์ทีเดียว

เพราะไม่เคยเห็น เพราะว่า เราไม่เคยเข้าถึงอุทยัพพยญาณ ใช่ไหม เราจะไปรู้ได้อย่างไร ในที่นั้นน่ะ ก็ทำความประหลาดใจให้แก่ผู้นั้น แต่ความประหลาดใจที่เกิดขึ้นน่ะ ความประหลาดใจนี่มันมี ๒ อย่างนะ คือประหลาดใจนั้นน่ะ เกิดขึ้นด้วยกิเลสก็ได้ พอความประหลาดใจเกิดขึ้น กิเลสก็เข้าเลยนะคะ เกิดขึ้นด้วยกิเลสเป็นเหตุ หรือปัญญาเป็นเหตุ

ถ้าความประหลาดใจนั้นเกิดขึ้นในอารมณ์ที่มีกิเลสเป็นเหตุ ความประหลาดใจนั้น ก็เป็นปัจจัยแก่กิเลสเข้าอาศัยให้ความประหลาดใจนั้นเกิดต่อไป เกิดต่อไป เราไปเห็นอะไรเข้า โอ้โฮ! แหม ไม่เคยเห็นเลย ไม่นึกเลยว่า มันจะสวยงามอย่างนี้ ทีนี้กิเลสนั้นน่ะ อะไรล่ะ ก็โลภะน่ะซิ ความไม่พอใจเกิดตามขึ้นมา หรือไปเห็นคนที่เขามีจิตใจร้ายกาจฆ่ากัน แหม! มันไม่เคยนึกเลยว่า มันจะฆ่ากันร้ายแรงถึงอย่างนี้ ความประหลาดใจอย่างนี้ โทสะกิเลสก็ไปกับความประหลาดใจนั้น เป็นปัจจัยลากเอาโทสะเกิดขึ้น เป็นปัจจัยลากเอาโลภะเกิดขึ้นก็ได้เหมือนกัน มี ๒ อย่างนะคะ แล้วแต่มันประหลาดใจด้วยอะไร ถ้าด้วยกิเลส ก็เป็นปัจจัยแก่กิเลส ถ้าด้วยปัญญา มันก็เป็นปัจจัยแก่อารมณ์ของปัญญา กุศลต่างๆ ปัญญาต่างๆ ก็เกิดขึ้นนะคะ

ถ้าหากว่า ความประหลาดใจนั้น เกิดขึ้นด้วยปัญญา จะเป็นเหตุให้ความประหลาดใจนั้น เป็นปัจจัยแก่ปัญญา ให้ปัญญานั้นเกิดขึ้นต่อไปตามลำดับกัน เมื่อมันเข้าไปเห็นด้วยปัญญา ว่าความไม่เที่ยงนี่ เป็นถึงแค่นี้เชียวนะนี่ สมมุตติว่าอย่างนี้นะ เพราะมันเข้าไปเห็นความไม่เที่ยงน่ะต้องเห็นด้วยปัญญา เมื่อปัญญาเข้าไปเห็นอย่างนั้น แหม! มันเป็นถึงแค่นี้ มันเป็นถึงอย่างนี้ทีเดียวนะ ทีนี้ก็เป็นปัจจัยแก่ปัญญาต่อไปละ โธ่เอ๋ย! ไม่ควรจะยินดีใช่ไหม ไม่ควรจะยินดีเลย เป็นที่ควรจะน่าเบื่อหน่าย ก็เกิดเป็นอารมณ์ของปัญญา ที่จะกำจัดให้กิเลสนั้นหมดไป นี่แหละปัญญานี่น่ะ ไปประหลาดใจด้วยปัญญาเป็นเหตุและก็นำไปปัญญาก็เข้าอาศัยอันนั้นต่อไปอีก เป็นเหตุ เป็นปัจจัยกันนะคะ ก็แล้วแต่ว่าจะเกิดขึ้นด้วยเหตุอะไร ดังเช่น ความประหลาดใจนี้เกิดขึ้นแก่ปัญญาในอุทยัพพยญาณ ก็เป็นปัจจัยให้เข้าถึงปัญญาในภังคญาณ ภังคญาณนั้นก็เป็นปัจจัยแก่วิปัสสนาขั้นต่อๆ ไป จนบรรลุนิพพาน

ในตอนนี้ จะขอย้อนกลับมาทำความเข้าใจ ในคำว่าปัญญาในอุทอัพพยญาณนั้นจะเป็นปัจจัยแก่ปัญญาในภังคญาณได้อย่างไร? เพราะในเวลานี้ เรากำลังพูดกันอยู่ในปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ซึ่งได้แก่อุทยัพพยญาณที่มีกำลังกำจัดวิปัสสนูปกิเลสแล้ว เป็นต้นไป จนถึง

โคตรภูญาณ แต่ในเวลานี้กำลังอยู่ในอุทยัพพยญาณ ที่มีกำลังพูดกันอยู่นี้นะคะ ก็ควรทราบ หรือควรรู้ด้วยว่าอุทยัพพยญาณนั้น เป็นปัจจัยแก่ภังคญาณอย่างไร ที่อธิบายมาแล้วนั้นเฉพาะเหตุให้เกิดอุทยัพพยญาณใช่ไหมคะ ว่าอันนั้นเป็นปัจจัยอย่างไรอุทยัพพยญาณมาได้อย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะเหตุอะไรที่แล้วมานะคะ

ต่อไปนี้ จะอธิบายว่า อุทยัพพยญาณ จะเป็นปัจจัยแก่ญาณต่อไปได้อย่างไร ทีนี้ต่อไปอุทยัพพยญาณจะเป็นปัจจัยแก่ญาณต่อไปได้อย่างไรจึงย้อนกลับมาหาอุทยัพพยญาณนั้นอีกทีนะคะ

เมื่อตะกี้ดิฉันได้อธิบายแล้วว่า อุทยัพพยญาณนั้นน่ะเป็นชื่อของปัญญาที่เข้าไปรู้ความเกิดขึ้นและดับไปซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดขึ้น หรือได้มาจากการภาวนาอันแท้จริงโดยเฉพาะ มิได้อาศัยจากสุตตมยปัญญาหรือจินตามยปัญญานั้นเลย หากแต่เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าในอารมณ์ปัจจุบัน ที่ตนกำลังพิจารณาอยู่นั้นเองโดยยังมิได้ทำความรู้สึกว่า จะรู้อะไร หรือจะเห็นอะไรในสิ่งที่ตนยังไม่เคยรู้ หรือไม่เคยเห็น จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่เมื่อเข้าไปรู้หรือเห็นในสิ่งที่ตนไม่เคยนึกว่า จะรู้อย่างนั้น

จะเห็นอย่างนั้น เมื่อได้เข้าไปพบไปเห็นเข้าด้วยปัญญาแล้ว ก็ย่อมทำความประหลาดใจให้เกิดขึ้นในที่นั้น หรือแก่ผู้นั้น ที่เข้าไปเห็นนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ ในความดับ เพราะเหตุที่ว่าความดับในที่นั้นเป็นความดับที่ขาดจากสันตติ คือไปเห็น เพราะว่า เมื่อมีอะไรดับไป ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้นมาแทนเสียก่อนแล้ว จึงดับไป คล้ายๆ กับว่า คนจะจากไปนั้น บอกว่าฉันจะไปละ ก็ไม่เป็นไรหรอก คนนี้เขามาแทนแล้ว ฉันจะไปก็ได้ไม่เป็นอะไรหรอก เพราะฉะนั้น การไปของคนนั้นน่ะดูไม่ค่อยหนักหนาอะไรเท่าไรหรอก เพราะว่า มีคนใหม่มาแทนแล้ว เราก็อุ่นใจถึงคนนั้น จะไปแล้วก็ไม่เป็นไร แต่ทีนี้ ในที่นี้ ไม่ใช่อย่างนั้นน่ะ ถ้าฉันอยู่คนเดียว แล้วแกไปเสียอีกคน ฉันก็เลยอยู่คนเดียวเท่านั้นเอง ไม่มีใครมาแทนเลย ความรู้สึกในการไปของคนนั้นน่ะ จะเป็นอย่างไรคะ รู้สึกเสียอกเสียใจ รำพึงรำพันว่า ฉันอยู่คนเดียวยังกล้าทิ้งฉันไปได้นะ อย่างนั้น อย่างนี้น่ะ อะไรต่ออะไร มันไปโดยไม่มีใครแทนเลย เมื่อคนนั้นเขาไปแล้ว ฉันอยู่คนเดียวอย่างหว้าเหว่

นี่นะคะ ความรู้สึกในอุทยัพพยญาณที่เห็นดับไปโดยไม่มีรูปนามเกิดขึ้นมาแทนเลยนะคะ เกิดขึ้นมาแทน

เสียก่อน แล้วจึงดับไป อย่างที่เห็นในสัมมสนญาณ ซึ่งปัญญานั้นยังอ่อนอยู่ แต่ตอนเห็นความดับในอุทยัพพยญาณ เป็นการเห็นด้วยปัญญาแก่กล้าและแหลมคมมาก ว่องไวมากด้วย เพราะปัญญาในขั้นนี้เป็นปัญญาที่สงเคราะห์อยู่ในวิสุทธิแล้ว ซึ่งไม่มีกิเลสมาปิดบัง ที่จะไม่ให้เห็นความจริงในที่นั้นได้ เพราะปราศจากกิเลสแล้วเข้าถึงวิสุทธิแล้ว ใช่ไหมคะ ปัญญานั้นบริสุทธิ์ ใสสะอาด คมไวที่จะเห็น เหมือนกระจกที่ใสแล้วน่ะ มีอะไรผ่านไป แม้แต่เพียงเล็กน้อยก็สามารถจะเห็นได้ก็กระจกนั้นมัน ยังขุ่นมัวอยู่ ปัญญานั้นยังขุ่นมัวอยู่ ยังอ่อนอยู่ อาจจะไม่แลเห็นในความจริงชัดเจนในเงาที่ผ่านไป ในกระจกที่ยังไม่ใสสะอาด แต่อุทยัพพยญาณนี่ แหลมคมมาก เข้าถึงวิสุทธิแล้ว กิเลสซึ่งจะมาทำให้ปัญญาในที่นั้นมัวหมองไป ไม่มีแล้วนะคะ ปัญญานั้น จึงว่องไว จึงสามารถเข้าไปเห็นความขาดของสันตติได้ ฉะนั้น ความดับไปในที่นี้ จึงเป็นที่สนใจของผู้ที่ยังไม่เคยเห็น สนใจในลักษณะที่ดับ ใช่ไหมคะ และปัญญาที่บริสุทธิ์จากการปิดบังของกิเลสในที่นั้นเอง จึงสามารถจะตัดสินได้เด็ดขาด ตัดสินได้เด็ดขาดว่า ธรรมที่ตนได้เข้าไปรู้ไปเห็นในที่นั้นน่ะ เป็นของจริง ไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน และ

ไม่มีอำนาจอะไรที่จะเปลี่ยนแปลง ที่ไม่ให้เป็นไปอย่างนั้นได้ และเพราะอาศัยปัญญาที่แน่นอน และเด็ดขาดในที่นั้นเอง ก็จึงได้ทำการตัดสินลงไปว่า ไม่เที่ยง อันนี้ก็ว่าไม่เที่ยงเหมือนกัน แต่ว่า ในที่นี้มันแน่นอนกว่าในสัมมสนญาณ เห็นเหมือนกันแหละแต่ว่ามันไม่ชัดเจนเหมือนในที่นี้ ในที่นั้นเป็นของเก่า แต่ในที่นี้ เห็นที่กำลังเป็นอยู่ด้วยกันอย่างนี้น่ะ ถ้าจากกันไปแล้วนานๆ แล้ว รู้ข่าวว่า ตายแล้วก็ไม่เป็นไรใช่ไหม ? ก็เห็นกันอยู่เมื่อตะกี้ เมื่อเช้านี่เอง พอประเดี๋ยว ได้ข่าวว่า ตายแล้ว ความรู้สึกอย่างนี้น่ะ ต้องแก่กว่า ต้องแรงกว่าที่เขาหายไปนาน แล้วเขาจะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ น่ากลัว ตายแล้วกระมัง ถึงรู้ข่าวว่าตาย ก็ไม่เป็นไร แต่ว่า พึ่งเห็นอยู่เมื่อตะกี้นี้เอง แล้วก็รู้ข่าวว่า เขาตายนี่น่ะ เหมือนอย่างคนอยู่ในที่นี่น่ะ พอเดินออกไปถึงข้างนอก ไปถูกรถชนตาย พอคนเขาวิ่งเข้ามาบอก แหม! เราจะประหลาดใจ เราจะตื่นเต้นใช่ไหม ในอุทยัพพยญาณก็เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าเห็นเฉพาะเมื่อดับไปแล้ว คนอื่นเข้ามาแทนแล้ว ไม่ใช่อย่างนั้นนะคะ ในอุทยัพพยญาณไม่ใช่อย่างนั้นนะคะ

เพราะฉะนั้น การตัดสินใจเด็ดขาดลงไปว่าไม่เที่ยงเป็นต้น ไม่ใช่นึกเอา ก็ปัญญาที่ปรารถนาความไม่เที่ยง

ที่เกิดขึ้นในที่นั้น หรือในขณะนั้นเอง เห็นปุ๊บลงไปในขณะนั้น ก็ตัดสินลงไป ก็เกิดขึ้นในขณะนั้นทีเดียว ในขณะที่เห็นนั้นเองแหละ ก็ทำการฉุดถอน หรือกระชากความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความเห็นผิด หรือเข้าใจผิดที่สำคัญว่า เที่ยง เป็นต้น หรือเป็นตัวเป็นตน มีตัว มีตนในที่นั้น ฉุดออก กระชากออกมาเลยทีเดียว แต่จะเป็นสมุจเฉทหรือไม่นั้น จะพูดกันอีกตอนหนึ่ง แต่ขณะนี้จะพูดกันแต่การงานของอุทยัพพยญาณในที่นั้นนะคะอีกตอนหนึ่ง แต่ขณะนี้ก็จะพูดแต่เพียงว่า การงานขณะที่ความรู้สึกของปัญญาที่ปรากฏอยู่ในที่นั้นเท่านั้นโดยเฉพาะในอุทยัพพยญาณน่ะ กระชากความรู้สึกนะคะที่ความเห็นผิด หรือความเข้าใจผิดว่า เที่ยง หรือว่าเป็นตัวตนที่หมักดองอยู่ในสันดานของตน ที่เป็นไปในสังสารวัฏฏ์นั้น ถูกถอนออกไปหรือตัดออกไปในขณะนั้นเอง ความรู้สึกด้วยอำนาจของความเห็นผิดนั้นจะปรากฏขึ้นไม่ได้ในขณะนั้นเลย นี่อุทยัพพยญาณ

ตอนนี้ยังอยู่ในปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ แล้วก็ภังคญาณ เป็นญาณที่ ๕ นะคะ แต่ยังอยู่ในวิสุทธิที่ ๖ เรื่องปฏิบัตินี่ ก็ยังไม่จบนะคะ เพราะว่า ค้างมาตั้งแต่คราวก่อน แล้วผู้ที่มาฟังใหม่นี่ก็ยังอาจจะไม่ติดต่อกัน

คราวที่แล้วมาก็ยังอยู่ในภังคญาณนะคะ ภังคญาณน่ะ ก็ปัญญาที่แลเห็นความดับของนามรูป เป็นปัญญาที่มีความรู้แน่นอน และเด็ดขาดในที่นั้น ก็ได้ทำการตัดสินลงไปว่าไม่เที่ยง เป็นต้น นี่ในภังคญาณนะคะ ความไม่เที่ยงที่ได้มาจากภังคญาณน่ะ เป็นความไม่เที่ยงที่ได้มาจากวัตถุที่แสดงให้เห็น ไม่ใช่นึกเอา ก็ปัญญาที่ปรารภความไม่เที่ยงที่เกิดขึ้นในที่นั้น หรือขณะนั้นเอง ที่หมักดองอยู่ในจิตใจ ที่เป็นไปกับสังสารวัฏฏ์ คือนานมาแล้ว หลายชาติหลายภพ ความเข้าใจผิดที่ติดอยู่ในจิตใจน่ะ เรียกว่าหมักดองอยู่ในสันดาน อยู่ในจิตใจ ที่เป็นไปกับสังสารวัฏฏ์นั้น เมื่อเข้าถึงภังคญาณแล้ว เข้าถึงปัญญาอันนี้แล้ว ก็หลุดถอนความเข้าใจผิดนั่นแหละ ถอนความเข้าใจผิดออกถอนออกไป หรือดับไปในขณะนั้นเอง ดับไปในขณะที่ปัญญาเข้าไปเห็นความดับของนามรูปนั่นแหละ ความเข้าใจผิดที่ดองอยู่ในสันดาน ที่ยังไม่เกิดปัญญาก็ดับไปดับไปกับขณะที่ปัญญาเห็นความดับของนามรูปนั้นเอง ความไม่เที่ยงก็ปรากฏขึ้นมา ความเข้าใจที่ว่า เที่ยง หรือเข้าใจว่า เป็นตัวตนในที่นั้นน่ะ หลุดไปด้วย ก็ดับไปด้วยในขณะที่ปัญญาเห็นความดับในที่นั้นเหมือนกัน เป็นความรู้สึกด้วยอำนาจของความเห็นที่ผิดนั้นน่ะ ก็ปรากฏขึ้น

ไม่ได้เลย ในขณะนั้น ในปัญญานั้น ฉะนั้น ความดับ หรือความไม่เที่ยง เป็นต้น ที่เห็นในอุทยัพพยญาณ ที่สงเคราะห์ด้วยปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินี้ จึงเป็นความดับที่น่าสะเทือนใจ หรือน่าสนใจมาก จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่จะต้องสนใจกับความดับ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยพบ เมื่อไปสนใจกับความดับซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยพบ เมื่อไปสนใจกับความดับมาก ก็ต้องเห็นแต่ความดับนั้นมากขึ้น แต่ไม่ใช่ว่า ในที่นั้นจะไม่มีความเกิด หากแต่ไม่ไปสนใจเท่านั้นเอง คือไม่ไปสนใจกับความเกิด ความเกิดนี่น่ะ คล้ายๆ ว่าเป็นของที่เคยเห็นมาแล้ว ตั้งแต่ในปัจจยปริคคหญาณ ปัญญาที่ไปสนใจในความดับ หรือความรู้สึก ในความแตก ความทำลายไปของสังขารหรือรูปนามในที่นี้เอง ท่านเรียกปัญญา ที่เห็นความดับในที่นี้ว่า **ภังคานุปัสสนาญาณ** หรือ **ภังคญาณ**ก็เรียก ภังคญาณนี้ เป็นปัญญาที่ได้รับต่อมาจากปัญญาที่เข้าไปเห็นความดับในอุทยัพพยญาณ ที่ทำลายความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความเห็นผิดที่มีในใจ ที่ว่าเที่ยง เป็นต้น หรือที่หมักดองอยู่ในสันดานนั้นก็ได้ถูกทำลายไปแล้วในปัญญาของอุทยัพพยญาณนั้นแล้ว

ฉะนั้น อารมณ์ของความเห็นผิด มีนิจจัง เป็นต้น จะเกิดขึ้นในภังคญาณนี้ไม่ได้เลย เพราะปัญญาในที่นี้

เห็นความแตก ความทำลายในสังขารนั้นอยู่เสมอไป ในเวลาที่มีการพิจารณาอยู่นั้น ก็เห็นความแตก ความทำลายไป ท่านอุปมาเหมือนกับน้ำฝน เรามองดูน้ำฝนนี่ตกลงมา นี่น่ะพอตกลงมาแล้วก็แตกไปทำลายไป เราก็จะเห็นความแตก ความทำลายของน้ำฝน อุปมาเหมือนกับเห็นน้ำฝนที่แตกทำลายไปในภังคญาณ เพราะปัญญาในที่นี้เห็นความแตกความทำลายของสังขารนั้นอยู่เสมอไป ในเวลาที่มีการพิจารณาอยู่นั้น และใช่แต่จะเห็นความไม่เที่ยง หรือความไม่มีสาระแต่เฉพาะในความดับเท่านั้น ที่จริงก็เห็นในความเกิดเหมือนกัน ใช่แต่จะเห็นในความดับเท่านั้นก็หาไม่ ปัญญานั้นก็ยังจะต้องแล่นไป แล่นไปเห็นโทษคือ เหตุแห่งความดับนั้น ที่ไปเห็นโทษว่า ความดับที่เราเห็นในภังคญาณนี่น่ะมาจากเหตุอะไร ก็ไปเห็นเหตุแห่งการดับนั้น คืออะไร คือความเกิดขึ้นแห่งสังขาร ทีนี้ก็เข้าไปเห็นว่า สังขารทั้งหลาย ที่ต้องแตกทำลายนั้นน่ะ เป็นของไม่มีสาระเลย ไม่เป็นไปเพื่อความสุข ที่เห็นอย่างนี้น่ะ ก็ไปเห็นว่าธรรมทั้งหลายนี่ ต้องมีเหตุมาจากไหน ความแตก ความทำลายนี่น่ะ ถึงจะไม่มี ก็ไปเห็นว่า มาจากความเกิดนั่นเอง ถ้าไม่มีความเกิดแล้ว ความแตกความทำลายของสังขารก็ไม่มี

ท่านพิจารณาอย่างนี้ ก็ไปเห็นโทษของความเกิดว่า เป็นเหตุ ฉะนั้น จึงมีความแตกความทำลายเหมือนกับว่า เราไม่เกิด เราก็ไม่ตาย ความตายนี่ก็เห็นเป็นโทษ แต่ว่า ความตายนี่ มาจากไหน ตามนัยของปฏิจจสมุปบาท ท่าน แสดงไว้ ความตายนั้นมาจากไหน มันมาจากความเกิดขึ้น และความเกิดขึ้นก็ต้องมีเหตุเหมือนกัน ไม่ใช่เกิดมา โดยไม่มีเหตุ ก็เพราะความดับเป็นเหตุนั้น ก็สืบเนื่อง มาจากผล บางทีท่านไปเห็นผล ท่านก็สาวไปหาเหตุ ก็รู้ว่า เหตุนี่มาจากอะไร คือความแตก ความทำลายนี่ เป็นผล เนื่องมาจากความเกิด ความตายนี่เป็นผลมาจากความแก่ ความแก่มาจากไหน มาจากความเกิด ถ้าไม่เกิด ก็ไม่มีแก่ ไม่มีความเสื่อม ไม่มีความสิ้นไป ความตายก็ไม่มี อันนี้ ก็เป็นของธรรมดา เมื่อไม่พอใจในผลแล้ว ก็ย่อมไม่พอใจ ในเหตุ ที่จะให้เกิดผลนั้น ไม่ต้องการที่จะให้มีเหตุอย่างนั้น คือไม่ต้องการที่จะให้มีความเกิดขึ้น เห็นโทษของเหตุ ที่ทำให้เกิดขึ้นแห่งผลนั้นๆ เมื่อโทษแห่งความเกิดขึ้น ของสังขาร คือ นามรูปในภพนั้นๆ ก็ต้องหมดความยินดี ในภพต่างๆ ฉะนั้น ความเกิดขึ้นในที่ไหน ในภพใดก็ตาม จะเป็นทุคติหรือสุคติ เทวดาหรือพรหมก็ตามเถอะ ถ้ามีความเกิดขึ้นในที่ใด ในที่นั้น จะต้องมีความแตก

ทำลายด้วย ทีนี้ ท่านก็ไม่ยินดีในสภาพที่แตกทำลาย นี่น่ะ ไม่ยินดี เลยเห็นว่า สิ่งนั้นธรรมสิ่งนั้นไม่ใช่เป็นของมีสาระเลย ไม่มั่นคง ไม่เป็นสรณะอันแท้จริงเลย

ฉะนั้น แม้จะมีความเกิด ไปตั้งในที่ใดก็ตาม ที่นั้นจะมีการแตกทำลายในภพนั้นๆ จะเป็นเทวดาหรือพรหมที่ไหนก็ตามเถอะ ก็จะต้องมีการแตกทำลายอยู่ในภพนั้น

โดยเหตุนี้ ท่านจึงไม่ยินดีในความเกิด เมื่อไม่ยินดีในความเกิด แม้ในภพใดๆ ก็ตาม ไม่ยินดีในภพต่างๆ เพราะเห็นโทษของความเกิดขึ้น ซึ่งเป็นความเกิดขึ้นของสังขารเหล่านั้น ไม่ว่าจะดีหรือเลว ความยินดีหรือพอใจนั้น จะเกิดไม่ได้ในปัญญาของภังคญาณนี้ เพราะอารมณ์ของปัญญาในที่นั้น จะมีอยู่แต่ความรู้สึกว่า ธรรมสิ่งนั้นเกิดขึ้นหรือปรากฏในขณะนั้น ก็จะต้องปรากฏว่าธรรมสิ่งนั้น ต้องดับไป สิ่งใดเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นจะต้องดับไปเป็นธรรมดา มีความรู้สึกในใจอย่างนี้เสมอ เพราะฉะนั้น จะไปเกิดในที่ใดก็ตามเถอะไม่รู้สึกพอใจในความเกิดในที่นั้นๆ จะเป็นสุคติหรือทุคติก็ไม่ปรารภละ เป็นแต่ว่าไม่พอใจในความเกิดทุกภพ ทุกแห่ง ถ้าเกิดขึ้นแล้ว ก็จะต้องมีความดับไปในที่นั้น โดยเหตุนี้ ท่านจึงไม่พอใจในความเกิด เมื่อไม่พอใจในความเกิดแล้ว ความ

ไม่ต้องการในความอยากเกิด ไม่อยากได้สังขารทั้งหลาย ก็จะต้องติดตามมาในความรู้สึกอันนั้น

โดยเหตุนี้ ท่านจึงแสดงไว้ว่า ผู้ที่เข้าถึงภังคญาณนี้ ย่อมจะต้องได้รับอานิสงส์ถึง ๘ ประการ ด้วยกันคือ

๑. **ละความใคร่ในภพต่างๆ** เมื่อเข้าไปถึงภังคญาณ ปัญญาในที่นั้นจะทำลายกิเลส อารมณ์ของความรู้สึก ที่เกิดขึ้นจากกิเลส คือ ความยินดีในภพต่างๆ และยังได้ เข้าไปปรากฏความแตก ความทำลาย สลายสิ้นไป และ ดับไปในสังขารเหล่านั้น ก็ละความยินดีในภพต่างๆ เพราะเห็นว่า ไม่ใช่เป็นความสุข ไม่ใช่เป็นของควรจะยินดี

๒. **ละความใคร่ในชีวิต** เพราะเห็นว่า เป็นไปเพื่อ ทุกข์ ตามธรรมดาของเรา ชีวิตนี่รักที่สุดเลย ทำไมถึงรัก เพราะเข้าใจว่า ชีวิตนี่ เป็นไปเพื่อความสุข ชีวิตนี่ เป็นสรณะอันแท้จริง จะอย่างไรๆ ก็ตามเถอะ ถึงแม้ จะต้องทำบาป ทำกรรมอย่างไรก็ตามเถอะ ยอมเพื่อชีวิต นี่ธรรมดาของคนเราเป็นอย่างนี้ แต่ท่านผู้มีปัญญาเข้าถึง ความจริงในที่นี้แล้ว ก็ละความใคร่ในชีวิต คือความยินดี ที่ว่า ชีวิตนี่ต้องการให้ดี อยู่ดำรงยืดยาวนาน อะไรอย่างนี้ น่ะ จะไม่มีในที่นั้น เพราะเห็นว่า ชีวิตนี่น่ะ ตั้งอยู่เป็นไป เพื่อความทุกข์ ตั้งอยู่ในความทุกข์แท้ๆ ความเป็นไป

ของชีวิต วันหนึ่งๆ รอบล้อมไปด้วยความทุกข์ ทุกอย่างเลย ไม่มีอะไรเลยที่จะเห็นว่า น่าจะเป็นสุข เพราะว่า เราก็ต้องมีการแก้ไขปรุงแต่งกันอยู่เสมอส่งเสริมเพื่อให้ชีวิตเป็นไป สิ่งใดเสื่อมไปในสังขารร่างกาย จะมีความเสื่อมสิ้นอยู่ทุกๆ นาที หรือทุกขณะที่ลมหายใจเข้าออก เพราะฉะนั้นเมื่อความเสื่อมสิ้นนี้ มีอยู่เสมอแล้ว การแก้ไขเพื่อชีวิตเป็นอยู่ ก็ต้องมีอยู่เรื่อย ก็ต้องติดตามความเสื่อมสิ้นนั้น อยู่เรื่อยทีเดียว ท่านที่เข้าไปเห็นอย่างนี้ ท่านจึงไม่ยินดีในชีวิตที่ตั้งอยู่ ยังตั้งอยู่ในที่นั้นตราบใด ก็ชื่อว่าทุกข์ก็ยังตั้งอยู่ในที่นั้น เห็นว่า เป็นไปเพื่อทุกข์ ไม่ใช่เป็นไปเพื่อความสุข ความจริงทุกๆ วันนี้ ก็เป็นอยู่อย่างนี้ หากแต่ว่าเราไม่ได้เข้าไปดู ทำอะไรทุกอย่าง เราทำเพื่อแก้ทุกข์ทั้งนั้น ทุกวันนี่น่ะ ตลอดจนกระทั่งเปลี่ยนอิริยาบถ หรือลมหายใจเข้าออก ถ้าไม่ออกเป็นทุกข์ ถ้าไม่เข้าเป็นทุกข์ นี่เราแก้กันอยู่อย่างนี้เสมอๆ แต่ว่าเราไม่เข้าใจเองว่า เราแก้ทุกข์ เราเข้าใจว่า เราทำอย่างนั้น เป็นไปเพื่อความสุข ถ้าเราได้ทำอย่างนี้ ก็เป็นไปเพื่อความสุข แต่ที่จริงเราทำเพื่อแก้ทุกข์ เราไม่ได้เข้าไปเห็น เพราะเราไม่ได้พิจารณาถึงเหตุผล แห่งความเป็นจริงของสิ่งธรรมดานั้นๆ เราจึงเข้าใจอย่างนั้น เมื่อเราเข้าใจอย่างนั้น เราก็ต้องเสียดายชีวิต

ฉะนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายจึงไม่ยินดีในชีวิต ไม่เห็นชีวิตเป็นของมีสาระ ชีวิตจะเป็นอยู่ หรือไม่เป็นอยู่ ท่านไม่ถือเป็นความสำคัญ ถ้าเป็นที่สุดด้วยละก็ ธรรมวินัยนี่เป็นของสำคัญยิ่งกว่าชีวิต เพราะว่า ชีวิตนี้มีอยู่เสมอแหละในภพ ในชาตินี้น่ะ กิเลสตัณหายังมีอยู่ ตราบใด ชีวิตก็มีอยู่ จะเป็นสัตว์เดรัจฉาน มดดำ มดแดง ชีวิตก็มีอยู่ มีชีวิตได้ชีวิตเหมือนกัน ไม่ใช่เป็นของหาได้ยากเลย สิ่งที่เป็นไปเพื่อทุกข์นี่น่ะ แต่ว่าธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์นี่สิ หายากเหลือเกินในโลกแต่ละกัป จะเกิดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นมา มาแสดงให้เราเห็นอย่างนี้ แต่ละครั้งละคราวนี่แสนจะยาก แสนที่จะลำบาก ธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่เป็นไปเพื่อสาระ เป็นไปเพื่อออกจากทุกข์ เพราะฉะนั้น ท่านจึงเสียดายธรรมวินัยนี้ยิ่งกว่าชีวิต จึงได้ปฏิบัติธรรมวินัยได้บริสุทธิ์ไม่เป็นของเหนื่อยยาก ไม่เป็นของลำบากเลย ในการที่จะปฏิบัติธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ เพราะมีศรัทธา เต็มใจ และท่านเองก็ต้องการบวชบรรพชา เพื่อจะพ้นจากทุกข์ ด้วยเหตุนี้ การที่จะปฏิบัติทำการงานเพื่อพ้นจากทุกข์ จึงไม่เป็นของยากแก่ท่าน ไม่ลำบากเลย ผู้ที่มีความรู้สึกอย่างนี้ และตั้งใจอย่างนี้ เราเชื่อแน่ด้วยตถาคต

โพธิศรัทธา เชื่อแน่ว่า ในความตรัสรู้ของพระตถาคตนั้นเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้จริง เพราะธรรมที่สั่งสอนนั้น เชื่อแน่อย่างนั้น เชื่อแน่ว่า ในความตรัสรู้ของพระตถาคตนั้นเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้จริง เพราะธรรมที่สั่งสอนนั้น เชื่อแน่อย่างนั้นจึงได้พยายามตั้งอยู่ในธรรมวินัย ถึงแม้ชีวิตท่านจะเสียไป เพราะเรื่องต้องการปฏิบัติธรรมวินัย เพื่อไม่ให้บกพร่อง ท่านก็ยอมเสียชีวิตแต่ไม่ยอมเสียธรรมวินัย นี่เห็นมั้ยคะ ศรัทธานี่ ศรัทธาที่มั่นคง และประกอบไปด้วยปัญญา ที่เข้าถึงเหตุผลด้วยศรัทธาที่ประกอบไปด้วยปัญญา ในความตรัสรู้ของพระตถาคตนี่แหละ จึงเป็นของมั่นคงนัก ไม่ลำบากเลย พระพุทธเจ้าแสดงแล้ว ธรรมใดที่ทำไม่ได้ พระองค์จะไม่สอน ฉะนั้นที่ประกาศธรรมวินัยนี่น่ะ ถึงจะละเอียดลออออย่างไร ก็ไม่เป็นการลำบากแก่ผู้มีศรัทธา ท่านจึงบอกว่า ธรรมวินัยปาฏิโมกข์นี้ จะบริสุทธิ์ได้ด้วยศรัทธา นี่อันนี้ เราก็เห็นว่าเป็นของแน่นอน ที่จะเป็นอย่างนั้นนะคะ

๓. หมั่นประกอบความเพียรเพื่อพ้นทุกข์ ไม่ท้อถอยเลย แล้วก็ไม่มีอุปสรรคอะไร กิเลสที่จะมาทำลายข้อปฏิบัติของท่าน มีกำลังถึงกับจะมาทำลาย

ข้อปฏิบัติให้หยุดพัก หรือไม่ให้ปฏิบัติ ในตอนนี้น่ะ ไม่มี ก็ทำความเพียรประกอบความเพียร เพื่อจะพ้นทุกข์

๔. **เลี้ยงชีพด้วยความบริสุทธิ์** เพราะท่านเห็นแล้วว่า ชีวิตไม่มีสาระ เป็นไปเพื่อทุกข์ ก็เหตุใดเล่า เราจะไปทำบาปกรรมขึ้น เพื่อชีวิตอันไม่เป็นสาระนี้ ท่านเห็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ไม่เลี้ยงชีพด้วยทุจริตเลย อาชีพของท่านสัมมาอาชีวะบริสุทธิ์ ถ้ายิ่งเป็นพระภิกษุด้วยแล้ว อาชีพของท่านที่เป็นไปน่ะ ต้องวิสุทธิ ต้องเป็นไปตามธรรมธรรมวินัยเท่านั้น ต้องถูกต้องตามธรรมวินัย

๕. **ไม่ขวนขวายในทางที่ผิดจากธรรมวินัย** นี่อานิสงส์นะคะ ทำให้กำลังใจน่ะ เป็นอย่างนี้

๖. **ไม่เกรงกลัวต่อสิ่งที่จะมาทำให้เสื่อมเสียศีลธรรม** "แกไม่พูดอย่างนี้ แกไม่ทำอย่างนี้ ฉันจะฆ่าแก" ท่านก็ยอม เพราะว่าบาปกรรมนี่น่ะ ท่านเห็นสำคัญยิ่งกว่าชีวิต มันเป็นปัจจัยที่จะทำให้ชีวิตเกิดขึ้น ถ้าชีวิตเกิดขึ้นด้วยบาปกรรมแล้ว มันจะเป็นอย่างไร ฉะนั้นอย่างไรก็ไม่ยอมเสียศีลธรรม อย่าว่าแต่จะเสียสมบัติ หรือทรัพย์สินอย่างอื่นเลย แม้แต่ชีวิตก็ยอม ไม่เกรงกลัวเลย นี่แหละ จิตใจของผู้ที่จะดำเนินไปเพื่อบรรลุพระนิพพาน หรือเพื่อความพ้นทุกข์ มีกำลังกล้าอย่างไร นี่น่ะ ถ้าเข้าถึงภังคญาณแล้ว อานิสงส์อย่างนี้จะเกิดขึ้นในจิตใจ

๗. มีขันติอดทน ไม่เป็นไปกับกิเลสของคนอื่น คือกิเลสของคนอื่นจะมาทำอย่างไร จะมายั่วเย้าอย่างไร ให้ท่านต้องเสียศีลธรรม หรือต้องเสียทางปฏิบัติ ไม่ได้เลย ฉะนั้น ผู้ที่เข้าถึงพระพุทธศาสนาโดยแท้จริงแล้ว ไม่มีอะไรจะมาทำลายได้เลยทีเดียว ใครก็จะมาทำลายไม่ได้ อาวุธยุทธภัณฑ์ อำนาจ วาสนา เงินทอง ลาภยศ ไม่สามารถจะทำลายได้เลย ถ้าเข้าถึงศาสนาจริงๆ แล้ว ไม่ต้องกลัวอะไร ไม่ต้องการอะไร ปัญญานั้นเองนั่นแหละ ที่เข้าถึงศีลธรรม และป้องกันพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว คนที่จิตใจอย่างนี้ละก็ แน่นอน พระพุทธศาสนาจะต้องตั้งอยู่ในจิตของคนอย่างนี้ ตั้งอยู่ไม่มีที่จะเสื่อมทำลายหรอก (ถ้าคนยังไม่เข้าถึงอย่างนี้ก็ยากนะ) กิเลสคนอื่น ก็ไม่กลัว อดทน และว่าง่าย เลี้ยงง่าย ไม่ดื้อ เพราะเชื่อแล้วว่า คำสอนในธรรมวินัยนี้ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์จริงๆ ท่านก็พยายามทำตาม และก็เลี้ยงง่าย พระภิกษุในพระพุทธศาสนานี้ พระพุทธเจ้า ท่านก็ ต้องการเป็นคนเลี้ยงง่าย เพราะว่า มีอาชีพ ชีวิตเป็นอยู่ด้วยคนอื่น เลี้ยงยากไม่ได้ ต้องแล้วแต่จะได้ แล้วแต่ศรัทธาของคนอื่น จะได้อย่างไร แค่ไหน เท่าที่ได้ เขากระทำให้ชีวิตของท่านเป็นไปด้วยปัจจัยอย่างนั้น ไม่ต้องดิ้นรน ไม่ต้องหา ไม่ต้องเดือดร้อน ฉะนั้น ที่ดิฉันเคยบอกเสมอว่า

ผู้มีธรรมะ ไม่มีความจำเป็นหรอก ความจำเป็นนี่น่ะ เป็นของกิเลส กิเลสมันบังคับจิตใจว่า มันจำเป็นต้องทำอย่างนั้น มันจำเป็นต้องทำอย่างนี้ ไม่ทำอย่างนั้นก็ไม่ได้ ไม่ได้อย่างไร? ใครจะลงโทษก็ไม่ได้นะ เปล่าเลย มันเป็นความจำเป็นของกิเลส ที่บังคับจิตใจให้มีความจำเป็นอย่างนั้น ถ้าผู้ที่มีธรรมแล้ว เข้าถึงธรรมแล้ว ไม่มีความจำเป็นอะไร เพราะอะไร เพราะว่า กิเลสมาบังคับไม่ได้ท่านได้อย่างไร ท่านก็สบายอย่างนั้น แม้แต่อาหารจะมีแต่ข้าวเปล่าๆ ฉัน ไปบิณฑบาตมา ท่านก็สบายใจ ถ้ามีความจำเป็นว่าอย่างนี้ กินไม่ได้ จะต้องกินอย่างนั้น กิเลสมันก็ว่าอย่างนี้ แล้วก็เป็นอย่างไร เดือดร้อนพอกินไม่ได้ ก็ต้องเดือดร้อน ก็ต้องกระวนกระวาย ก็ต้องหา มันก็บังคับตัวเราให้เดือดร้อน แล้วยังทำให้คนอื่นเดือดร้อนอีก ถ้าตัวเลี้ยงง่าย อะไรก็ได้ คนอื่นก็ไม่เดือดร้อน ตัวเองก็ไม่เดือดร้อน เพราะต้องการแต่เพียงว่าอะไรก็ได้อิ่มแล้วก็แล้วกัน เหมือนกันหมดนี่อย่างนี้ ก็คืออานิสงส์ทำให้สะดวกแก่ตัว แล้วอย่านึกว่า การเลี้ยงง่ายนี่ไม่เป็นการสะดวกแก่ตัว มันเป็นความสุขแก่ตัวเองด้วย แต่ว่าไม่เข้าใจ คิดว่า กินของที่ไม่ดีอย่างนี้ มันจะมีความสุขได้อย่างไร มันต้องกินของดีๆ ซิ

กว่าจะได้มาสักมื้อ ถ้ายิ่งวุ่นวายมาก ก็รู้สึกว่า มันจะมีความสุขมาก ไปเที่ยวตลาดนี้ ตลาดนี้ไม่มี ก็ไปเที่ยวตลาดนั้น ยิ่งคนมีรถยนต์ ก็เที่ยวหาตามตลาดต่างๆ กว่าจะได้มากินสักมื้อหนึ่ง เขากลับเห็นว่า เป็นความสบายไป แล้วตัวเองก็ไม่สบาย เพราะอย่างนี้ เพราะอย่างนั้น ตัวเองก็กินไม่ได้ เวลาที่กินไม่ได้น่ะ จิตใจก็ไม่สบายเดือดร้อน แต่เขาไม่เห็น เขากลับเห็นว่า ทำอะไรให้มันยุ่งมากๆ นั่นแหละ จะเป็นความสุข แต่ที่จริงน่ะไม่ใช่หรอกค่ะ เขาไม่รู้เองแหละ แต่คนที่ท่านเข้าถึงเหตุผลแล้ว ท่านมีตนเป็นที่พึ่ง เพราะท่านหาความสุขได้ด้วยตัวท่านเองทุกอย่าง โดยไม่ต้องอาศัยอารมณ์ต่างๆ ถ้าคนยังไม่มีตัวเองเป็นที่พึ่ง อาศัยอารมณ์ต่างๆ ต้องได้อย่างนี้ ฉันจึงสบาย ถ้าไม่ได้อย่างนี้ ฉันก็ไม่สบาย ไม่สามารถทำจิตใจของตนเองให้สบายได้ ให้ความสุขได้ทำไม่ได้ต้องอาศัยอารมณ์ต่างๆ ต้องอาศัยคนอื่นเขา ถ้าคนอื่นเขาทำไม่ดี ก็ไม่มีความสะดวกแล้ว เพราะว่าตัวเองไม่เป็นที่พึ่งของตัวเองเลย คนที่ท่านมีตนเป็นที่พึ่งน่ะ ใครทำดี ท่านก็สบายใจ ใครทำไม่ดีท่านก็สบาย กินข้าวกับเกลือ ท่านก็สบาย กินข้าวเปล่าๆ ท่านก็สบาย ท่านหาความสุขได้ด้วยตัวท่านเอง ของเราวันไหน

กินข้าวกับเกลือสักมื้อหนึ่ง ก็แทบจะร้องให้น้ำตาหยด เสียใจว่า ต้องกินข้าวกับเกลือ ทนไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่า คนที่เข้าถึงการเลี้ยงง่ายอย่างนี้แล้ว คนนี้ไม่ต้องกลัวเลย เศรษฐกิจไม่มีตกต่ำเลย เขาดีทุกเมื่อ เขาสบายทุกเมื่อ ความจริงเป็นอย่างนี้จริงๆ ค่ะ แต่ว่า ทั้งๆ ที่เรารู้นะ นึกหรือว่า เราจะทำได้ เปล่าเลย เพราะว่ากิเลสของเรามันไม่ยอม นี่กิเลสของท่านอ่อนแล้ว ด้วยอำนาจของปัญญาที่เข้าไปประหาร อย่างอื่นน่ะ ประหารกิเลสไม่ได้เลย ปัญญาเท่านั้นประหารได้ ปัญญาของท่านน่ะไปทรมาน ไปฆ่ากิเลสให้อ่อนลงไป จนกระทั่งไม่สามารถจะเกิดขึ้น ข่มเหงจิตใจท่านในเวลานั้นได้ ท่านจึงได้รับอานิสงส์อย่างนี้ พระภิกษุน่ะ ท่านมีผ้า ๓ ผืน ท่านสบายแล้ว พระภิกษุที่จิตใจยังไม่เป็นไปตามธรรมวินัย ก็เดือดร้อน ลำบากอย่างนี้ไม่ได้หรอก ต้องหาเลี้ยงชีพ บางทีถึงแม้จะผิดธรรมวินัยก็ยอม ใครจะไปทนได้อย่างนั้นก็มันไม่มีอย่างนี้ ก็จำเป็นจะต้องหา ความจำเป็นก็เข้าบีบคั้น แต่ความจำเป็นก็บีบคั้นน่ะ ตัวไม่รู้หรอกว่าตัวนะเดือดร้อนไม่รู้ ไม่เข้าใจ เข้าใจว่ามันเป็นไปเอง นี่ข้อที่ ๗ นะคะ อดทน ไม่เป็นไปตามกิเลสของคนอื่นและเลี้ยงง่าย ว่าง่าย ไม่ดื้อ

๘. **อดทนต่อกิเลสของตนเอง** แม้ว่ากิเลสของคนอื่นมายั่วไม่เป็นไร แต่ว่า กิเลสของตนเองที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยกิเลสของคนอื่นนี่แหละ ความยินดียินร้าย ความต้องการในอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นแก่ตัวเองนี่แหละ ท่านอดทนไม่ให้เป็นไปตามใจกิเลสที่มันเกิดขึ้นแก่ท่านเลย นี่เป็นอานิสงส์ของภังคญาณ อดทนต่อกิเลสของตนเอง คือความยินดียินร้ายในอารมณ์ต่างๆ เพราะฉะนั้นผู้ที่จะหมดกิเลสได้น่ะ ไม่ใช่ว่านึกเอาได้

ทั้ง ๘ ข้อนี้เป็นอานิสงส์ที่ได้มาจากปัญญา ของผู้ที่ได้เข้าถึงภังคญาณ ภังคานุปัสสนา หรือภังคญาณอันเดียวกัน อันนี้ท่านก็ได้วางไว้เป็นแผนที่ของจิตใจ ไม่ใช่เป็นแผนที่ของร่างกายที่เราจะเดินเป็นทางเดินไป ไม่ใช่อย่างนั้น นี่เป็นแผนที่ของจิตใจว่า ผู้ที่จะทำกิเลสให้หมดสิ้นไปได้น่ะ จิตใจจะต้องเป็นไปอย่างนี้ จะต้องเดินไปตามนี้ จะต้องมีความรู้สึกอย่างนี้ นี่ก็เป็นเครื่องวัดจิตใจของเราว่า เราเป็นไปได้อย่างนี้ไหม นี่ท่านก็วางไว้ให้รู้ ถ้าจิตใจของเราไม่เป็นอย่างนี้ เราก็อยากสงบ อยากเป็นอริยะ แต่ว่า จิตใจมันไม่เป็นไปอย่างนี้แล้ว มันจะเป็นไปได้อย่างไร เป็นไปไม่ได้เพราะอะไร เพราะกิเลสมันแรงกล้า มันคุกคามอยู่ ยังไม่มีปัญญาที่จะเข้าไป

ภาวนาให้มันกลัวเกรง นี่เป็นแผนที่ของจิตใจของผู้ปฏิบัติว่า เมื่อเข้าถึงปัญญาความรู้ หรือความเข้าใจอย่างนั้นแล้ว จิตใจจะต้องเดินไปตามความรู้สึกตามแผนที่ ดังที่ได้อธิบายมานี้ ทางนี้เป็นเครื่องวัดจิตใจนะ

ก็เป็นอันว่าถ้าเมื่อจิตใจเดินออกมาอย่างนี้แล้ว เราได้เข้าถูกทางแล้ว ซึ่งเป็นทางที่จะให้บรรลุพระนิพพานอันเป็นธรรมที่สุดแห่งทุกข์นั้นได้ ถ้าหากว่าจิตใจหรือความรู้สึกของเราไม่เป็นไปตามแผนที่นั้นแล้ว ก็ขอให้เข้าใจเถอะว่า เรายังไม่เข้าถึงธรรม หรือยังไม่เข้าถึงเหตุของธรรมนั้น เราจึงนำจิตของเราไปยังทางที่ถูกนั้นไม่ได้ ข้อนี้อุปมาเหมือนผู้เดินทาง ถ้ามีแผนที่ และเข้าใจดูแผนที่แล้ว จะต้องไม่หลงทางเป็นแน่ ฉะนั้น ผู้เดินทางถูกต้องโดยไม่หลงทางนั้น จะต้องประกอบไปด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ :-

๑. **ต้องมีแผนที่**

๒. **ต้องเข้าใจดูแผนที่ด้วย** ถ้ามีแผนที่ แต่ดูไม่เป็นแผนที่นั้นก็ทำประโยชน์อะไรไม่ได้ แต่ในการที่จะเข้าดูแผนที่นั้น เราต้องศึกษาถ้าไม่ศึกษาก็ดูไม่เป็นเหมือนกัน เราจะต้องศึกษาดูเครื่องหมายในแผนที่ ต้องเข้าใจว่าจากตรงนี้ไปถึงตรงนั้น มีกี่กิโล เส้นทางยาวเท่าไร

สั้นเท่าไร อันนี้เราต้องเข้าใจดูด้วย เราจะต้องศึกษาจากผู้ที่เข้าใจ ถ้าไม่เข้าใจก็อาจจะพาเราหลงทางเข้าป่าทึบที่เรียกว่า ดงดิบไปเลย โดยไม่รู้ตัว กลับออกมาก็ไม่ได้ด้วย หลงไปยึดถือ หรือเชื่อในสิ่งที่ผิดไป เพราะเราไม่รู้นี่แผนที่เดินไปอย่างไร เราก็ไม่รู้ เพราะเราเข้าใจ ไปเจออาจารย์สอนอย่างนี้น่ะ ก็เข้าดงไปเลย ไปยึดถืออยู่เลยเรียกก็ไม่กลับ ตามหาก็ไม่เจอะแล้ว ไม่สามารถที่จะกลับมาเองได้เลย ถึงแม้คนจะไปฉุดลากเท่าไร บางทีก็ไม่ยอมออกมา ไม่ยอมกลับความเห็นความเข้าใจ อันนี้ก็ลำบากเหมือนกันค่ะ แล้วจะกลับออกมาจากป่าก็ไม่ได้ด้วย

๓. **จะต้องมีการเดินทาง** แผนที่ก็มี ดูแผนที่ก็เข้าใจแล้ว แต่ยังไม่ลงมือเดินไม่ได้อีก จะไปถึงจุดหมายหรือเปล่า แผนที่นั้นก็ยังไม่ทำประโยชน์ให้ความเข้าใจนั้น ก็ยังไม่นำไปถึงที่สุดได้ ต้องมีการกระทำ ต้องมีการลงมือ ฉะนั้นจึงต้องมีการลงมือปฏิบัติ มีปริยัติแล้วต้องมีปฏิบัติด้วย ถึงจะสำเร็จผลที่เราต้องการนั้นได้ ถ้าไม่เดินทางแล้ว จะตัดสินว่าถูก ว่าผิด ก็ไม่ได้ แล้วก็ไม่ถึงด้วย

ดังนั้น จึงต้องมีทั้ง ๓ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ ทั้ง ๓ อันต้องถูกต้องหมด ปริยัติก็ต้องเข้าใจดี ปฏิบัติก็ต้องถูกด้วย ถ้า ๒ อันถูกดี ปฏิเวธก็มีหวังไม่ผิด บางทีปฏิเวธผิดก็มี บางทีนึกว่า ตัวเองถึงปฏิเวธ ฉันถึงโสดาแล้ว บรรลุโสดาแล้ว หรือบรรลุสกิทาคาแล้ว ผู้ที่จะบรรลุโสดาหรือสกิทาคา ผู้นั้นต้องบรรลุธรรม แต่ว่าที่จริงน่ะ ไม่ได้ถึง แต่เข้าใจว่าตัวถึง อย่างนี้เพราะอะไร ทีนี้ตัวก็ไม่มีอะไรเป็นเครื่องวัด ว่าปฏิเวธที่ถึงนั้น มาอย่างไร เราปฏิบัติถูกหรือเปล่า ก็ไม่รู้ ไม่รู้ทั้งนั้นเลย ทีนี้เมื่อบอกว่า ถึงปฏิเวธน่ะ ท่านถึงแล้วบรรลุแล้ว ก็บรรลุไป ใช่หรือไม่ใช่ ก็ไม่รู้ละ เข้าใจอย่างนี้ก็มีค่ะ ก็ตัดสินว่าผิด ว่าถูกไม่ได้ เพราะการเดินทางนั้น เครื่องทดสอบแผนที่ของตัวสถานที่ ว่าจะต้องตรงกันหรือไม่ แต่ในการที่ผู้นั้นเดินทางไปตามแผนที่ได้ถูกต้องนั้น จะต้องมีแผนที่และมีความเข้าใจในแผนที่นั้นประกอบไปด้วยกับการเดินทาง ไม่ใช่ว่า ฉันเรียนแล้ว ฉันเข้าใจแล้ว ท่านบอกว่าทำวิปัสสนานี่น่ะ ต้องเห็นนามรูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แล้วก็ต้องพิจารณานามรูป แต่ว่าเวลาทำต้องเอาความเข้าใจนี่น่ะ ไปประกอบด้วยกับการทำงานด้วย ไม่ใช่ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ท่านบอกไว้ใน

หนังสือ หรือว่ากำหนดนามรูป ท่านก็บอกไว้ในหนังสือเท่านั้น แล้วก็ที่ตัวเองล่ะ นามรูปอยู่ที่ไหนล่ะ ไม่รู้ ไม่มีนามรูป เวลาทำงานไม่มีนามรูป แต่ว่า นามรูปนี่บอกไว้ในหนังสือ บอกไว้ในแผนที่ ถ้าอย่างนี้ก็ไม่ได้เหมือนกันค่ะ จะต้องประกอบไปด้วยกันกับผู้ปฏิบัติ หรือผู้เดินทางนั้นด้วย เราต้องดูแผนที่ก่อนที่จะเดินไป นี่น่ะถูกไหม ถูกตรงกับแผนที่หรือเปล่า แต่ถ้าเราไม่ได้ศึกษาหรือไม่มีแผนที่ก็ไม่รู้หรอก ไม่รู้ว่าผิดหรือถูก เพราะไม่มีเครื่องตรวจสอบใช่ไหมคะ

ถ้าผู้ใดประกอบพร้อมสมบูรณ์ด้วย ๓ ประการดังกล่าวมาแล้ว ก็มีหวังสำเร็จแห่งผลที่เราหวังนั้นได้ แต่ความสมบูรณ์ในธรรมทั้ง ๓ หรือจะไม่สมบูรณ์ในธรรมทั้ง ๓ น่ะ มีความสำคัญที่สุดอยู่ข้อเดียวเท่านั้นแหละนี่แหละ ข้อนี่แหละสำคัญที่สุด ที่จะนำให้เราเข้าใจถูกหรือปฏิบัติถูก หรือไม่ถูก มีอยู่ข้อเดียว

ข้อที่ว่า สำคัญนั้น คืออะไร?

คือว่า ถ้าตัวยังไม่รู้ ขอให้เข้าใจว่า ตัวยังไม่รู้

ข้อนี้อันเดียวแหละค่ะ มีหวังที่จะให้เข้าใจถูกต้องได้ ถ้าไม่รู้อย่างนี้ เอาล่ะ เรียนก็เรียนไปเถอะ เข้าใจ หรือไม่เข้าใจ ก็ไม่รู้ แล้วอย่างนี้จะได้ผลไหม เวลาไปทำการงาน ก็ไม่ได้ผล ใช่ไหมคะ

นี่แหละ อันนี้แหละสำคัญ ถ้ายังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจ ก็ขอให้รู้ว่า อันนั้นยังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งดี ถ้ามีอันนี้แล้ว มีหวังที่จะให้เข้าใจถูกต้องในธรรมทั้งปวง ตามคำสอนของพระบรมศาสดาได้ ถ้าหากว่าตนยังไม่รู้ หรือยังไม่เข้าใจ แต่ก็ไม่รู้ว่า ยังไม่เข้าใจ นักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ว่าคนนั้น เป็นคนพาล ถ้ายังไม่รู้ว่าตัวยังไม่รู้ หรือยังไม่เข้าใจ ถือว่า เป็นคนพาล คนพาลในที่นี้ก็หมายถึงคนโง่นั่นเอง เพราะมีพุทธภาษิตทรงกล่าวไว้ว่า

โย พาโล มญฺญตี พาลฺยํ ปณฺฑิโต วาปิ เตนโส

แปลว่า คนโง่ รู้สึกตัวว่าโง่ รู้สึกตัวว่ายังไม่รู้ จะเป็นผู้ฉลาด มีหวังจะเป็นบัณฑิต เพราะเหตุนั้น เพราะว่า ตัวรู้ไม่รู้นั่นแหละ และตัวไปทำความรู้ให้เกิดขึ้นในที่นั้น ก็มีหวังว่า จะเป็นบัณฑิตได้เพราะเหตุนั้น

ฉะนั้น จึงว่า เราเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็อยู่ที่ตรงรู้ว่า เรายังไม่รู้นี่แหละ อันนี้แหละจะทำให้เรามีความรู้สมบูรณ์ได้

ถ้าความเข้าใจอย่างนี้ไม่มี การศึกษาของเราก็จะเป็นไปด้วยความลำบากที่จะเข้าใจได้ดี เพราะการศึกษาในพระพุทธศาสนา ที่จะเข้าใจได้ดีและไม่ผิดนั้น หาใช่เพียงแค่การอ่าน หรือการฟังเท่านั้นไม่ เพราะต้องเข้าถึง

พร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธด้วย ถ้าการอ่านหรือการเรียนนั้นเข้าใจดีแล้ว ท่านเถระที่เรียนจบพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าคงไม่ว่าอาจารย์นี่ใบลานเปล่า ใช่ไหม

ด้วยเหตุนี้แหละ ไม่ใช่แต่เพียงการเข้าใจได้ดี ด้วยการเรียน หรือการฟัง ไม่ใช่เพียงแค่นั้นค่ะ แต่เราจะหาที่ไหนในเวลานี้ สมมุติว่า เราจะหาอาจารย์ที่พร้อมด้วยปริยัติเข้าใจดี ปฏิบัติก็ดี และปฏิเวธก็เข้าใจ อย่างนี้น่ะ เวลานี้จะหาได้ที่ไหน เพราะตามพุทธภาษิตที่ทรงกล่าวไว้ในขุททกนิกายว่า

"ผู้ถึงพร้อมด้วยองค์คุณทั้งสองนั้นหาได้ยาก"

พระพุทธเจ้าท่านทรงกล่าวไว้อย่างนี้ ผู้ถึงพร้อมด้วยองค์คุณนั้นหาได้ยาก เพราะฉะนั้น มาสมัยนี้ ยิ่งหาได้ยากใหญ่ สมัยก่อนนั้นยังมีพระอรหันต์กันเยอะ ใช่ไหมคะ เวลานี้ก็ยิ่งลำบากใหญ่ ถึงแม้จะมีอยู่ ก็ยังเป็นการยาก เราจะรู้หรือเราจะพบ เราจะพบหรือเราจะพอใจ มีอยู่ก็ลำบากที่เราจะพบ แล้วเราจะรู้ได้อย่างไร ที่เราจะพบหรือเราจะพอใจ มีอยู่ก็ลำบากที่เราจะพบ หรือเราจะพอใจแต่เฉพาะผู้เหมือนกับเราเท่านั้น บางทีน่ะ บัณฑิตท่านพูดแล้ว เราไม่เข้าใจ เราก็ว่า ไม่เห็นรู้เรื่องเลย ฟังแล้วไม่เห็นรู้เรื่องเลย เพราะว่าปัญญาเรายังไม่เข้าถึงเหตุผล ความ

เห็นผิดของเราน่ะ ตั้งไว้อย่างนี้ พอบัณฑิตพูดไปอีกอย่าง เราก็ไม่เข้าใจ ไม่พอใจ ถ้าฟังอะไรที่มันพอจะเข้าใจ เขาพูดตรงกัน เขาเห็นผิดเหมือนกับตัวนี่ แหม พอใจเหลือเกิน อาจารย์คนนี้รู้มาก เก่งมาก เพราะมันเห็นผิดเหมือนกันกับตัว แต่โดยมากที่เราจะไปพบหรือพอใจน่ะ เราก็พอใจอาจารย์ที่มีความเห็นเหมือนกับตัว คือว่าตัวนี่น่ะ เห็นผิด แต่ไม่รู้ใช่ไหม ก็นึกว่าเห็นถูกพอไปพบที่เห็นผิดเหมือนกัน ก็นึกว่าอาจารย์คนนี่เก่ง ถูกคือเห็นผิดเหมือนกับตัวนั่นแหละ พอใจกับที่เหมือนกันกับเรานั่นแหละ ถ้าความเห็นหรือความเข้าใจ เหมือนกับเรา เราก็อยากสมาคมด้วย อยากพูดคุยด้วย ส่วนเหตุผลจะมีหรือไม่ เราไม่คำนึงถึงเลย เพราะเราไม่ได้สนใจในเรื่องเหตุผลเลย ปัญญาเท่านั้นแหละถึงจะสนใจ ในเรื่องเหตุผล ถ้าคนที่ไม่มีปัญญาที่ยังยึดถือความเห็นผิดจากเหตุผลแล้ว ก็แปลว่า คนนั้นไม่สนใจในเหตุผล ถ้าคนที่มีความเข้าใจถูกแล้ว ก็คือเข้าใจตรงต่อเหตุผล คนที่จะเข้าใจตรงต่อเหตุผล คนนั้นต้องมีความสนใจในเหตุผล ทีนี้ เมื่อเขาไม่มีความสนใจในเหตุผลแล้ว เขาก็เกิดความเห็นผิดต่อเหตุผล เพราะเขายินดีในความเห็นนั้นแล้ว เรื่องเหตุผลเขาไม่คำนึงกันหรอก เขาคิดเอาตามความ

ชอบใจเขาก็แล้วกัน ถ้าเป็นไปอย่างนี้แล้ว ก็คงจะไม่มีหวังที่จะได้พบท่านผู้รู้ และท่านผู้รู้ ท่านก็ไม่ประกาศตัวด้วย ว่าฉันรู้ฉันเป็นบัณฑิต เป็นโสดาบัน สกิทาคา ไม่มีประกาศตัวอย่างนี้เลย จึงเป็นการลำบากที่เราจะได้พบ โดยเหตุนี้ ท่านจึงบอกว่า ถ้าใครเป็นโสดาบันก็จะได้พบโสดาบัน ถ้าใครเป็นสกิทาคา ก็จะได้พบสกิทาคา ใครเป็นพระอรหันต์ ก็จะได้พบพระอรหันต์ ถ้าเราไม่ได้เป็นละก็ยากที่จะมีหวังได้พบนะคะ เชื่อกันตามเขาว่า คนนี้แหละมีความรู้ดี เขาว่า คนนี้แหละเข้าใจดี เขาว่า คนนี้แหละเก่งปฏิบัติดี ก็เชื่อตามๆ กันไป เพราะว่า คนเขานับถือกันตั้งร้อยตั้งพันนี่ ต้องดีแน่ นี่น่ะ เหตุของเราน่ะ มันอาศัยอย่างนี้

ฉะนั้น ดิฉันจึงคิดว่ามันมีอยู่ทางเดียวเท่านั้น ที่ง่ายที่สุด และดีที่สุด ในการที่เราจะได้พบกับนักปราชญ์ในทางพุทธศาสนา คือพวกเราที่เป็นักศึกษานี้ทุกคน เอาตัวของเรานี่แหละ แต่ละคน เอาตนของตนนี้แหละ เข้าไปให้ถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ นี่ถึงแน่ เราได้พบแน่ นี่แหละ ไม่เป็นทางยากหรอก ไม่ต้องไต่สวนคาดคะเน คนนี้ คนนั้น ใช่ไหมคะ ให้ถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อันนี้แหละ ดิฉันรับรองว่าเป็นได้พบแน่ๆ ทีเดียว

ฉะนั้น พวกเราที่จะพบกับนักปราชญ์ในทางพุทธศาสนาแล้ว ก็จงพากันปฏิบัติให้เข้าถึงปฏิเวธเถิด อย่างน้อย ก็จงเข้าถึงภังคญาณที่เราได้พูดกันมานี้ ถึงแม้ว่าจะไม่เข้าถึงมรรค ผล นิพพาน เข้าถึงภังคญาณนี่ ก็พอจะเข้าถึงเหตุผลแล้ว มีเครื่องวัดแล้วว่า จิตใจเราเข้าถูกแล้ว แต่ยังไม่ถึงก็ยังดีนะคะ อย่างน้อยก็ให้เข้าถึงภังคญาณที่ถูกต้องตามแผนที่ ที่ได้นำมาอธิบายกันอยู่นี้ นั่นแหละเราจะได้รับอานิสงส์ ๘ ประการ ที่ได้อธิบายไปแล้วเมื่อตะกี้นี้ค่ะ และเมื่อได้เข้าถึงอานิสงส์ของภังคญาณแล้วก็คงจะไม่เป็นการลำบากอะไรนัก ในการที่จะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นต่อๆ ขึ้นไป เข้าถึงตรงนี้แล้วก็ไม่ลำบาก เพราะกิเลสอ่อนแล้วนะคะ การที่จะทำลายกิเลสต่อไป ก็คงไม่เป็นของยาก มันอ่อนกำลังไปแล้ว การต่อสู้ก็คงไม่ต้องใช้อะไรรุนแรง ไม่ลำบากอะไรนัก ในการที่จะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดวิปัสสนาญาณที่เกิดขึ้นต่อๆ ไป จนบรรลุ มรรค ผล นิพพาน นั้นได้

ข้อสำคัญนั้น เราต้องไม่ลืมว่า การที่เราจะเข้าถึงภังคญาณได้โดยสะดวกนั้น จะต้องได้นามรูปปริจเฉท-ญาณเสียก่อน อันนี้ลืมไม่ได้นะคะ เพราะภังคญาณก็ต้องเกิดจากเหตุเหมือนกัน เหตุอะไรเป็นปัจจัยให้เกิด

ภังคญาณ จะต้องเข้าถึงนามรูปปริจเฉทญาณเสียก่อน เมื่อได้นามรูปปริจเฉทญาณแล้ว ก็จะไม่เป็นการลำบาก ที่จะเข้าถึงปัจจยปริคคหญาณ เมื่อได้ปัจจัยจากปัจจย-ปริคคหญาณแล้ว ก็ไม่เป็นการลำบากที่จะเข้าถึงสัมมสนญาณ ต่อไป ภังคญาณนี้ มันเป็นญาณที่ ๕ แล้ว ก็ต้องรู้ว่า มาจากเหตุอะไร เหตุเหล่านั้นแหละ ก็คือ ตั้งแต่วิปัสสนาญาณเป็นต้นมา เป็นเหตุส่งเสริมให้เข้าถึงภังคญาณ ก็ไม่เป็นการลำบากที่จะเข้าถึงสัมมสนญาณแล้ว เมื่อเข้าถึงสัมมสนญาณแล้ว ก็จะไม่เป็นการลำบากที่จะเข้าถึงอุทยัพพยญาณ เมื่อเข้าถึงอุทยัพพยญาณแล้ว ก็ไม่ลำบากที่จะให้เข้าถึงภังคญาณ เพราะภังคญาณก็ได้ปัจจัยมาจากอุทยัพพยญาณนั้นเอง ถ้ายังไม่เข้าถึงอุทยัพพยญาณ ภังคญาณก็ยังมีไม่ได้ เมื่อเข้าถึงภังคานุ-ปัสสนาญาณ ก็จะต้องได้รับอานิสงส์ ๘ ประการ ตามที่ได้กล่าวมานั้น อานิสงส์นี้ เป็นผลของภังคญาณ ซึ่งมิได้เกี่ยวกับลาภ ยศ เห็นไหมคะ อานิสงส์ที่ได้กล่าวมาแล้วในภังคญาณน่ะ *ละความยินดี ละความใคร่ในภพในชีวิต ทำความเพียร เพื่อความพ้นทุกข์* อานิสงส์ที่ได้จากภังคญาณนั้นน่ะ ไม่ได้เกี่ยวกับลาภและยศ ที่เป็นผลของกิเลสเลย เช่นอย่างเวลาที่เราทำบุญน่ะ

เราก็ยังปรารถนาความสุขเพื่อลาภ เพื่อยศ เกิดชาติหน้าจะได้มั่งมี ไม่ยากจนอานิสงส์นี่น่ะ ต้องการให้เป็นไปเพื่ออย่างนั้น แต่อานิสงส์ในภังคญาณนี้ ไม่มีเลย ไม่มีเกี่ยวด้วย ลาภ ยศ และผลของกิเลสเลย ตลอดจนกระทั่งเราศึกษา เรียนปริยัติธรรม ก็เหมือนกัน บางทีเรียนนี่น่ะไม่ใช่เรียนเพื่อเอาอานิสงส์ภังคญาณนี่น่ะ เรียนเพื่อจะได้มีลาภ ยศ เป็นปัจจัย เป็นมหาเปรียญ อะไรก็แล้วแต่ใหญ่โตขึ้นไป เพราะฉะนั้นน่ะ การเรียนก็มีหลายอย่างใช่ไหมคะ อันนี้วิสุทธิ อานิสงส์อันนี้ วิสุทธิไม่ได้เจือด้วยเลย อานิสงส์อันนี้ เป็นปัจจัย ที่จะพ้นจากทุกข์เท่านั้นเองใช่ไหมคะ ไม่เกี่ยวกับผลของกิเลสเลย และก็เป็นผู้ตัดสินว่าเราได้เข้าถึงเหตุ คือ ภังคญาณนั้นจริงหรือเปล่า นี่เป็นเครื่องรู้ว่า ถ้าเข้าถึงตรงนี้ก็สบายแล้ว ผู้ทำวิปัสสนาน่ะก็ขอให้เข้าถึงอุทยัพพยญาณก็แล้วกัน

เมื่อเราได้เข้าถึงภังคญาณ พร้อมด้วยอานิสงส์แล้วก็ไม่เป็นการยากหรือลำบากอะไร ที่ภังคญาณนั้นจะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เข้าถึงวิปัสสนาต่อขึ้นไป ที่ชื่อว่า ภยญาณ ภยญาณในที่นี้ แปลว่าภัย รู้สึกในภัยก็ลำบากนะคะ ที่จะเข้าถึงภยญาณที่ดิฉันย้อนกลับไปญาณต้น เอาญาณต้นขึ้นมาอีกนั้นก็เพราะเหตุว่า เพื่อที่จะนำเอาเหตุกับผลนั้น

ให้มาติดต่อกัน ถ้าหากว่าพูดแต่ผลอย่างเดียวเท่านั้นแหละ พูดถึงความสำเร็จ พูดถึงมรรค ผล นิพพาน พูดถึงวิปัสสนาญาณอะไรก็ได้ เห็นเกิด เห็นดับ ก็พูดได้เพียงผล แต่ว่า เหตุที่ให้เกิดผลนี่น่ะ อยู่ที่ไหน เอามาจากไหนกัน ทำเหตุอย่างไร ถึงจะได้ผลอย่างนี้ ก็อาจจะนำเหตุผลนั้นมาติดต่อกันไม่ได้ ถ้านำเหตุผลติดต่อกันไม่ได้ ก็ยังชื่อว่าความเข้าใจนั้น ถูกต้องโดยแท้จริงไม่ได้ ได้รับผล ก็อาจจะทำเหตุไม่ถูกก็ได้ มุ่งแต่ในผลอย่างนั้น แต่ว่าเหตุไม่ถูกพอเหตุไม่ถูก ผลก็ไม่มีหวังที่จะถูกเหมือนกัน ถ้าคิดว่าได้ผล นั่นเป็นความเข้าใจผิดต่างหากนะคะ ที่เข้าใจว่าได้ เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงได้นำเอาญาณต้นๆ เข้ามาเป็นเครื่องวัดว่า อันนี้แหละ ภังคญาณก็ดี ภยญาณก็ดี มาจากไหน ก็มาจากเหตุ คือญาณต้นๆ บางทีน่ะ พูดกันถึงเรื่องมรรค ผล นิพพาน พูดกันอริยสัจ พูดกันถึงอริยบุคคลโสดาบันไปจนถึงอรหันต์ก็มี แต่ถามว่า ทำเหตุอย่างไรถึงได้เป็นอย่างนั้น ตอบไม่ได้ แต่ว่า เป็นเฉยๆ ขึ้นมาโดยไม่มีเหตุหรอก นึกเป็นขึ้นมาเอง โดยไม่ได้อาศัยเหตุผลตามความเป็นจริง เวลานี้ก็ไม่ใช่น้อยเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ก็เพื่อจะนำเหตุผลน่ะ มาติดต่อกันทั้งนี้ก็เพื่อจะได้พิสูจน์ให้เห็นชัด ในความจริงของคำสอนที่ว่า

ธรรมทั้งหลาย ต้องไหลมาจากเหตุ ไม่ใช่เกิดขึ้นเอง โดยปราศจากเหตุและต้องมีเหตุเป็นแดนเกิด มิใช่จะเกิดขึ้นเองตามความนึกเข้าใจของตนนั้น เป็นไปไม่ได้ จึงได้นำเอา เหตุผลมาติดต่อกัน เพื่อจะได้เป็นการพิสูจน์ให้เห็นด้วยปัญญาของตนเอง และจะเป็นการง่ายต่อการพิสูจน์ด้วย แต่ดิฉันก็เชื่อว่า ท่านที่นับถือพุทธศาสนาด้วยกัน หรือบรรดาท่านที่นั่งศึกษาอยู่ด้วยกัน ณ ที่นี้ หรือโอกาสนี้ ก็คงจะเข้าใจด้วยกันทั้งนั้นนะคะ ก็คงจะเคยได้ยินได้ฟังด้วยกันทั้งนั้น ในคำที่ว่า ธรรมทั้งหลายไหลมาแต่เหตุ มีเหตุเป็นแดนเกิด ทุกท่านที่นั่งอยู่ในที่นี้ก็เคยรู้และเคยเชื่อด้วย แต่ว่า การงานที่ทำหรือความเข้าใจที่ทำนั้นน่ะ เป็นไปตามอันนี้หรือเปล่า มีเหตุมีผลเหมือนอย่างนี้หรือเปล่า คำพูดก็ดี การกระทำและผลที่ตัวเข้าใจว่าได้ก็ดีไม่ได้เป็นไปอย่างนี้ ถ้าใครไม่เชื่อเหตุผล คนนั้นก็ไม่ใช่ชาวพุทธ ทุกคนชาวพุทธต้องเชื่อทั้งนั้น หรือจะเป็นพุทธก็เป็นเพียงสำมะโนครัวเท่านั้น ไม่ใช่เป็นพุทธด้วยความเข้าใจ ถ้าเป็นพุทธด้วยศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาแล้ว ทุกคนต้องเชื่อเหตุผล เว้นแต่บางท่านไม่เชื่อก็จริงอยู่ แต่ก็ยังไม่สามารถเอาเหตุผลในคำสอน ที่วางไว้ในตำราเรานั้นมาติดต่อกันยังไม่ได้ เชื่อเหมือนกัน เชื่อว่าจะต้อง

มีเหตุผลแน่ แต่ว่า เหตุนี้มันอยู่ที่ไหนเล่า เกิดขึ้นด้วยอะไรเล่า และก็จะนำเอาเหตุผลนั้นมาติดต่อกันไม่ได้ เชื่อ อันนี้ก็เชื่อ มีเหตุ แต่ว่า ยังไม่สามารถจะนำเอาเหตุผลนั้นมาติดต่อกันนะคะ ยังไม่ได้ ก็ยังมีอยู่

อันนี้ก็ให้ถือว่า เป็นธรรมดา ของปุถุชนที่ยังอ่อนด้วยการศึกษา ก็เป็นการยากที่จะเข้าถึงเหตุผลในพระพุทธศาสนาได้ เพราะเหตุผลในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นของธรรมดาของปุถุชน หรือสามัญชนที่จะรู้ได้ทั่วไป เพราะเราก็ต้องคิดดูว่าเหตุผลที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้านำเอามาประกาศสั่งสอนให้พวกเรารู้นั้น ไม่ใช่เป็นของที่จะเกิดขึ้นง่ายๆ ดูซิ พระพุทธเจ้าเกิดมา ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้ว เดี๋ยวนี้ก็ยังไม่มีใคร เกิดมาเป็นพระพุทธเจ้าอีกเลยสักองค์เดียว ไม่ใช่เกิดง่ายๆ

ฉะนั้น ปัญญาที่เข้าไปรู้เหตุผลนี้ จึงไม่ใช่เป็นของสามัญชนทั่วไปนะคะ เพราะเหตุผลในพระพุทธศาสนานี่น่ะเป็นเหตุผลที่สุขุมลุ่มลึกมากนัก จะต้องประกอบไปด้วยปัญญาบารมี และจะต้องศึกษาด้วยความบริสุทธิ์ใจด้วยนะคะ

การศึกษาด้วยความบริสุทธิ์ใจนี่น่ะ อย่างไร มนสิการอย่างไร การศึกษานั้นถึงจะบริสุทธิ์ใจ

มนสิการว่า การศึกษานี้เข้าใจแล้ว จะได้ไปทำงาน เพื่อให้พ้นจากทุกข์ได้ อย่างนี้ การศึกษาถึงจะบริสุทธิ์ ถ้าหากว่า ไม่มีมนสิการอย่างนี้ การศึกษานั้นไม่บริสุทธิ์ ศึกษาเพื่อจะได้มีความรู้ตั้งใจจะเป็นครู เป็นอาจารย์ มีความรู้มากๆ คนจะได้นับหน้าถือตา พูดเก่งๆ ฉันรู้ภาษามากๆ นี่อย่างนี้ เพื่อจะนำไปเทศนา ท่านจะไปเทศน์ที่ไหนล่ะ อย่างนี้ การศึกษาอย่างนี้แล้วไม่เป็นการศึกษาที่บริสุทธิ์ใจ

ฉะนั้น ผู้ที่จะถึงเหตุผลอย่างนี้น่ะ มาศึกษาเพื่อจะให้เข้าใจเหตุผลอย่างนี้ ต้องศึกษาด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยการพินิจพิเคราะห์จริงๆ เท่านั้น จึงจะเข้าถึงเหตุผลนั้นๆ ได้ ในเรื่องนี้ ก็ได้ให้หัวข้อตามพุทธประสงค์นะคะ มีอยู่ในพุทธประวัติที่พระองค์ได้แสดงธรรมในหมู่ที่ประชุมใดๆ นั้นก็ดี หรือโดยเฉพาะตัวก็ดี เพราะการเทศนาของพระพุทธเจ้าน่ะ บางทีก็เทศนาด้วยพุทธบริษัทมากในที่ประชุม บางทีก็เทศนาเฉพาะบุคคล ก็จะต้องทรงทราบด้วยพระญาณเสียก่อนแล้วว่า จะพูดกันรู้เรื่องหรือเปล่า ในหมู่นี้น่ะ ในบริษัทนี้น่ะ จะมีคนรู้เรื่องไหมสักคนหนึ่งก็เอาเถอะ ต้องรู้ด้วยพระญาณเสียก่อนนะคะว่าจะมีคนรู้เรื่องหรือเปล่า ถ้ารู้จึงแสดง อันพอจะเป็นเครื่องพิสูจน์ให้รู้ว่าไม่ได้รู้ทุกคน

ฉะนั้น คนที่จะเข้าใจในเหตุผล หรือเข้าถึงพระพุทธศาสนา ไม่ใช่จะได้ทุกคน ถ้าเข้าใจทุกคนแล้วพระพุทธเจ้าจะเทศนา หรือสั่งสอนที่ไหนไม่จำเป็นจะต้องมีพระญาณ ถ้าทุกคนรู้ได้ นี่ไม่ใช่อย่างนั้นนะคะ จะต้องเป็นคนมีบารมี ศึกษาแล้วถึงจะพอใจด้วย ถ้าเป็นคนไม่เคยมีบารมีมาแล้ว ถึงจะพบพระพุทธศาสนาก็ไม่พอใจ ไม่พอใจที่จะศึกษา ไม่พอใจที่จะเข้าใจ หรือเห็นเป็นของธรรมดา โอ๊ะ! พระพุทธศาสนานี่น่ะเป็นของธรรมดา ไม่เห็นจะแปลกอะไรเลย เราไม่ต้องเรียนรู้ พระพุทธศาสนาก็ไม่ต่างอะไรกับเราหรอก อย่างนี้ก็มีเยอะค่ะ เวลานี้น่ะ

เท่าที่ศึกษานั้น ก็รู้สึกว่า คนที่เข้าถึงเหตุผลจริงๆ ก็จะต้องเป็นคนที่มีปัญญาบารมี มีปัจจัยมาแล้ว ในชาติก่อนได้สร้างมาแล้ว ต้องมีปัญญาบารมีที่จะให้บรรลุเป็นพระโสดาบันบุคคล ไม่ใช่คนธรรมดาอย่างเรา ก็ในการที่พระโสดาบันบุคคลบรรลุมรรค ผลได้นั้น ก็หาใช่เป็นการบันดาลด้วยอำนาจของพุทธองค์ไม่ หากแต่เป็นการบรรลุด้วยอำนาจปัญญาบารมีของท่าน ที่เข้าใจในเหตุผล และเข้าถึงเหตุผลนั้นเอง

โดยเหตุนี้ ดิฉันจึงเห็นว่า การรู้ในเหตุผลที่ถูกต้องนั้น เป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาในพระพุทธศาสนา เพราะ

ถ้าหากว่า ไม่ได้ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการเข้าใจในเหตุผลมาเป็นสรณะ อันแท้จริงแล้ว ก็เป็นการยากนักหนา ที่จะป้องกันความเข้าใจของเรา มิให้ตกไปในมิฉาทิฏฐิ เพราะไม่มีปัญญาที่รู้เหตุผลมาเป็นสรณะ มาเป็นเครื่องป้องกัน หรือจะไม่ให้ยินดีในมิจฉาทิฏฐิก็ยากนักหนา เพราะไม่มีปัญญาอะไร ที่จะเป็นเครื่องห้ามปราม หรือจะไม่ให้มิจฉา-ทิฏฐินั้นเข้าจับต้องได้ เพราะมิจฉาทิฏฐิจะจับต้องได้ หรืออาศัยในความเข้าใจนั้นได้ ไม่ใช่ปัญญาธรรมดานี่ทำลูกระเบิดปรมาณู สร้างรถยนต์ สร้างเรือบิน ปัญญาอย่างนี้มิจฉาทิฏฐิกิเลส ก็เข้าอาศัยได้ ไม่ใช่ปัญญาธรรมดานะคะ จะต้องเป็นปัญญาในวิปัสสนาที่เข้าถึงวิสุทธิด้วย

นี่ยังอยู่ในภังคญาณใช่ไหมคะ คือเรื่องวิสุทธินั้นแหละ ยังอยู่ในปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ แต่ว่าในปฏิปทาญาณนั้นน่ะ มีญาณหลายอย่างทีเดียว ที่รวมอยู่ในปฏิปทาญาณ ภังคญาณนี่ ก็ยังรวมอยู่ในปฏิปทาญาณเหมือนกันนะคะ และก็ได้พูดมาถึงภังคญาณนี่น่ะ พูดมาแล้ว แต่ว่า ยังไม่จบนะคะ ฉะนั้น ต่อไปนี้ ก็ยังอยู่ในภังคญาณนะคะ เป็นปัญญาในวิปัสสนาที่เข้าถึงขั้นวิสุทธิด้วย

ตามที่เราได้กำลังศึกษากันอยู่นี้ ก็ขอให้เข้าใจกันโดยแน่นอนทีเดียวว่า ปัญญาที่จะเข้าถึงเหตุผลเท่านั้นที่สามารถจะทำลาย หรือกันมิจฉาทิฏฐิคือ ความเห็นผิดนั้นได้ ฉะนั้น ดิฉันจึงขอย้ำกับท่านนักศึกษาอีกครั้งหนึ่งว่า อย่าพึ่งมีความสำคัญว่าเรานั้น เข้าใจดีแล้ว อันนี้แหละสำคัญนะคะ เพราะบางทีความเข้าใจอันนี้ อาจจะเป็นที่อาศัยของมิจฉาทิฏฐิ แต่เราไม่รู้เท่านั้นเอง เพราะคนที่เขารู้ หรือรู้จบแล้วนั้น ก็ขอให้เข้าใจว่า มีแต่เฉพาะอเสกขบุคคล คือพระอรหันต์เท่านั้น คนที่ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ จะชื่อว่ารู้จบแล้ว ยังไม่ได้ ยังต้องศึกษาแม้แต่พระอนาคามีบุคคล ก็ยังจัดอยู่ในจำพวกที่ยังต้องศึกษาอยู่ พระอรหันต์เท่านั้นแหละไม่ต้องศึกษาแล้วเพราะว่า กิเลสท่านหมดแล้ว นอกจากพระอรหันต์ไม่มี

(ต่อฉบับหน้า)

อนุสัย

อ.สุคนธ์ สุ่นศิริ

- แสดงธรรมชาติของอนุสัย
- การนอนเนื่องของอนุสัยกิเลสและธรรมที่ประหาณ
- การแปรสภาพของอนุสัยกิเลส
- การละอนุสัยกิเลสโดยปัญญาในมัคคจิต

แสดงธรรมชาติของอนุสัย

อนุสัย คือ กิเลสอย่างละเอียด ที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดานของสัตว์ทั้งหลาย โดยยังไม่ปรากฏเป็นสภาวปรมัตถ์ จึงไม่มีใครทราบได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ที่สามารถรู้อนุสัยของสัตว์ทั้งหลายได้ มีวจนัตถะแสดงไว้ แปลความว่า :- "ธรรมเหล่าใด ย่อมนอนเนื่องอยู่ในความสืบต่อแห่งรูปนาม ธรรมเหล่านั้นชื่อว่า อนุสัย" หรือ "ธรรมเหล่าใด เมื่อได้เหตุอันสมควรแล้ว ย่อมเกิดขึ้น ธรรมเหล่านั้นชื่อว่า อนุสัย"

การนอนเนื่องของอนุสัยกิเลส และธรรมที่ประหาณ

การนอนเนื่องของอนุสัยกิเลสมี ๒ ประการคือ

๑. นอนเนื่องอยู่ในการเกิดขึ้น สืบต่อแห่งรูปนาม ชื่อว่า **สันตานานุสยกิเลส** มรรคทั้ง ๔ ทำการประหาณ **สันตานานุสยกิเลส**

๒. นอนเนื่องอยู่ในอารมณ์ที่เป็น ปิยรูป สาตรูป (สภาพที่น่ารัก น่ายินดี) และอปิยรูป อสาตรูป (สภาพที่ไม่น่ารัก ไม่น่ายินดี) ชื่อว่า **อารัมมณานุสยกิเลส**

วิปัสสนาญาณของพระโยคี เมื่อเข้าถึง ภังคญาณ **อารัมมณานุสยกิเลส** ก็ถูกประหาณลงทันที ตั้งแต่ญาณนี้เรื่อยๆ ไป

การแปรสภาพของอนุสัยกิเลส

อนุสัยกิเลส ซึ่งนอนสงบนิ่งอยู่ในขันธสันดานนั้น เมื่อมีอารมณ์มากระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจแล้ว ก็จะแปรสภาพเป็น **ปริยุฏฐานกิเลส** คือ กิเลสอย่างกลาง เกิดขึ้นทางใจ เป็นความยินดียินร้ายต่ออารมณ์นั้น เมื่อปริยุฏฐานกิเลสมีกำลังมากขึ้น ก็จะเป็นปัจจัยแก่ **วีติกกมกิเลส** คือ กิเลสอย่างหยาบเกิดขึ้นเป็นการกระทำทางกาย และทางวาจา

ฉะนั้น อนุสัยกิเลส เมื่อแปรสภาพเป็นกิเลสอย่างกลาง ก็จะปรากฏเป็น สภาวปรมัตถ์ มี ๗ ประการ คือ :-

๑. **กามราคานุสัย** ธรรมชาติที่เป็นความยินดีติดใจในกามคุณอารมณ์ นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อแปรสภาพเป็น ปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่ โลภเจตสิก ที่ประกอบใน โลภมูลจิต ๘

๒. **ภวราคานุสัย** ธรรมชาติที่เป็นความยินดีติดใจในอัตภาพของตน ติดใจในรูปภพ อรูปภพ หรือ รูปฌาณ อรูปฌาณ นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อแปรสภาพเป็นปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่ โลภเจตสิก ที่ประกอบในโลภทิฏฐิคตวิปปยุตจิต ๔

๓. **ปฏิฆานุสัย** ธรรมชาติที่เป็นความไม่พอใจในอารมณ์ นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อแปรสภาพเป็นปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่ โทสเจตสิก ที่ประกอบใน โทสมูลจิต ๒

๔. **มานานุสัย** ธรรมชาติที่เป็นความอวดตัว ถือตัว ยกตน นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อแปรสภาพเป็นปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่ มานเจตสิก ที่ประกอบใน โลภทิฏฐิคตวิปปยุตจิต ๔

๕. **ทิฏฐานุสัย** ธรรมชาติที่เป็นความเห็นผิด นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อแปรสภาพเป็น ปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ประกอบใน โลภทิฏฐิคตวิปปยุตจิต ๔

๖. **วิจิกิจฉานุสัย** ธรรมชาติที่เป็นความสงสัย ลังเลใจในสิ่งที่ควรเชื่อ นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เมื่อแปรสภาพเป็นปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่ วิจิกิจฉาเจตสิก ที่ประกอบใน โมหวิจิกิจฉาสัมปยุตจิต ๑ (โมหมูลจิต ดวงที่ ๑)

๗. **อวิชชานุสัย** ธรรมชาติที่เป็นความหลง ความโง่ ไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง นอนเนื่องอยู่ใน ขันธสันดาน เมื่อแปรสภาพเป็นปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่ โมหเจตสิก ที่ประกอบใน อกุศลจิต ๑๒

การละอนุสัยกิเลสโดยปัญญาในมัคคจิต ๔

- ปัญญาใน โสดาปัตติมัคคจิต ละ ทิฏฐานุสัย และ วิจิกิจฉานุสัย
- ปัญญาใน อนาคามิมัคคจิต ละ กามราคานุสัย และ ปฏิฆานุสัย
- ปัญญาใน อรหัตตมัคคจิต ละ ภวราคานุสัย, มานานุสัย และอวิชชานุสัย

<u>อธิบายเพิ่มเติม</u>

การละอนุสัยกิเลส ๗ โดยปัญญาในมัคคจิตที่ท่านแสดงไว้นี้ ไม่มีสกทาคามิมัคคจิตอยู่ด้วย ไม่ได้หมายความว่า สกทาคามิมัคคจิต ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำดับแห่งธรรมาธิษฐานแล้ว มัคคจิตทั้ง ๔ ต้องเกิดขึ้นเป็นไปตามลำดับแน่นอน แต่ที่ท่านแสดงการละไว้เพียง ๓ มรรคนั้น ท่านมุ่งหมายเฉพาะมัคคจิตที่ละโดยสมุจเฉทปหาณ เท่านั้น เพราะสกทาคามิมัคคจิต ละโดย ตนุกรปหาน คือ ละโดยกระทำให้เบาบางลง ท่านจึงไม่ได้แสดงไว้ที่นี้

สำหรับ พระอนาคามีบุคคล การที่ท่านละกามราคานุสัย และปฏิฆานุสัย ได้แล้วนั้น ท่านจึงไม่ต้องกลับมาเกิดในกามภูมิอีกต่อไป ท่านจะต้องไปสู่พรหมโลกอย่างแน่นอน และจะทำอรหัตตมัคคจิต เป็น อรหัตตผลบุคคล แล้วปรินิพพานในพรหมโลกนั้น

สวัสดีค่ะ

เรียบเรียงจาก พระอภิธัมมัตถสังคห ปริจเฉทที่ ๗
ของมูลนิธิแนบ มหานีรานนท์
วิปัสสนากัมมัฏฐานของมูลนิธิสัทธัมมโชติกะ

เกิดทำไม ทำไมจึงเกิด
(ตามนัยแห่งปฏิจจสมุปบาท)

บุญรักษ์ นาครัตน์

ขอนอบน้อมถวายอภิวาทบูชาพระรัตนตรัย ด้วยเศียรเกล้า

เอตสฺส อานนฺท ธมฺมสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมยํ ปชา ตนฺตากุลกชาตา คุณคณฺฐิกชาตา มุญฺชปพฺพชภูตา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ สํสารํ นาติวตฺตติ ฯ

"ดูกรอานนท์ หมู่สัตว์นี้ เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ยุ่ง เป็นเหมือนกลุ่มเส้นด้ายที่เป็นปม เป็นเหมือนหญ้ามุงกระต่าย และหญ้าปล้อง และไม่รู้แจ้งแทงตลอดปฏิจจสมุปบาทนี้ ย่อมไม่ผ่านพ้นอบาย ทุคติ วินิบาต อันเป็นที่ดำเนินไปแห่งทุกข์ อันปราศจากสุข และสังสารวัฏ

ที่เป็นเช่นนี้เพราะคนส่วนใหญ่ถูกครอบงำด้วยสักกายทิฏฐิ เพราะความไม่รู้ชีวิต คือกระแสของรูปนามที่ดำเนินต่อเนื่องกันโดยว่างเปล่าปราศจากตัวตน หรืออัตตาที่เป็นผู้กระทำ จึงเกิดความยึดมั่นถือมั่นด้วยความไม่รู้เป็นอุปาทาน องค์ธรรม คือ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ

คำถามที่ว่า "เกิดมาทำไม ทำไมจึงเกิด" ชาวพุทธส่วนใหญ่จะตอบว่า เกิดมาใช้กรรม เกิดมาเพราะกรรม ผู้ที่ต้องเผชิญต่อความทุกยากทั้งกายและใจ ก็จะพร่ำรำพันว่าทำกรรมอะไรไว้จึงต้องมาประสพกับเคราะห์กรรมเช่นนี้ เมื่อไหร่จะหมดกรรม ส่วนผู้ที่รับความสุขความสบาย ก็หวังที่จะได้รับความสุขเช่นนี้ตลอดไป หากได้รับความไม่สมหวัง ไม่สมปรารถนาในภายหลัง ก็รู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อนต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

เรื่องกรรม พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

"กมฺมุนา วตฺต ตีโลโก" สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

"กรรม" ในทางธรรม คือ การกระทำ ดังวจนัตถะว่า

"กรณํ"= กมฺมํ แปลความว่า การกระทำ ชื่อว่ากรรม

อีกนัยหนึ่ง *"กโรติ เอเตนาติ = กมฺมํ"* แปลความว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมสำเร็จการกระทำโดยอาศัยธรรมชาติใด ธรรมชาติหนึ่งที่เป็นเหตุให้สำเร็จการกระทำนั้น ชื่อว่า "กรรม" ได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ประกอบในอกุศลจิต ๑๒ และโลกียกุศลจิต ๑๗ ดังอรรถกถาอัฏฐสาลินี แสดงว่า

"เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสา"

แปลความว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา ตถาคต กล่าวว่า เจตนานั้นแหละเป็น "กรรม" เมื่อมีเจตนาแล้วบุคคลย่อมทำกรรมโดยทางกาย ทางวาจา และทางใจ"

หมายถึง เจตนาเป็นตัวกระตุ้น ชักนำให้ทำกรรมทั้งที่เป็นอกุศล และกุศล

ยาทิสํ วปเต พีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ
กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ

คาถานี้เป็นพุทธพจน์ ในรูปของอิสิภาษิต (คำกล่าวของพระฤาษี) และพระโพธิสัตว์สุภาษิต ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้เป็นข้อความที่แสดงถึง "กรรม" ในพระพุทธ-ศาสนาไว้อย่างกระจ่างชัดว่า "หว่านพืชเช่นไร ได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

การกระทำกรรมโดยกระบวนการของชีวิตคือการ "รับรู้" และ "เสวยโลก"โดยอาศัยทวารทั้ง ๖ คือทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

สำหรับการรับรู้เสวยโลกซึ่งปรากฏแก่มนุษย์ในชีวิตประจำวัน มีอาการต่างๆ ที่เรียกว่า "อารมณ์ ๖" คือ ตาเห็นรูป (รูปารมณ์) หูได้ยินเสียง (สัททารมณ์) จมูกได้กลิ่น (คันธารมณ์) ลิ้นรู้รส (รสารมณ์) กายรับสัมผัส เย็นร้อน

อ่อนแข็ง หย่อนตึง (โผฏฐัพพารมณ์) การแสดงออกต่อการรับอารมณ์ทั้ง ๖ ทางกายทวาร วจีทวาร มโนทวาร ด้วยการกระทำ พูด คิดนึก การแสดงออกเป็นต่างๆ จะเป็นไปทั้งในทางกุศล หรืออกุศล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้แสดงออกเป็นผู้ที่มีโยนิโสมนสิการ หรืออโยนิโสมนสิการต่อการรับรู้อารมณ์นั้นตามสภาวะความเป็นจริงเพียงไร

นอกจากนี้แล้ว มนุษย์ยังตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ เรียกในภาษาบาลีว่า "นิยาม" แปลว่ากำหนดอันแน่นอน อรรถกถาจารย์ แสดงกฎธรรมชาติหรือนิยามไว้ ๕ อย่าง

๑. *อุตุนิยาม* กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับอุณหภูมิ โดยเฉพาะเรื่องลม ฟ้า อากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมของมนุษย์

๒. *พีชนิยาม* กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ พันธุกรรม

๓. *กรรมนิยาม* กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ หรือกระบวนการให้ผลของการกระทำ

๔. *ธรรมนิยาม* กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ และความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันของสิ่งทั้งหลาย

๕. *จิตตนิยาม* กฎธรรมชาติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของจิต

กรรมนิยาม เป็นกฎธรรมชาติที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง เป็นวิสัยของมนุษย์ในการปรุงแต่ง ควบคุม บันดาลให้เป็นไปต่างๆ นานาในวิถีชีวิตประจำวันด้วยตนเองโดยแท้

ในสังสารวัฏอันหาเบื้องต้นและเบื้องปลายมิได้นี้ "กรรม" คือการกระทำในอดีต (อดีตเหตุ) ย่อมมีมากมายหลายภพชาตินับมิถ้วน ทั้งที่เป็นความดี เป็นบุญ เป็นกุศล และที่เป็นกรรมซึ่งไม่ดี เป็นอกุศล เรียกว่า "กุสลา ก็ทำมา อกุสลา ก็ทำมา" ส่วนชีวิตในปัจจุบันที่เกิดมา ได้ปฏิสนธิกาลเป็นมนุษย์ เพราะกุศลแห่งศีล จึงมีทั้งความสุข ความทุกข์ (ปัจจุบันผล) ระคน ปนเปกันอยู่นั้น เป็นเพราะกรรมในอดีตที่ทำมาอันเป็นผลที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะตนเองเป็นผู้กระทำเอง

ฉะนั้นต่อคำถามที่ว่า "เกิดมาทำไม" เกิดมาเนื่องจากกรรมในอดีต ส่งผลให้ต้องชดเชยกรรมที่เป็นอกุศล และเสวยผลที่เป็นกุศลในปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็กำลังสร้างกรรมใหม่ ในปัจจุบัน (ปัจจุบันเหตุ) ที่จะให้ผลในอนาคต (อนาคตผล) ทั้งที่เป็นกุศล และอกุศล ตามเหตุแห่งการกระทำ

ในปฏิจจสมุปบาท จะใช้คำว่า อดีตเหตุ เป็นกรรมเก่าในอดีต ปัจจุบันผล คือผลของการกระทำที่

เคยทำไว้ในอดีตที่ต้องรับ (เห็นดี ได้ยินดี สัมผัสดี มีความสุขเป็นต้น) ปัจจุบันการดำรงชีวิตในอัตภาพนี้ก็กำลังทำกรรมใหม่ ที่จะให้ผลในอนาคต เพราะฉะนั้นเราจึงเกิดมาเพราะกรรม มาใช้กรรม มาสร้างกรรมใหม่ ตราบใดที่ยังไม่บรรลุมรรค ผล นิพพาน ตราบนั้นก็ยังไม่พ้นกรรม หมดกรรม คือไม่ต้องเกิดอีก

สรุปคนที่เกิดมาจึงมาใช้กรรมเก่าที่เป็นอดีตเหตุทั้งที่เป็นกุศล และอกุศล พร้อมกันนั้นก็สร้างกรรมใหม่ในปัจจุบัน อันจะเป็นผลต่อเนื่องไปในอนาคต เป็นอนาคตผล หมุนเวียนเป็นไปเช่นนี้ตราบที่ยังไม่ได้ปหานกิเลสด้วยอริยมรรค อริยผล และนิพพาน

ฉะนั้นการเกิดมาจึงควรศึกษาและปฏิบัติธรรม ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สร้างบุญบารมีเพื่อเป็นปัจจัยแห่งการพ้นจากสังสารวัฏอันเป็นทุกข์ไม่ต้องมาเวียนเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป

ทำไมจึงเกิด ที่เกิดเพราะอวิชชา คือความไม่รู้ในขันธ์ที่ ๕ ที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต และทั้งที่เป็นอดีตและอนาคต และความไม่รู้ในอริสัจ ๔ คือไม่รู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

อวิชชา มาจาก อาสวะ คือสิ่งที่หมักดอง นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน เพราะฉะนั้นคนจึงมาเกิดเพราะอวิชชา โดยมีตัณหา และกรรมเป็นสหาย ตัณหาเป็นตัวก่อภพ เพราะฉะนั้นตัณหาจึงเป็นแกนใหม่ อวิชชาเป็นแกนเก่า ต้นตอตัวเก่าคือ อวิชชา ทำให้มาเกิดตัวใหม่ที่ก่อภพใหม่ คือ ตัณหา

ฉะนั้นชีวิตของสัตว์โลกเหมือนผู้ที่ลอยคออยู่ในมหาสมุทรใหญ่ทั้ง ๔ ได้แก่ กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ และอวิชชาสวะ จึงควรจะพยายามหาทางขึ้นเรืออัฏฐังคิกนาวาให้ได้ (มัชฌิมาปฏิปทา อริยมรรคมีองค์ ๘) เพื่อจะได้พ้นจากมหาสาครใหญ่ทั้ง ๔ โดยปูพื้นฐานสร้างบารมี ๑๐ บำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา การเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ปฏิบัติตามโอวาทปาติโมกข์เป็นเบื้องต้น

สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง (ไม่ทำทุจริต ๑๐ คือ กายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ มโนทุจริต ๓)

กุสลสฺสูปสมฺปทา การยังกุศลให้ถึงพร้อม คือการบำเพ็ญความดีให้บริบูรณ์ (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ กุศลกรรมบถ ๑๐)

สจิตฺตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว คือการชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดจากกิเลส

เอตํ พุทฺธานสาสนํ ธรรม ๓ อย่างนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ปฏิจจสมุปบาท เหตุผลแห่งสังสารวัฏ และอริยสัจ ๔ อย่างย่อ

"เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต (อาห)
เตสญฺจ โย นิโรโธ เอวํวาที มหาสมโณ"

ความว่า ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัส เหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และตรัสความดับไปของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะทรงมีวาทะเช่นนี้

นี้เป็นคำกล่าวของพระอัสสชิเถระ แก่ท่านอุปปติสสะ (ท่านพระสารีบุตรเถระเจ้า) คำว่าธรรมเหล่าใด หมายถึงธรรมที่เป็นทุกขสัจ คำว่า เหตุของธรรมเหล่านั้น หมายถึงสมุทยสัจ อันได้แก่ตัณหา คำว่าความดับไปของธรรมเหล่านั้น คือนิโรธสัจ

คาถานี้ แสดงถึงอริยสัจ ๔ โดยย่อ เป็นคำสอนที่เกี่ยวโยงถึง ปฏิจจสมุปบาท หมายถึงการดับทุกข์ และทางดำเนินไปแห่งการดับทุกข์

ในปฏิจจสมุปบาท ทรงแสดงถึงความสัมพันธ์ของเหตุและผลที่ทำให้ วัฏฏะสงสารดำเนินไปเหมือนกงล้อที่หมุนอยู่เสมอ ผู้ที่เข้าใจเรื่องนี้ดีย่อมจะตัดวงจรแห่งภพชาติได้ ท่านเปรียบเทียบไว้ว่าการเวียนเกิด เวียนตายในสังสารวัฏที่หาเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เหมือนเรือนจำที่ขังตัวเองไว้กับความทุกข์ เพราะ เทวดา พรหมก็ต้องมีการตาย เป็นที่สุดตามกาลเวลา ไม่มีสัตว์โลกใดเลยที่หนีพ้นความตายได้ ชีวิตทั้งปวงประกอบด้วยรูปกับนามไม่มีอัตตาตัวตน และรูปนามนั้นก็ประกอบกันขึ้นมาตามกฎแห่งกรรม เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่กำหนดชะตาชีวิตแต่ละชีวิตขึ้นมาด้วยการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม

ปฏิจจสมุปบาท แสดงเฉพาะสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้น แสดงทั้งในจิตดวงเดียวและข้ามภพข้ามชาติ เป็นธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกัน หมายถึงธรรมที่เป็นเหตุและเป็นผลแก่กันและกัน เกิดขึ้นต่อเนื่องไม่ขาดสาย เป็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปและนาม ในโลกียะอันเป็นทางสายกลางระหว่างสสัสตทิฏฐิ กับอุจเฉททิฏฐิ ที่เห็นว่าเที่ยงและขาดสูญเพราะเป็นเรื่องของเหตุกับผล มีกับไม่มี จึงเป็นการปฏิเสธทั้งสัสสตทิฏฐิ กับอุจเฉททิฏฐิ

ในปฏิจจสมุปบาทประกอบด้วยห่วงโซ่ที่คล้องกันอยู่ ๑๒ ห่วง โดยเริ่มต้นจาก อวิชชา (ให้อวิชชาเป็นประธาน) และจบลงที่มรณะ อวิชชาและตัณหาเป็นรากเหง้าที่สำคัญ เพราะชีวิตทั้งปวงประกอบด้วยรูปกับนาม ประกอบกันขึ้นมาตามกฎแห่งกรรม และตามเหตุปัจจัย

วงจรของชีวิตในปฏิจจสมุปบาท ท่านแบ่งไว้ ๒ วง คือ

วงแรก เรียกว่า ปุพพันตภวจักร เริ่มด้วยอวิชชา และจบที่เวทนา

วงจรหลัง เรียกว่า อปรันตภวจักร เริ่มต้นจากตัณหา จบลงที่ชรา มรณะ

เนื่องจาก ทุกข์ โทมนัส และความทุกข์อย่างอื่น ไม่เกิดในพรหมโลก จึงไม่นำมารวมไว้ในผลของการเกิด (ชาติ)

ปฏิจจสมุปบาท เป็นเรื่องยาก มีความลึกซึ้ง เพราะตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งธรรม ๒ ประการคือ

ฝ่ายอนุโลม (สมุทยวาระ) เป็นฝ่ายเกิด เกี่ยวข้องกับทุกข์ เหตุของทุกข์ เป็นวิสัยของสัตว์โลก และการเวียนเกิดเวียนตาย ไม่รู้จบ

ฝ่ายปฏิโลม (นิโรธวาระ) ฝ่ายดับ เกี่ยวกับการดับทุกข์ และแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์

ปัญญาสารในฉบับหน้าจะอธิบายลักษณะสำคัญของปฏิจจสมุปบาทพร้อมภาพประกอบ

สวัสดีค่ะ

ปริญญาในพุทธศาสนา

อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวิพัฒน์

ปริญญาทางพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยชีวิตตนด้วยปัญญา เป็นธัมมวิจัย ศึกษาความเป็นไปของรูปธรรมนามธรรมภายในตน

ปริญญาในที่นี้หมายถึง การกำหนดรู้ซึ่งกิจของอริยสัจ ๔ จำแนกออกได้เป็น ๓ ประการคือ ญาตปริญญา ตีรณปริญญา และปหานปริญญา

ปริญญาทั้ง ๓ เป็นแนวทางแสดงให้เห็นลักษณะขั้นตอนการปฏิบัติธรรม ให้เห็นความเป็นจริงของสภาวธรรมไปตามลำดับด้วยปัญญา โดยการกำหนดรู้รูป นาม จนปฏิปทาภาวนาเจริญขึ้น และสัจฉิกิริยาญาณคือปัญญาที่กระทำให้แจ้งพระนิพพาน เห็นสภาวะด้วยสามารถแห่งการแทงตลอด ซึ่งเหมือนกับแนวทางในการเจริญสติปัฏฐาน จนสติ ปัญญามีกำลังก้าวขึ้นสู่วิปัสสนาปัญญา และมรรคปัญญา

พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เรารู้ชัดว่า **ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี** เป็นคำประกาศของผู้ใคร่

พ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ และเมื่อทรงมีความเพียรเจริญวิปัสสนา จนกระทั่งบรรลุอรหัตตมรรค อรหัตตผล เพราะได้ทำปริญญาทั้ง ๓ ประการ ด้วยการกำหนดรู้ในกิจของอริยสัจ

คำว่า **กิจ** ในที่นี้มีความสำคัญ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจน่าศึกษามาก เพราะผู้ใดได้ปฏิบัติตามกิจนี้แล้ว จะเป็นหนทางให้บรรลุมรรคผลนิพพาน หลุดพ้นจากสังสารวัฏได้

คำว่า **ปริญญา** เป็นชื่อของกิจที่พึงกระทำต่ออริยสัจ ๔ เป็นกิจที่สำคัญที่สุดในพุทธศาสนา ที่พุทธบริษัททั้งหลายพึงปฏิบัติต่ออริยสัจ ๔ อันเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสรู้

อริยสัจมี ๔ ประการ กิจนี้กระทำต่ออริยสัจ จึงมี ๔ ประการ

๑. **ปริญญากิจ** เป็นกิจที่กำหนดรู้ทุกขสัจ พระพุทธองค์ตรัสถึงทุกขสัจก่อน เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายเห็นโทษของชีวิต เห็นโทษภัยของขันธ์ ๕ เพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในอุปทานขันธ์ ก่อให้เกิดปัญญาเห็นธรรม คือรูปนาม ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

๒. **ปหานกิจ** เป็นกิจที่ละสมุทยสัจ คือละตัณหาอันเป็นกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ทั้งมวลที่

สรรพสัตว์ประสพอยู่ล้วนเกิดจากตัณหาทั้งสิ้น จะกำจัดทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นซากได้ ก็ต้องกำจัดที่เหตุของผลนั้นๆ คือกำจัดตัณหา

๓. **สัจฉิกิริยากิจ** เป็นกิจที่ทำให้แจ้งนิโรธสัจ คือแจ้งพระนิพพาน อันเป็นอสังขตธรรม คือธรรมที่ปราศจากปัจจัยปรุงแต่ง ธรรมที่พ้นจากกิเลสและขันธ์ พ้นจากรูปนาม ภาวะที่ไม่มีทุกข์ใดๆ และกิเลสอย่างสิ้นเชิง

๔. **ภาวนากิจ** เป็นกิจที่ทำให้มรรคสัจเจริญ เป็นหนทางให้ถึงความดับทุกข์ คือ พระนิพพาน สามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริงอันได้แก่ทางสายกลาง ที่บริสุทธิ์หมดจดตามแนวทางของศีล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น ให้เกิดขึ้นพร้อมเพรียงกัน

ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อสัตว์โลก ทรงแสดงธรรมเพื่อโปรดสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากสังสารทุกข์ ธรรมที่พระพุทธองค์แสดงล้วนเป็นเรื่องของกิจในอริยสัจ ๔ ทั้งนั้น ตั้งแต่ครั้งปฐมเทศนาที่แสดงต่อพระปัญจวัคคีตลอดมาจวบจนวาระสุดท้าย เมื่อใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงตรัสพระปัจฉิมโอวาทให้พุทธบริษัท

ทำกิจนี้ด้วยความไม่ประมาท ด้วยวจนัตถะว่า *หนฺทฑานิ ภิกขเว อามนฺตยามิโว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ อยํ ตถาคตสฺส ปจฺฉิมวาจา* แปลว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด นี้เป็นโอวาทครั้งสุดท้าย ของตถาคตเจ้า"

พระพุทธองค์ ทรงแสดงถึงการมีสติระลึกไปยังรูป นาม อันเป็นสังขารธรรม เกิดความรู้ด้วยปัญญา แทงตลอดความจริงของรูปนามว่ามีความเกิดขึ้นแล้วหมดไปเป็นธรรมดาผู้ที่เห็นธรรมเป็นไปเช่นนี้ เป็นผู้ที่ไม่ประมาทได้แก่ผู้เจริญสติปัฏฐาน จนสติปัญญามีกำลังเป็นวิปัสสนาเมื่อปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ก็สามารถเข้าสู่มรรค ผล นิพพานเห็นความจริงไปตามกิจของอริยสัจ ๔

กิจทั้ง ๔ นี้ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันเมื่อทำกิจใดกิจหนึ่ง ก็เท่ากับได้ทำกิจอื่นไปด้วย ผู้ใดเห็นทุกข์ ผู้นั้นย่อมเห็นแม้ทุกขสมุทัย แม้ทุกขนิโรธและแม้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

เมื่อทำปริญญากิจด้วยการกำหนดรู้ทุกข์ ในขณะเดียวกันก็ทำปหานกิจ ละสมุทัยไปตามควร

แก่เหตุ สมุทัยเกิดไม่ได้ดับไปชั่วขณะ เป็นการแจ้งนิโรธ และมหากุศลญาณสัมปยุต ที่ทำหน้าที่กำหนดรู้ทุกข์อยู่นั้น ย่อมมีกำลังมากขึ้นๆ ตามลำดับ จนเข้าสู่โลกุตรมรรคกุศล เป็นการเจริญมรรค

ผู้ที่ใส่ใจอุปาทานขันธ์ ๕ อันเป็นกองทุกข์ นำรูปนามมากำหนดรู้อย่างนี้ ชื่อว่า ทำปริญญากิจ กิจที่ต้องกำหนดรู้ทุกขสัจ ซึ่งมีเฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น ผู้ใดทำกิจนี้ย่อมพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏได้ เพราะเป็นเหตุให้เกิดปัญญารู้รูปนามตามความจริง เมื่อปัญญาเกิดขึ้น ปริญญาก็เริ่มดำเนินไป

ปริญญาที่ ๑ ญาตปริญญา ได้แก่การกำหนดรู้ทุกข์ด้วยปัญญา เป็นความรู้รอบสภาวะลักษณะของรูปนาม พร้อมทั้งปัจจัยให้เกิดรูปนาม คือปัญญาที่กำหนดรู้ลักษณะเฉพาะตัวของขันธ์ ๕ กำหนดรู้ว่านี้คือรูป นี้คือเวทนา นี้คือสัญญา นี้คือสังขาร นี้คือวิญญาณ นี้เป็นลักษณะ นี้เป็นกิจหน้าที่ นี้เป็นผลปรากฏที่เป็นปัจจุปัฏฐาน นี้เป็นเหตุใกล้อันเป็นปทัฏฐานให้เกิดของขันธ์เหล่านี้ เมื่อกำหนดรู้อย่างนี้ ปัญญาจึงรู้รูปแต่ละรูป รู้นามแต่ละนาม รู้ว่าเป็นรูปอะไร นามอะไร ไม่ปะปนกัน เพื่อกระจายฆนะความเป็นกลุ่มก้อนของรูปนาม และ

สามารถรู้ถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้รูปนามนั้นๆ เกิดขึ้น

คำว่า **ญาต** แปลว่าสักแต่ว่ารู้ เป็นการรู้แต่เฉพาะขอบเขตของความเป็นรูปนามและปัจจัยให้เกิดรูปนาม ไม่มีกิจที่จะต้องรู้ยิ่งไปกว่านี้

ปัญญาที่รู้จักสภาวะของรูปนาม ขั้นทำกิจกำหนดรู้ทุกขสัจ จนเห็นสภาวะความจริงของรูปธรรม นามธรรม อันเป็นวิเลสลักษณะ คือลักษณะเฉพาะของธรรมนั้นๆ ทำให้ระงับความเห็นผิดว่าเป็นตัวตนคนสัตว์ลงได้ เพราะเห็นธรรมที่กำลังปรากฏเป็นแค่สภาวะของรูปนามที่แตกต่างกัน เป็นความรู้ของญาณที่ชื่อว่า **นามรูปปริจเฉท-ญาณ** และ **ปัจจยปริคหญาณ** ปัญญาได้ตัววัตถุคืออารมณ์กรรมฐานที่เป็นรูปนามตามความเป็นจริง กับเหตุที่ทำให้รูปนามเกิดขึ้น สามารถกำหนดแยกรูป แยกนาม อันเป็นไปในภูมิ ๓ ที่เป็นภายในออกเป็นส่วนๆ ไม่ปะปนกันด้วยญาณ ว่านี้คือรูป ไม่ใช่นาม นี้คือนาม ไม่ใช่รูป แม้รูปแต่ละรูป นามแต่ละนามก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน เป็นการรู้แบบประจักษ์คือเข้าถึงตัวสภาวปรมัตถ์จริงๆ ไม่ใช่เกิดจากความคิดใคร่ครวญไปตามปริยัติที่ได้ศึกษามา สติ ปัญญาได้สัมผัสกับสภาวธรรมจริงๆ คือมีรูปนาม เป็นวัตถุรองรับความรู้สึกในขณะกำหนดรู้ และญาณที่กำหนด

รู้เหตุปัจจัยที่ทำให้รูปนามเกิดขึ้น ทำให้ก้าวล่วงความสงสัยในกาลทั้ง ๓ ว่า รูปนามที่กำลังปรากฏนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร มีอะไรเป็นปัจจัยให้เกิด เพราะปัญญาเห็นเป็นที่แน่แท้มาตั้งแต่ต้นแล้วว่า รูปนามที่เกิดขึ้นนั้นมีปัจจัยต่างๆ คอยปรุงแต่งอยู่ เช่นรูปนามเกิดเพราะมีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม และอาหาร คอยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้ เป็นไปได้ตลอดตั้งแต่เกิด จนกระทั่งตายไป นี่คือ ญาตปริญญา ที่เห็นรูปนามตามความเป็นจริง และรู้ถึงปัจจัยที่ทำให้รูปนามเกิดขึ้น

ปริญญาที่ ๒ ตีรณปริญญา ได้แก่การกำหนดรู้ไตรลักษณ์ของรูปนามขันธ์ ๕ รู้ว่ารูปนามเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปตามเหตุ ตามปัจจัย เมื่อมีเหตุปัจจัยรูปนามก็เกิดขึ้น หมดเหตุหมดปัจจัยรูปนามก็ดับไป รูปนามจึงแปรปรวนเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมนั้นไม่ได้ เป็นอนัตตา เพราะไม่สามารถบังคับบัญชาได้ ไม่มีใครมีอำนาจสร้างรูปนามให้เกิดขึ้น เป็นการยกรูปนาม ขึ้นมาให้เห็นสามัญลักษณะแห่งสภาวธรรมเหล่านั้น

สามัญลักษณะ เป็นไปโดยนัย เป็นต้นว่า *รูปํอนิจจํ* รูปไม่เที่ยง *รูปํทุกขํ* รูปเป็นทุกข์ *รูปํอนตฺตา* รูปเป็นอนัตตา คือรูปนามที่แสดงอนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ

อนัตตลักษณะ เป็นปัญญาที่พิจารณารูป นาม ด้วยความละเอียด พิศดารยิ่งขึ้น

คำว่า **ตีรณะ** แปลว่า พิจารณา หมายถึงพิจารณารูปธรรม นามธรรม โดยความเป็นไตรลักษณ์นั่นเอง

ตีรณปริญญา คือปัญญาขั้นญาณ ที่มีโลกียธรรมเป็นอารมณ์ เป็นปัญญาที่เห็นรูปนาม แสดงความจริงคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เทียบญาณได้แก่ สัมมสนญาณ และอุทยัพพยญาณ เพราะญาณทั้ง ๒ นี้ รู้เห็นสามัญลักษณะของรูปนาม มีลักษณะที่เสมอเหมือนกัน ทุกรูปทุกนามที่เป็นสังขารธรรม ต่างก็เกิดขึ้นแล้วดับไป รูปนามที่ดับไปจึงถึงความเสมอเหมือนกัน คือแสดงความไม่เที่ยงเหมือนกัน แสดงความเป็นทุกข์เหมือนกัน แสดงความเป็นอนัตตาเหมือนกัน รูปนามที่ดับไปไม่ได้แตกต่างกันเลย ซึ่งต่างจากรูปนามที่กำลังปรากฏเกิดขึ้น จะมีลักษณะที่ไม่เหมือนกัน รูปแต่ละรูปก็มีลักษณะอย่างหนึ่ง นามแต่ละนามก็มีลักษณะของตนอย่างหนึ่งอย่างในญาตปริญญา

สัมมสนญาณ เป็นปัญญาที่เห็นรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์ด้วยอำนาจของปัญญาที่พัฒนามาจากปัจจยปริคหญาณ ปัญญาญาณนี้เห็นความเกิดขึ้นดับไป

ของรูปนาม ชนิดสันตติยังไม่ขาด จึงเห็นรูปนามใหม่ปรากฏขึ้นก่อนเป็นปัจจุบัน เพราะรูปนามเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วไม่ขาดสาย แล้วค่อยเห็นรูปนามเก่าดับไป โดยความเป็นอดีต เพราะปัญญายังไม่แหลมคมพอที่จะเห็นรูปนามดับเป็นปัจจุบัน

อุทยัพพยญาณ เป็นปัญญาที่เห็นรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์ เป็นปัญญาที่เป็นไปด้วยอำนาจการพิจารณาความเกิดขึ้นดับไปของสังขารธรรมชนิดสันตติขาด เห็นความเกิดขึ้นดับไปของรูปนามทันทีโดยความเป็นปัจจุบัน แล้วจึงเห็นรูปใหม่นามใหม่เกิดขึ้นมาให้กำหนดแทนต่อไป และเห็นรูปนามนั้นดับไปโดยทันทีอีก เป็นการเห็นรอยต่อของสังขารขณะเกิดขึ้นดับไปอย่างต่อเนื่อง

ปริญญาที่ ๓ ปหานปริญญา การกำหนดสังขารธรรมถึงขั้นละ คือไถ่ถอนความยึดติดที่เห็นผิดว่ารูปนามขันธ์ ๕ เป็นเรา เป็นความอิสระ ขาดจากความผูกพันเป็นปัญญาที่พัฒนาต่อจากอุทยัพพยญาณ

ปหาณปริญญา จึงนับตั้งแต่ **ภังคญาณ ภยตูปัฏฐานญาณ อาทีนวญาณ นิพพิทาญาณ มุญจิตุกัมยตาญาณ ปฏิสังขาญาณ สังขารุเบกขาญาณ อนุโลมญาณ** และที่ภังคขณะของอนุโลมจิต อารมณ์ที่เป็นสามัญลักษณะ

ก็ดับไปพร้อมกับอนุโลมญาณ เมื่อถึงโคตรภูญาณ และมรรคญาณ ที่เกิดดับตามกันมา มีอารมณ์เป็นพระนิพพาน ปหาณปริญญาจึงประกอบด้วยภังคญาณจนถึงมรรคญาณ รวม ๑๐ ญาณซึ่งเป็นกระบวนการละกิเลส

ด้วยเหตุนี้ปหาณปริญญา จึงเจือกันทั้งโลกีย และโลกุตรธรรม คือตั้งแต่ภังคญาณไปจนถึงโคตรภูญาณ จิตเป็นมหากุศลญาณสัมปยุต เป็นฝ่ายโลกีย์ มรรคญาณเป็นฝ่ายโลกุตรกุศลจิต

การกำหนดรู้ในระยะนี้ที่เรียกว่าปหานนั้น เพราะว่าเป็นเพื่อละตัณหาได้จริงๆ โดยเหตุที่ผู้ปฏิบัติสำรอกตัณหาได้ดียิ่งก็ต่อเมื่อปัญญาเห็นความดับไป พินาศไปของรูปนามนั้น

ธรรมชาติของคนเราย่อมยินดีความเกิด แต่ไม่ยินดีความตาย พอมีปัญญาเข้าไปเห็นความดับของสังขารเข้าระหว่างความเกิดกับความดับ จิตใจจะสะดุ้งสะเทือนต่อการเห็นความดับนั่นแหละมากกว่าความเกิด จิตก็จะเพ่งไปที่ความดับนั้นบ่อยๆ จนชำนาญ ปัญญาที่เห็นความดับไปๆ ชื่อว่าภังคญาณเกิดขึ้น เมื่อเห็นมากขึ้นกว่านี้ความรู้สึกที่ประกอบด้วยปัญญาเล็งเห็นว่านามรูปที่ดับไปๆ เป็นโทษเป็นภัยน่าเบื่อหน่ายไม่มีสาระจึงอยากจะออกไปจากรูปนาม

ระยะนี้แหละเรียกว่าตัณหาถูกสำรอกเสียได้เป็นอย่างดี ละตัณหาได้นั่นเอง ผู้ปฏิบัติจะเกิดความรู้สึกว่า ทุกข์ทั้งหลายของเราที่เกิดมาและเป็นไปได้ ก็เพราะตัณหาเป็นเหตุ ที่ผู้ปฏิบัติเห็นอย่างนี้ได้เพราะตัณหาคลายออกไปถอยห่าง ถูกทำลาย จึงรู้ขึ้นได้ ระยะนี้เป็นระยะที่เป็นการข่มขี่ตัณหา

ความจริงปริญญาทั้ง ๓ ที่พูดถึง เป็นกิจของโลกุตรมรรคทั้งสิ้นก็ได้ ทั้งที่ปริญญา ๒ คือ ญาตปริญญากับตีรณปริญญา จะเป็นโลกีย และปหานปริญญาเป็นได้ทั้งโลกีย และโลกุตร แต่จะกล่าวได้ว่าเป็นกิจของโลกุตรมรรคอย่างเดียวก็ได้ โลกุตรมรรคจะเกิดขึ้นได้เพราะทำกิจกำหนดรู้ทุกข์มาตั้งแต่ต้น และการจะทำปริญญาทั้ง ๓ ให้เกิดขึ้น จะต้องเป็นผู้ที่มีปัญญาขั้นการฟังคือสุตมยปัญญาจนเข้าใจเป็นอย่างดี เป็นปริยัติศาสนา ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้จะตรัสรู้ตามเป็นอริยสาวกของพระพุทธองค์

การจะทำญาตปริญญาได้ ต้องอาศัยปัญญาขั้นการฟังจากกัลยาณมิตรเป็นเบื้องต้นก่อนเสมอ เมื่อการฟังเข้าใจดีก็ย่อมเกิดศรัทธา หาสถานที่สัปปายะ เพื่อปลีกตัวออกจากหมู่คณะ อยู่คนเดียว นั่ง นอน ยืน เดินคนเดียว

กินคนเดียว คอยใส่ใจ น้อมใจให้ถูกตรงตามที่เข้าใจมาอย่างดี วางใจได้ถูกต้อง ความรู้ถูกก็จะเกิดติดตามมา มีการสำรวมสังวร จนสามารถหยุดกิเลสได้โดยกันกิเลสให้ถอยห่างได้ ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดปัญญาเห็นสภาวธรรมตามความจริง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้อย่างนี้ว่า *เทฺวเม ภิกฺขเว ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทาย กตเม เทฺว? ปรโต จ โฆโส โยนิโส จ มนสิกาโร* แปลว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งปัญญาสัมมาทิฏฐิมี ๒ อย่าง อะไรบ้าง? ได้แก่ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ

ปรโตโฆสะ คือคำบอกกล่าวจากผู้อื่นอย่างหนึ่ง และโยนิโสมนสิการ คือ การกระทำไว้ในใจโดยถูกอุบายถูกทางอย่างหนึ่ง ชื่อว่าเป็นปัจจัยแห่งปัญญา ที่ผู้เริ่มปฏิบัติพึงประกอบในเบื้องต้น จนเกิดวิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ และมรรคสัมมาทิฏฐิ

ถ้าหากผู้ปฏิบัติขาดโยนิโสมนสิการแล้ว ปัญญาสัมมาทิฏฐิย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในอังคุตรนิกายว่า **ดูกรภิกษุทั้งหลายเราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่นแม้สักอย่างเดียวที่เป็นเหตุให้สัมมาทิฏฐิ อันยังไม่เกิด ได้เกิดขึ้น และสัมมาทิฏฐิอันเกิดขึ้นแล้วได้**

เจริญขึ้นเหมือนอย่างโยนิโสมนสิการนี้นะภิกษุทั้งหลาย และตรัสอีกว่า "ธรรมทั้งหลายอันพวกเธอสดับแล้ว ท่องจำแล้ว คล่องปากแล้ว เพ่งตามด้วยใจแล้ว แทงตลอดด้วยดีด้วยปัญญาสัมมาทิฏฐิธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการเพ่ง ทนต่อการพิสูจน์ เพราะฉะนั้นเมื่อฟังเข้าใจดีแล้ว ก็ใส่ใจธรรมที่ควรใส่ใจในวาระนั้นๆ เพื่อให้สติระลึกไปสัมผัสกับสภาวธรรมของรูปนาม ที่เป็นปัจจุบัน มีอาการท่าทางของอิริยาบถเป็นต้น ถือว่าการปฏิบัติศาสนาเริ่มต้นขึ้นแล้วจะประสพผลสำเร็จ ด้วยความลำบาก ยาก หรือง่าย สำเร็จช้าหรือเร็ว ขึ้นอยู่กับกิเลสและการสั่งสมที่เกิดจากการปฏิบัติถูกต้องของตนในอดีตอันเป็นบารมีติดตัวมา อีกทั้งความเข้าใจ มีศรัทธาและความเพียรในปัจจุบัน

เพราะฉะนั้น การศึกษาเรียนรู้รูปนาม และวิธีปฏิบัติและวิธีการกำหนดรูปนามที่เป็นปริยัติ จึงเป็นความสำคัญเบื้องต้น ที่จะเป็นปัจจัยอุปถัมภ์ให้เกิดปัญญาไถ่ถอนอัตตาในขณะที่ทำการพิจารณา รูป นาม นั้น เพราะการเรียนรู้รูปนามนี่เอง เป็นการเก็บรูปนามที่จะเป็นอารมณ์เข้าไว้ในใจ เพราะถ้าหากผู้ปฏิบัติไม่เข้าใจรูปนามก่อน แล้วจะกำหนดรูปนามได้อย่างไร จะเอาสติไปตั้งที่ไหน

เพื่อจะไถ่ถอนความเห็นผิดดั้งเดิมที่หมักดองอยู่ในจิตสันดานของตน **ที่เข้าใจว่ารูปนามนี้เป็นอัตตาตัวเรา** ฉะนั้นยิ่งเรียนรู้ได้ขึ้นใจเท่าไหร่ยิ่งดี เพราะเหตุว่าการรู้จักว่าสิ่งนี้เป็นรูป สิ่งนี้เป็นนาม มากเท่าใด ก็สามารถเข้าไปขับไล่ความรู้สึกว่า เป็นตัวเป็นตนได้มากเท่านั้น เมื่อทำความเข้าใจรูปนามได้ดีแล้ว ก็ลงมือกำหนดรูปนามในขณะปัจจุบันเสมอ เริ่มด้วยการใส่ใจไปยังรูปนามเกิดสติระลึกไปสัมผัสสภาวะแล้ว ทำความรู้สึกตัวเสมอว่าขณะนั้นกำหนดรูปอะไรนามอะไร ก็จะไม่ทิ้งอารมณ์ปัจจุบัน

ทำความรู้สึกตัวในรูปนามต่อเนื่องกันบ่อยๆ จนชำนาญคล่องแคล่ว ใส่ใจอารมณ์ที่เป็นรูปนามครั้งใดนามรูปก็ปรากฏขึ้นเป็นอารมณ์กรรมฐานของวิปัสสนาก็จะรู้ได้ทันทีว่า เป็นรูป เป็นนาม ไม่ใช่เรา

การปฏิบัติต้องอาศัยความเพียร มนสิการมากๆ มีการสำรวม ทำความรู้สึกตัว และสังเกตการงานที่ตนกระทำ การปฏิบัติจึงต้องอาศัยเวลามาก ค่อยๆ สั่งสมความเห็นถูกมากขึ้นๆ อาศัยสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่เป็นสัปปายะ อยู่วิเวก จะทำให้สามารถพิสูจน์ได้ว่าคำสอนที่ได้ฟังมาจากกัลยาณมิตร เป็นความจริงตามที่พระพุทธองค์

ทรงตรัสเสมอว่า คำสอนย่อมทนต่อการเพ่ง ทนต่อการพิสูจน์ คือยิ่งกำหนดรู้ก็ยิ่งเข้าใจ เกิดปัญญาสัมมาทิฏฐิเห็นความจริงของสภาวธรรม

ในอรรถกถา ขุททกนิกาย แสดงไว้ว่า **"เราขอบอกว่าผู้ใดชื่อว่าถึงที่สุดแห่งทุกข์ เพราะถึงที่สุดแห่งสังสารวัฏด้วยการทำกิจให้ปริญญา ๓ ปรากฏขึ้น**

ถ้าถามว่าปริญญากิจ หรือการเจริญวิปัสสนาในการกำหนดรู้ทุกข์นั้น **ยากในขั้นตอนใด** ตอบได้ว่ายากในขั้นโยนิโสมนสิการ คือการวางใจถูกเพราการปฏิบัติถ้าวางใจผิดตั้งแต่ต้น การที่จะมีปัญญาเกิดขึ้น รู้ความจริงของสภาวธรรมก็เป็นไปได้ยาก ปริญญา ๓ ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แต่ถ้าเริ่มต้นได้ถูกต้อง วางใจถูก ทำความรู้สึกได้ถูกปัญญาเห็นถูก ตามความเป็นจริงโดยปราศจากกิเลสเข้าอาศัยให้เกิดความเข้าใจผิดในอารมณ์ จนสามารถแยกนามแยกรูปออกจากกัน เห็นทีไรก็เป็นรูปเป็นนามไม่ใช่สัตว์บุคคล และเมื่อพิจารณารูปนามบ่อยๆ เนืองๆก็จะทราบด้วยปัญญาว่า รูปนามเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองมีเอง แต่อาศัยเหตุปัจจัยเกิด รูปใดเกิดขึ้นก็รู้สึกว่าเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยอะไร นามใดเกิดขึ้นก็รู้ว่าเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยอะไร เป็นความบริสุทธิ์ของญาณที่หมดจด

ข้ามพ้นความสงสัยเสียได้ ที่เป็นผลของการกำหนดรู้ ความรู้อย่างนี้ชื่อว่าญาตปริญญา

เมื่อมีการกำหนดรู้มากขึ้น ปัญญามีกำลังยิ่ง รูปนามก็จะแสดงความจริงให้เห็น ได้แก่อาการเปลี่ยนแปลง คือมีแล้วหมดไปอย่างรวดเร็ว เป็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา เป็นปัญญาที่สืบต่อมาจากญาตปริญญา รู้ถูกต้องโดยแน่นอนแล้วว่า ปฏิปทานั้นใช่ทาง หรือไม่ใช่ทาง ที่จะดำเนินไปสู่พระนิพพาน เป็นปัญญาที่บริสุทธิ์ พ้นจากความเข้าใจผิดด้วยอำนาจตัณหา และทิฏฐิ ความรู้อย่างนี้ชื่อว่า **ตีรณปริญญา**

เมื่อปัญญาเห็นความจริงของรูปนามแสดงไตรลักษณ์ อันเป็นสามัญลักษณะ รูปนามเกิดขึ้นแล้วดับไปๆ เกิดความรู้สึกสะเทือนจิตใจรุนแรงมาก เกิดความสลดสังเวช เมื่อเห็นขณะดับไปของขันธ์ ๕ จึงสนใจอาการดับเป็นพิเศษ ญาณปัญญาที่มีความรู้สึกต่อความดับเห็นว่ารูปนามที่ดับไปๆ เป็นภัยอันน่ากลัว สังขารทั้งหลายเป็นโทษ ในความรู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย เอือมระอาต่อสังขาร ก็ละความเพลิดเพลิน อยากพ้นไปจากรูปนาม จิตใจจึงน้อมไป มุ่งบ่ายหน้าไปสู่พระนิพพานโดยส่วนเดียว แม้ว่าพระนิพพานยังไม่ปรากฏให้เห็นจริงๆ เป็นระยะ

ที่ละตัณหาได้อย่างจริงจัง กิเลสที่จับแน่นอยู่ในจิตสันดาน เริ่มคลายตัว ออกจากความกำหนัด ก็ละราคะได้ เมื่อดับไป ก็จะสมุทัยได้ เมื่อสละคืนก็ละความถือมั่นได้ วางใจเป็นกลาง ไม่มีความยินดียินร้าย ไม่ดิ้นรน สงบจากสังขารทั้งหลาย ต่อจากนั้นจิตจะไหลไปสู่นิพพานโดยไม่แวะเวียน ซึ่งเป็นเครื่องนำออกจากสังขารทุกข์ มุ่งไปสู่สันติบท คือนิพพานเท่านั้น ชื่อว่า **ปหาณปริญญา** เป็นการกำหนดรู้ด้วยการละมาโดยตลอด จนกระทั่งมรรคจิตเกิดขึ้น องค์มรรค ๘ ประชุมกัน มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ สามารถปหานกิเลสเป็นสมุทเฉทปหาน กิเลสที่ถูกปหานจะไม่กลับมาเกิดอีกเลย เป็นการละได้โดยเด็ดขาด ปัญญาเป็นเครื่องกระทำนิพพานให้แจ้งให้ประจักษ์ด้วยสามารถแห่งการแทงตลอด

ปฏิปทานี้คือปริญญาในพระพุทธศาสนา เป็นกิจที่พึงปฏิบัติของชาวพุทธทั้งหลาย ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้มาด้วยความยากลำบาก และนำมามอบให้ เป็นปัญญาในการกำหนดรู้ธรรมภายใน จนแจ้งธรรมภายนอกด้วยปริญญา ๓ คือ ญาตปริญญา ตีรณปริญญา และปหาน-ปริญญา

ลายแทงขุมทรัพย์ (ตอนที่ ๕)

อ.นิตยา ปรีชายุทธ

(ต่อจากปัญญาสารฉบับที่ ๑๓๑)

โสภณเจตสิก

โสภณเจตสิกนี้ เมื่อประกอบกับจิต ย่อมเรียกชื่อจิตนั้นว่า โสภณจิตตามเจตสิกที่ประกอบด้วย ส่วนจิตที่มีชื่อว่า อโสภณจิตนั้น ย่อมแสดงว่าจิตเหล่านั้นมิได้ประกอบด้วย โสภณเจตสิกเลย ฉะนั้นพึงเห็นว่า โสภณ-เจตสิกนั้น ย่อมประกอบได้ในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวงเท่านั้น

โสภณเจตสิก มีจำนวน ๒๕ ดวง ตามแผนผังต่อไปนี้

แผนผังโสภณเจตสิก ๒๕ ดวง

โสภณเจตสิก	โสภณสาธารณเจตสิก	สัทธา	เจตสิก	๑	= ๑๙	= ๒๕ ดวง
		สติ	”	๑		
		หิริ	”	๑		
		โอตตัปปะ	”	๑		
		อโลภะ	”	๑		
		อโทสะ	”	๑		
		ตัตรมัชฌัตตตา	”	๑		
		กายปัสสัทธิ	”	๑		
		จิตตปัสสัทธิ	”	๑		
		กายลหุตา	”	๑		
		จิตตลหุตา	”	๑		
		กายมุทุตา	”	๑		
		จิตตมุทุตา	”	๑		
		กายกัมมัญญตา	”	๑		
		จิตตกัมมัญญตา	”	๑		
		กายปาคุญญตา	”	๑		
		จิตตปาคุญญตา	”	๑		
		กายุชุกตา	”	๑		
		จิตตุชุกตา	”	๑		
	วิรตีเจตสิก	สัมมาวาจา	”	๑	= ๓	
		สัมมากัมมันตะ	”	๑		
		สัมมาอาชีวะ	”	๑		
	อัปปมัญญาเจตสิก	กรุณา	”	๑		
		มุทิตา	”	๑		
	ปัญญินทรียเจตสิก	ปัญญา	”	๑	= ๑	

โสภณเจตสิกมี ๒๕ ดวง แบ่งออกเป็น ๔ นัย คือ

ก.	โสภณสาธารณเจตสิก	๑๙ ดวง
ข.	วิรตีเจตสิก	๓ ดวง
ค.	อัปปมัญญาเจตสิก	๒ ดวง
ง.	ปัญญินทรียเจตสิก	๑ ดวง

อธิบาย

ก. โสภณสาธารณเจตสิก มี ๑๙ ดวง เป็นเจตสิกที่ประกอบได้ทั่วไปในโสภณจิตทั้งหมด ๕๙ ดวง หรือ ๙๑ ดวง หมายความว่า เมื่อโสภณจิตดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้นก็ตาม จะต้องมีโสภณสาธารณเจตสิกทั้ง ๑๙ ดวงนี้ประกอบกับจิตนั้นด้วยเสมอ โสภณสาธารณเจตสิกทั้งหมดมี ๑๙ ดวง จะได้แสดงสภาวะของเจตสิกต่างๆ เหล่านี้โดยลำดับ

สัทธาเจตสิก

สัทธาเจตสิก คือ ความเชื่อและเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อ ได้แก่ ความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เชื่อเหตุผลในเรื่องกรรม และผลของกรรมตามความเป็นจริง มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ (ลักขณาทิจตุกะ) คือ

สทฺทหนลกฺขณา	มีความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ	*เป็นลักษณะ*
ปสาทนรสา	มีการยังสัมปยุตธรรมให้ผ่องใส	*เป็นกิจ*
อกาฬุสฺสิยปจฺจุปฏฺฐานา	มีความไม่ขุ่นมัว	*เป็นผล*
สทฺเธยฺยวตฺถุปทฏฺฐานา	มีวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ	*เป็นเหตุใกล้*

ลักขณาทิจตุกะของสัทธาเจตสิกอีกนัยหนึ่ง

โอกปฺปนลกฺขณา	มีความปลงใจเชื่อด้วยปัญญา	*เป็นลักษณะ*
ปกฺขนฺทนรสา	มีความแล่นไป	*เป็นกิจ*
อธิมุตฺติปจฺจุปฏฺฐานา	มีความน้อมใจเชื่อ	*เป็นผล*

สทฺธมฺมสฺสวนาทิโสตาปตฺติยงฺคปทฏฺฐานา มีองค์แห่งโสดาปัตติมรรคมีการฟังพระสัทธรรม เป็นต้น *เป็นเหตุใกล้*

สัทธานี้ จัดเป็นธรรมเบื้องต้น ในอันที่จะทำให้บุคคลได้ประกอบคุณงามความดีเป็นบุญ-กุศลขึ้นมา และสัทธาที่จะเกิดขึ้นได้นั้น ย่อมต้องอาศัยวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ ได้แก่พระรัตนตรัย กรรม และผลของกรรมเป็นต้น สัทธา คือความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อนี้ จำแนกออกไปได้ ๔ ประการ คือ

กัมมสัทธา	ได้แก่ ความเชื่อกรรม (เชื่อเหตุ)
วิปากสัทธา	ได้แก่ เชื่อผลของกรรม (เชื่อผล)
กัมมัสสกตาสัทธา	ได้แก่ เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนๆ (เชื่อทั้งเหตุและผล)
ตถาคตโพธิสัทธา	ได้แก่ เชื่อในความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เหตุอันเป็นที่ตั้งแห่งสัทธา มี ๔ ประการ คือ

๑. *รูปปฺปมาณสทฺธา*	เชื่อเพราะเห็นรูปสมบัติสวยงาม
๒. *ลูขปฺปมาณสทฺธา*	เชื่อเพราะเห็นความประพฤติเคร่งครัด
๓. *โฆสปฺปมาณสทฺธา*	เชื่อเพราะได้ฟังเสียงลือว่าชื่อเสียงดีต่างๆ
๔. *ธมฺมปฺปมาณสทฺธา*	เชื่อเหตุผลเพราะได้ฟังธรรมของผู้ที่ฉลาดในการแสดง

สัทธานั้น เมื่อเกิดขึ้นขณะใด ย่อมมีอันทำให้สัมปยุตธรรมผ่องใสประดุจสารส้ม ที่ทำน้ำที่ขุ่นให้ใสขึ้นฉะนั้น

สติเจตสิก

สติเจตสิก คือ ธรรมชาติที่มีความระลึกได้ในอารมณ์ และให้สังวรอยู่กับกุศลธรรม เป็นลักษณะ มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ (ลักขณาทิจตุกะ) คือ

อปิลาปนลกฺขณา	มีความระลึกได้ในอารมณ์เนืองๆ *เป็นลักษณะ*	
อสมฺโมหรสา	มีความไม่หลงลืม	*เป็นกิจ*
วิสยาภิมุขภาวปจฺจุปฏฺฐานา	มีความจดจ่อต่ออารมณ์	*เป็นผล*
ถิรสญฺญาปทฏฺฐานา (วา)	มีความจำอันมั่นคง (หรือ)	
กายาทิสติปฏฺฐานปทฏฺฐานา	มีสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม	*เป็นเหตุใกล้*

สติ มี ๒ ประการ ดังที่แสดงในมิลินทปัญหา คือ

๑. อปิลาปนลักขณาสติ

๒. อุปคัณหณลักขณาสติ

๑. **อิปลาปนลักขณาสติ** ได้แก่ สติที่เตือนให้ระลึกไปในธรรมทั้งหลายว่า ธรรมสิ่งนี้ดีสิ่งนั้นชั่ว สิ่งนี้เป็นประโยชน์ สิ่งนั้นไม่เป็นประโยชน์ ธรรมสิ่งนี้เป็นสติปัฏฐาน ๔ สิ่งนี้เป็นพละ ๕ สิ่งนี้เป็นโพชฌงค์ ๗ สิ่งนี้เป็นมรรค ๘ หรือสิ่งนี้เป็นสมถกรรมฐาน สิ่งนี้เป็น

วิปัสสนากรรมฐาน สิ่งนี้เป็นฌาน เป็นสมาบัติ เป็นวิชา เป็นวิมุตติ เป็นกองจิต กองเจตสิก

เมื่ออปิลาปนลักขณาสติ เตือนให้ระลึกถึงธรรมเหล่านี้แล้ว ก็มิได้ส้องเสพธรรมอันมิควรเสพ กลับเสพธรรมที่ควรเสพ สตินี้ จึงหมายถึงสติที่ประกอบทั่วไปในโสภณจิต ย่อมให้ระลึกถึงกุศลธรรม โดยทำหน้าที่กั้นกระแสแห่งนิวรณ์ธรรม จะประกอบด้วยปัญญา หรือมิได้ประกอบด้วยปัญญาก็สามารถให้ระลึกถึงกุศลธรรมโดยชอบได้

๒. อุปคัณหณลักขณาสติ ได้แก่ สติที่ชักชวนให้ถือเอาคติในธรรมอันดี ย่อมระลึกว่า ธรรมสิ่งนี้มีอุปการะ ธรรมสิ่งนี้มิได้มีอุปการะ ถือเอาแต่ธรรมที่เป็นประโยชน์ ธรรมที่เป็นอุปการะ ดุจนายประตูของพระบรมกษัตริย์ ถ้าเห็นผู้ใดประหลาดเข้าไปสู่ประตูพระราชวัง ก็ห้ามเสียมิให้เข้าผู้ใดมีอุปการะแก่พระบรมกษัตริย์ ก็ปล่อยให้เข้าไปสู่พระราชฐาน ย่อมกำจัดเสียซึ่งคนอันใช่ข้าเฝ้า ถือเอาแต่คนที่เป็นข้าเฝ้าให้เข้าสู่พระราชฐานนั้นได้

อุปคัณหณลักขณาสติ จึงเป็นสติที่อุปการะแก่ปัญญาโดยตรง ได้แก่ สติสัมปชัญญะที่เกิดขึ้นในขณะพิจารณา

กาย เวทนา จิต ธรรม ที่เรียกว่าเจริญ "สติปัฏฐาน ๔" อันเป็นปุพพภาคมรรค ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งมรรค พรหมจรรย์ที่จะอุปการะให้แจ้งพระนิพพาน

ฉะนั้น **สติ** จึงมี ๒ อย่างคือ

สติที่ประกอบกับโสภณจิตโดยทั่วไป ในขณะระลึกรู้อารมณ์ที่อดีตสัญญาเก็บจำไว้ตามนัยปริยัติด้วย อปิลาปนลักขณาสติ กับ

สติที่กระทำความรู้สึกตัวขณะกำหนดรูปนาม ตามความจริงในการเจริญสติปัฏฐานตามนัยปฏิบัติด้วย อุปคัณหณลักขณาสติ

หิริเจตสิก

หิริเจตสิก คือธรรมชาติที่ละอายต่อบาปได้แก่สภาพความเกลียดและละอายต่อการงานอันเป็นทุจริต มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ (ลักขณาทิจตุกะ) คือ

ปาปโต ชิคุจฺฉนลกฺขณา	มีความเกลียดต่อบาป	*เป็นลักษณะ*
ปาปานํ อกรณรสา	มีการไม่ทำบาป	*เป็นกิจ*
ปาปโต สงฺโกจนปจฺจุปฏฐานา	มีความละอายต่อบาป	*เป็นผล*
อตฺตคารวปทฏฺฐานา	มีความเคารพตนเอง	*เป็นเหตุใกล้*

โอตตัปปเจตสิก

โอตตัปปเจตสิก คือธรรมชาติที่สะดุ้งกลัวต่อบาป ได้แก่ สภาพความสะดุ้งกลัวต่อการงานอันเป็นทุจริต มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ (ลักขณาทิจตุกะ) คือ

อุตฺตาสนลกฺขณํ	มีความสะดุ้งกลัวต่อบาป	*เป็นลักษณะ*
ปาปานํ อกรณรสํ	มีการไม่ทำบาป	*เป็นกิจ*
ปาปโต สงฺโกจนปจฺจุปฏฺฐานํ	มีความละอายต่อบาป	*เป็นผล*
ปรคารวปทฏฺฐานํ	มีความเคารพผู้อื่น	*เป็นเหตุใกล้*

หิริ และโอตตัปปเจตสิก ทั้งสองนี้ย่อมปรากฏขึ้นในโอกาสที่เว้นจากความชั่ว **หิริ** นั้นมีอันเกลียดบาปเป็นลักษณะ **โอตตัปปะ** นั้นมีอันสะดุ้งกลัวต่อบาปเป็นลักษณะ

หิริ เปรียบเหมือนหญิงสาวผู้มีสกุล ที่ขยะแขยงรังเกียจต่อบาปธรรมด้วยอำนาจความเคารพตน และอาศัยเหตุภายใน เป็นสมุฏฐาน ได้แก่

เหตุภายใน ๘ ประการ คือ

๑. กุละ	ละอายต่อบาปโดยคำนึงถึงตระกูลของตน
๒. วยะ	ละอายต่อบาปโดยคำนึงวัยของตน

๓. พาหุสัจจะ ละอายต่อบาปโดยคำนึงถึงการศึกษาของตน

๔. ชาติมหันตะ ละอายต่อบาปโดยคำนึงถึงชาติภูมิอันประเสริฐของตน

๕. สัตถุมหันตะ ละอายต่อบาปโดยคำนึงถึงพระศาสดา บิดา มารดา ครูอาจารย์

๖. ทายัชชมหันตะ ละอายต่อบาปโดยคำนึงถึงทายาทที่เป็นใหญ่

๗. สหพรหมจารีมหันตะ ละอายต่อบาปโดยคำนึงถึงเพื่อนสหพรหมจารีที่เป็นใหญ่

๘. สุรภาวะ ละอายต่อบาปโดยคำนึงถึงความแกล้วกล้าเข้มแข็งของตน

โอตตัปปะ เปรียบเหมือนหญิงแพศยา ผู้มีความเกรงกลัวต่อบาปธรรมด้วยอำนาจเคารพผู้อื่น และโอตตัปปะนี้อาศัยเหตุภายนอกเป็นสมุฏฐาน ได้แก่

เหตุภายนอก ๔ ประการ คือ

๑. อตฺตานุวาทภยํ กลัวต่อการติเตียนตนเอง

๒. ปรวาทานุภยํ กลัวต่อการติเตียนจากผู้อื่น

๓. ทณฺฑภยํ กลัวต่อราชทัณฑ์ คือกฎหมายบ้านเมือง

๔. ทุคฺคติภยํ กลัวต่อภัยในอบายภูมิ

ความละอายและความสะดุ้งกลัว อันเป็นสภาพธรรมของหิริ และโอตตัปปะนี้ไม่เป็นอกุศล เพราะเป็นการละอายและเกรงกลัวในบาปทุจริตโดยพิจารณาเห็นโทษแล้วว่า ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ เหมือนกับผู้พิจารณามรณานุสสติ โดยเอาความตายมาเป็นอารมณ์ หรือผู้ที่กำลังพิจารณาอสุภกรรมฐาน ซึ่งขณะจิตที่กำลังพิจารณาอยู่นั้น จิตย่อมไม่ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายอกุศล หิริและโอตตัปปะนี้ก็เช่นกัน ย่อมพิจารณาถึงบาปทุจริตแล้วไม่กระทำกรรมชั่ว ย่อมบริหารตนให้หมดจด ด้วยเหตุนี้หิริและโอตตัปปะ จึงจัดว่าเป็นธรรมที่คุ้มครองโลก สมดังพุทธดำรัสในอังคุตรนิกายทุกนิบาตว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม ๒ ประเภทนี้ย่อมคุ้มครองโลก ธรรม ๒ ประการคืออะไรบ้าง คือ **หิริ ๑ โอตตัปปะ ๑** ดูกรภิกษุทั้งหลายสุกกธรรม ๒ ประการนี้ ย่อมคุ้มครองโลก ถ้าหากสุกกธรรม ๒ ประการนี้ไม่พึงคุ้มครองโลกไซร้ ในโลกนี้จะไม่พึงปรากฏคำว่า มารดา บิดา พี่ ป้า น้า อา สามี ภรรยา ครู อาจารย์ฯ ชาวโลกจักได้ถึงความปะปนกันเหมือนอย่าง แพะ แกะ ไก่ สุกร และสุนัข ฉะนั้นดูกร ภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม ๒ ประการนี้

แลคุ้มครองโลกอยู่ ฉะนั้นจึงยังปรากฏคำว่า มารดา บิดา พี่ ป้า น้า อา ครู อาจารย์ฯ" ดังนี้

อโลภเจตสิก

อโลภเจตสิก คือธรรมชาติที่ไม่อยากได้ไม่ติดใจในอารมณ์ ได้แก่ สภาพจิตที่ไม่อยากได้ และไม่ติดอยู่ในกามคุณอารมณ์ หรือธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อโลภะ ชื่อว่าอโลภะ เป็นมูลรากแห่งกุศลธรรม มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ (ลักขณาทิจตุกะ) คือ

อลคฺคภาวลกฺขโณ (วา)	มีความไม่ติดอยู่ในอารมณ์ (หรือ)	
อเคธลกฺขโณ	มีความไม่กำหนัดยินดีในอารมณ์	
	เป็นลักษณะ	
อปริคฺคหรโส	มีความไม่หวงแหน	*เป็นกิจ*
อนลฺลีนภาวปจฺจุปฏฺฐาโน	มีความไม่ยึดมั่นในอารมณ์ *เป็นผล*	
โยนิโสมนสิการปทฏฺฐาโน	มีการกระทำในใจต่ออารมณ์อันแยบคาย	
	เป็นเหตุใกล้	

สภาพของอโลภะ ที่มีความไม่ติดอยู่ในอารมณ์เป็นลักษณะนั้นเหมือนหยาดน้ำที่ไม่ติดอยู่บนใบบัว มีความไม่หวงแหนเป็นกิจเหมือนภิกษุผู้ปล่อยวาง มีความไม่

ยึดมั่นในอารมณ์เป็นผลเหมือนบุรุษผู้ตกลงไปในของที่ไม่สะอาด ฉะนั้นคุณธรรมของอโลภะ ย่อมเป็นปัจจัยแก่ความไม่มีโรคย่อมได้เสพแต่สิ่งที่เป็นสัปปายะ

อโทสเจตสิก

อโทสเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ไม่ประทุษร้าย ได้แก่สภาพที่ไม่ประทุษร้ายในอารมณ์ มีความไม่โกรธ ไม่ปองร้าย ไม่เบียดเบียน เป็นมูลรากแห่งกุศลธรรม มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ (ลักขณาทิจตุกะ) คือ

อจณฺฑิกฺกลกฺขโณ (วา)	มีความไม่ดุร้าย (หรือ)	
อวิโรธลกฺขโณ	มีความไม่แค้นเคือง	*เป็นลักษณะ*
อาฆาตวินยรโส (วา)	มีการกำจัดความอาฆาต (หรือ)	
ปริฬาหวินยรโส	มีการกำจัดความเร่าร้อน	*เป็นกิจ*
โสมฺมภาวปจฺจุปฏฺฐาโน	มีความร่มเย็นผ่องใส	*เป็นผล*
โยนิโสมนสิการปทฏฺฐาโน	มีการกระทำในใจต่ออารมณ์อันแยบคาย *เป็นเหตุใกล้*	

สภาพของอโทสะที่มีความไม่ดุร้ายหรือไม่มีความเกรี้ยวกราดเป็นลักษณะเปรียบเหมือนมิตรผู้อนุบาลช่วยเหลือ มีการกำจัดความอาฆาตหรือกำจัดความเร่าร้อน

เป็นกิจ เปรียบเหมือนกลิ่นจันทร์หอม มีความร่มเย็นเป็นผล เปรียบเสมือนแสงจันทร์วันเพ็ญ ฉะนั้นคุณธรรมของอโทสะนี้ย่อมเป็นปัจจัยแก่ความหนุ่มสาว เพราะคนที่ไม่โกรธ ไม่ถูกไฟคือโทสะแผดเผาให้หนังเหี่ยวย่นเป็นริ้วรอยและให้ผมหงอก ย่อมยังความเป็นหนุ่มสาวให้อยู่ได้นานๆ

ขันติ คือ ความอดทนต่อเหตุที่ทำให้เจ็บใจ

เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

ธรรมทั้ง ๒ อย่างนี้ องค์ธรรม ได้แก่ อโทสเจตสิก นั่นเอง

ตัตรมัชฌัตตตาเจตสิก

ตัตรมัชฌัตตตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่เป็นกลางในสัมปยุตธรรมนั้นๆ ได้แก่ การทำเจตสิกให้สม่ำเสมอในโสภณกิจของตน ไม่มีความยิ่งหย่อน มีอรรถ ๔ ประการโดยเฉพาะ (ลักขณาทิจตุกะ) คือ

จิตฺตเจตสิกานํ สมวาหิตลกฺขณา	มีการทำจิต และเจตสิกให้เป็นไปสม่ำเสมอ *เป็นลักษณะ*
อูนาธิกตานิวารณรสา (วา)	มีการห้ามจิตและเจตสิก

ปกฺขปาตุปจฺเฉทนรสา	ไม่ยิ่งและหย่อน (หรือ) มีการตัดขาดการตกไปในความยิ่ง และหย่อนของจิตและเจตสิก *เป็นกิจ*
มชฺฌตฺตภาวปจฺจุปฏฺฐานา	มีความฉลาดเป็นกลางโดยเพ่งเฉยต่อจิตและเจตสิก *เป็นผล*
สมฺปยุตฺตปทฏฺฐานา	มีสัมปยุตธรรม *เป็นเหตุใกล้*

ตัตรมัชฌัตตตาเจตสิกนี้ เป็นตัวกลางที่ทำให้จิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นพร้อมกันในขณะนั้น ทำกิจของตนๆ โดยสม่ำเสมอ เหมือนสารถีผู้วางเฉยต่อม้าอาชาไนยที่วิ่งเรียบไป ฉะนั้น

กายปัสสัทธิเจตสิก และ จิตตปัสสัทธิเจตสิก

กายปัสสัทธิเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความสงบให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

จิตตปัสสัทธิเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความสงบให้จิต (วิญญาณขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

ปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ คือ

กายจิตฺตทรถวูปสมลกฺขณา	มีการทำให้จิตและเจตสิกสงบจากความเร่าร้อน *เป็นลักษณะ*
กายจิตฺตทรถนิมฺมทฺทนรสา	มีการกำจัดความเร่าร้อนของจิตและเจตสิก *เป็นกิจ*
กายจิตฺตานํ อปริปฺผนฺทนสีติภาวปจฺจุปฏฺฐานา	มีความเยือกเย็นไม่ดิ้นรน *เป็นผล*
กายจิตฺตปทฏฺฐานา	มีจิตและเจตสิก *เป็นเหตุใกล้*

พระพุทธองค์ตรัสว่า เวทนากฺขนฺธสฺส เพราะทรงประสงค์เอาเจตสิกขันธ์ ๓ ว่า เป็น **กาย** และทรงประสงค์เอาวิญญาณขันธ์ เป็น **จิต**

ธรรมชาติที่ชื่อว่า ปัสสัทธิ เพราะเป็นเหตุให้ธรรมเหล่านั้น (นามขันธ์ ๔) สงบ ปราศจากความกระวนกระวาย ถึงความปลอดโปร่ง กายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิเจตสิกทั้ง ๒ นี้ จึงประกอบกับโสภณจิตเท่านั้น และปัสสัทธิเจตสิกแม้จะประกอบกับโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวงก็จริง แต่ย่อมยังความสงบในชั้นกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร และปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ให้แตกต่างกัน

กายลหุตาเจตสิก และ จิตตลหุตาเจตสิก

กายลหุตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความเบาให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

จิตตลหุตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความเบาให้จิต (วิญญาณขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

ลหุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ คือ

กายจิตฺตครุภาววูปสมลกฺขณา	มีการทำให้จิตและเจตสิกบรรเทาจากความหนัก	*เป็นลักษณะ*
กายจิตฺตครุภาวนิมฺมทฺทนรสา	มีการกำจัดความหนักของจิตและเจตสิก	*เป็นกิจ*
กายจิตฺตานํ อทนฺธตาปจฺจุปฏฺฐานา	มีความไม่หนักของจิตและเจตสิก	*เป็นผล*
กายจิตฺตปทฏฺฐานา	มีจิตและเจตสิก	*เป็นเหตุใกล้*

ธรรมที่มีชื่อ **กาย** มุ่งหมายถึง **เจตสิกขันธ์ ๓** และ **จิต** มุ่งหมายถึง **วิญญาณขันธ์** ดังกล่าวแล้วในสภาวะของกายปัสสัทธิและจิตตปัสสัทธิ

ฉะนั้น กายลหุตา และจิตตลหุตาเจตสิกนี้ จึงหมายถึงอาการแห่งภาวะที่เบา ชื่อว่า ลหุตา และความเบานี้ มีความหมายว่า ธรรมเหล่านี้เปลี่ยนไปได้เร็ว *"ลหุปริณามตา"* คือ สามารถเป็นไปได้โดยฉับพลัน *อทนฺธนตา* ปฏิเสธความหนัก คือภาวะที่ไม่เป็นภาระหนัก *อวิตฺถนตา* คือ ความไม่กระด้างเพราะไม่มีกิเลสภาระ ได้แก่ ถีนมิทธะ เป็นต้น

กายลหุตาเจตสิก และจิตตลหุตา ที่เป็นอาการแห่งภาวะที่เบาของเจตสิกขันธ์ ๓ และวิญญาณขันธ์ (นามขันธ์ ๔) ซึ่งอยู่ในโสภณจิต ๕๙ หรือ ๙๑ ดวงเท่านั้น

กายมุทุตาเจตสิก และ จิตตมุทุตาเจตสิก

กายมุทุตาเจตสิก คือธรรมชาติที่ทำความอ่อนให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

จิตตมุทุตาเจตสิก คือธรรมชาติที่ทำความอ่อนให้จิต (วิญญาณขันธ์) ในการงานอันเป็นกุศล

มุทุตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ โอนอ่อนรับอารมณ์อันเป็นกุศลได้ง่าย มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ (ลักขณาทิจตุกะ) คือ

กายจิตฺตถมฺภวูปสมลกฺขณา	มีการทำให้จิตและเจตสิกสงบจากความกระด้าง	*เป็นลักษณะ*
กายจิตฺตถทฺธภาวนิมฺมทฺทนรสา	มีการกำจัดความกระด้างของจิตและเจตสิก	*เป็นกิจ*
อปฺปฏิฆาตปจฺจุปฏฺฐานา	มีความไม่โกรธ ไม่อาฆาต	*เป็นผล*
กายจิตฺตปทฏฺฐานา	มีจิตและเจตสิก	*เป็นเหตุใกล้*

กายมุทุตา และจิตตมุทุตาเจตสิกนี้ เป็นภาวะที่อ่อนของเจตสิกขันธ์ ๓ และวิญญาณขันธ์

ภาวะที่อ่อนชื่อว่า **มุทุตา** ขยายความว่า ความสนิทเกลี้ยงเกลาชื่อว่า **มทฺทวตา**

ภาวะที่ไม่กักขพะชื่อว่า **อกกฺขลตา** และภาวะที่ไม่กระด้างชื่อว่า **อกถินตา**

มุทุตาเจตสิกทั้ง ๒ นี้ เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส และเป็นธรรมที่ประกอบกับโสภณจิต ทำให้จิตนั้นอ่อนไหวน้อมรับอารมณ์อันเป็นกุศลได้อย่างสนิมสนม

กายกัมมัญญตาเจตสิก และ จิตตกัมมัญญตาเจตสิก

กายกัมมัญญตาเจตสิก เป็นธรรมชาติ ที่ทำความเหมาะควรแก่การงานอันเป็นกุศลให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์)

จิตตกัมมัญญตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำความเหมาะควรแก่การงานอันเป็นกุศลให้จิต (วิญญาณขันธ์)

กัมมัญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ คือ

กายจิตฺตากมฺมญฺญภาววูปสมลกฺขณา	มีการทำให้จิตและเจตสิกเข้าสู่สภาวะที่สงบจากความที่ไม่ควรแก่การงาน *เป็นลักษณะ*
กายจิตฺตากมฺมญฺญภาวนิมฺมทฺทนรสา	มีการกำจัดความไม่ควรแก่การงานของจิตและเจตสิก *เป็นกิจ*
กายจิตฺตานํ อารมฺมณกรณสมฺปตฺติปจฺจุปฏฺฐานา	มีความถึงพร้อมในการกระทำอารมณ์ให้สมควรแก่จิตและเจตสิก *เป็นผล*
กายจิตฺตปทฏฺฐานา	มีจิตและเจตสิก *เป็นเหตุใกล้*

กัมมัญญตาเจตสิกทั้ง ๒ นี้ เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส เป็นธรรมที่ประกอบกับโสภณจิต ทำให้เกิดความพอดีสมควรแก่การงานอันเป็นกุศล

กายปาคุญญตาเจตสิก และ จิตตปาคุญญตาเจตสิก

กายปาคุญญตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์) คล่องแคล่วต่อการงานอันเป็นกุศล

จิตตปาคุญญตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้จิต (วิญญาณขันธ์) คล่องแคล่วในการงานอันเป็นกุศล

ปาคุญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ มีอรรถ ๔ ประการโดยเฉพาะ คือ

กายจิตฺตานํ อเคลญฺญภาวลกฺขณา	มีความไม่อาพาธของจิตและเจตสิก *เป็นลักษณะ*
กายจิตฺตเคลญฺญนิมฺมทฺทนรสา	มีการกำจัดความอาพาธของจิตและเจตสิก *เป็นกิจ*
นิราทีนวปจฺจุปฏฺฐานา	มีความปราศจากโทษ *เป็นผล*
กายจิตฺตปทฏฺฐานา	มีจิตและเจตสิก *เป็นเหตุใกล้*

ปาคุญญตาเจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลส เป็นธรรมที่ประกอบกับโสภณจิต ทำให้จิตเข้าถึงสภาวะที่คล่องแคล่ว ไม่อืดอาดต่อการงานอันเป็นกุศล

กายุชุกตาเจตสิก และ จิตตุชุกตาเจตสิก

กายุชุกตาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้เจตสิกขันธ์ ๓ (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์) มีความซื่อตรงในการงานอันเป็นกุศล

จิตตุชุกตาเจตสิก เป็นธรรมที่ชาติที่ทำให้จิต (วิญญาณขันธ์) มีความซื่อตรงในการงานอันเป็นกุศล

เจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ มีอรรถ ๔ ประการ โดยเฉพาะ คือ

กายจิตฺตอชฺชวลกฺขณา	มีความซื่อตรงของจิตและเจตสิก *เป็นลักษณะ*
กายจิตฺตกุฏิลภาวนิมฺมทฺทนรสา	มีการกำจัดความไม่ซื่อตรงของจิตและเจตสิก *เป็นกิจ*
อชิมฺหตาปจฺจุปฏฺฐานา	มีความซื่อตรงของจิตและเจตสิก *เป็นผล*
กายจิตฺตปทฏฺฐานา	มีจิตและเจตสิก *เป็นเหตุใกล้*

เจตสิกทั้ง ๒ ดวงนี้ เป็นธรรมที่ประกอบกับโสภณจิต ทำให้สามารถกำจัดปฏิปักษ์ธรรมคือ มายาปิดบังความชั่วและสาไถย ความโอ้อวดคุณธรรมที่ไม่มีตนให้สิ้นไป และพร้อมกันนั้น ทำให้เจตสิกและจิตซื่อตรงไม่คดโค้งและงอนต่อการงานอันเป็นกุศล ในอัฏฐสาลินีกล่าวว่า ผู้ใดมีกรรมและทวารทั้ง ๓ ไม่บริสุทธิ์ ผู้นั้นชื่อว่า **"คด"** เหมือนเยี่ยวโค ผู้ใดมีกรรมและทวารทั้ง ๒ ไม่บริสุทธิ์ ผู้นั้นชื่อว่า **"โค้ง"** เหมือนเสี้ยวของดวงจันทร์ ผู้ใดมีกรรมและทวารอย่างใดอย่างหนึ่งไม่บริสุทธิ์ ผู้นั้นชื่อว่า **"งอน"** เหมือนปลายคันไถ

จะมาต่อเรื่องของ ข. วิรตีเจตสิก ๓ ค. อัปปมัญญาเจตสิก ๓ ง. ปัญญินทรีย์เจตสิก ๑ ในปัญญาสารฉบับที่ ๑๓๓

จากคู่มือการศึกษา พระอภิธัมมัตถสังคะ ปริจเฉทที่ ๒ เจตสิกสังคหวิภาค โดย อาจารย์วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี

อุบาสิกา (พุทธสาวิกาในสมัยพุทธกาล)

บทนำ

อุบาสิกาคือใคร?

วินัยปิฎกให้ความหมายว่า “ที่ชื่อว่า อุบาสิกา ได้แก่ สตรีผู้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ผู้ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ผู้ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

กล่าวให้สั้นที่สุด อุบาสิกา ก็คือ สตรีผู้นับถือพระรัตนตรัย

สตรีใดมีจิตใจเคารพและกล่าวคำถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่เคารพสักการะ สตรีนั้นก็ชื่อว่าอุบาสิกา

ดังที่มารดาและอดีตภรรยาของพระยสะเป็นอุบาสิกาคู่แรก โดยทั้งสองนางกล่าวคำถึงพระรัตนตรัยว่า **“เอตา มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ , อุปาสิกาโย โน ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตา สรณํ คตา” ติ ตา จ โลเก ปฐมํ อุปาสิกา อเหสํ เตวาจิกา**

แปลว่า หม่อมฉันทั้งสองขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำหม่อมฉันทั้งสองว่า เป็นอุบาสิกาผู้มอบชีวิตถึง

สรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ก็มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสะได้แก่อุบาสิกา กล่าวอ้างถึงพระรัตนตรัยคู่แรกในโลก

อุบาสิกาเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ (ชุมนุมผู้นับถือพุทธศาสนา) เป็นบริษัทที่รวมเพศหญิงจากทุกชั้นวรรณะ ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล หรือแม้แต่เทพธิดาเข้าในความเป็นอุบาสิกาเสมอกันด้วยความเคารพเดียวกัน (แต่ท่านจัดเฉพาะมนุษย์)

การเปล่งวาจาประกาศตนเป็นอุบาสิกา ที่ปรากฏในหลักฐานคัมภีร์พระบาลีนั้นมีเพียงมารดาของพระยสะ (คือนางสุชาดา) อดีตภรรยาของพระยสะ นางคันธคันธารินีผู้ยั่วยวนพระอนุรุทธะ และพระนางมัลลิกาเท่านั้นที่เปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นกิจลักษณะอย่างอุบาสกทั้งหลาย

คือกล่าวชมเชยพระธรรมเทศนาและประกาศตนเป็นอุบาสิกาว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิตของพระองค์ไพเราะนักพระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย

เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด

บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า คนมีจักษุจะเห็นรูป

หม่อมฉันทั้งสองนี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ

ขอพระองค์จงทรงจำหม่อมฉันทั้งสองว่าเป็น อุบาสิกาผู้มอบชีวิตถึงสรณะ นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

เพราะฉะนั้น ธรรมเพื่อความเป็นอุบาสิกา จึงเป็นเหมือนธรรมเพื่อความเป็นอุบาสกนั่นแหละ เนื่องจากต่างก็มีชีวิตที่ยังอยู่กับการครองรักครองเรือน ยังมีกายและใจพัวพันกับกิเลสกาม ไม่ใช่ชีวิตที่ปลอดโปร่งอย่างบรรพชิต (หรือแม้ปราศจากกามเป็นพระอนาคามีแล้วแต่เมื่อมิได้บวชเป็นบรรพชิต ยังเป็นคฤหัสถ์อยู่ ก็เรียกว่าอุบาสิกาเช่นกัน)

ความสำคัญของอุบาสิกาบริษัท

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระจุนทะว่า "ดูก่อนจุนทะ แม้หากว่าพรหมจรรย์ (คือพระศาสนา) ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ

๑. องค์ศาสดาเป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชมานาน เป็นผู้ล่วงกาลผ่านวัยโดยลำดับ

๒. มีภิกษุสาวกที่เป็นเถระ มีความรู้เชี่ยวชาญ ได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างดี แกล้วกล้า อาจหาญ บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ สามารถแสดงธรรมให้เห็นผลจริงจัง กำราบปรัปวาท (ลัทธิที่ขัดแย้งหรือวาทะฝ่ายตรงข้าม) ที่เกิดขึ้นให้สำเร็จเรียบร้อยโดยถูกต้องตามหลักธรรม และมีภิกษุสาวกชั้นปานกลาง (มัชฌิมภิกษุ) และชั้นนวกะ (ภิกษุบวชใหม่) ที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน

๓. มีภิกษุณีสาวิกาชั้นเถรี ชั้นปานกลางและชั้นนวกะที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน

๔. มีอุบาสกทั้งประเภทที่เป็นคฤหัสนุ่งขาวห่มขาวประพฤติพรหมจรรย์ (เช่น จิตตคฤหบดี) และประเภทครองเรือนเสวยกามสุข (เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี) ซึ่งมีความสามารถอย่างเดียวกัน

๕. มีอุบาสิกาทั้งหลายที่เป็นสาวิกาของศาสดานั้นที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวประพฤติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ (เช่น นางนันทมาตาผู้เป็นอนาคามี) และประเภทครอง-เรือนเสวยกามสุขก็มีอยู่ (เช่น นางวิสาขา)

พรหมจรรย์ (คือ คำสอนของพระองค์หรือพระศาสนา) ของศาสดานั้นก็เป็นคำสอนสำเร็จผล แพร่หลาย กว้างขวาง ชนเป็นอันมากรู้ได้ เป็นปึกแผ่นถึงขั้นที่ว่าเทวดาและมนุษย์ประกาศไว้ดีแล้วและถึงความเลิศด้วยลาภเลิศด้วยยศ เมื่อนั้นพรหมจรรย์นั้นก็ย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น

พรหมจรรย์ คือ พระพุทธศาสนานี้ สำเร็จประโยชน์ แพร่หลาย เป็นปึกแผ่นมั่นคงยั่งยืนได้ เพราะมีองค์ประกอบ ๕ ข้อนี้ครบถ้วน หากขาดแม้เพียงอุบาสิกาไป พรหมจรรย์ก็ยังไม่ชื่อว่าเจริญบริบูรณ์เป็นปึกแผ่นดี

จะเห็นได้ว่า อุบาสิกามีความสำคัญเพราะมีคุณสมบัติเท่ากับพุทธบริษัทอื่นๆ ยิ่งมองในความเป็นผู้สนับสนุนปัจจัย ๔ แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณรและสามเณรี ก็จะยิ่งเห็นความสำคัญของอุบาสิกาเป็นอย่างสูง

มีอุบาสิกา ๒ ท่าน ที่พระพุทธเจ้าทรงยกเป็นตัวอย่างเชิญชวนอุบาสิกาทั้งหลายให้เป็นเหมือนนางขุชชุตตราและนางนันทมาตา ว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาผู้มีศรัทธาเมื่อวิงวอนให้ลูกสาวคนเดียวผู้เป็นที่รัก เป็นที่โปรดปรานโดยชอบ

พึงวิงวอนอย่างนี้ว่า ขอแม่จงเป็นเช่นนางขุชชุตตรา อุบาสิกา และนางนันทมาตา ชาวเมืองเวฬุกัณฑกะเถิด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเรา ขุชชุตตราอุบาสิกาและนางนันทมาตา ชาวเมืองเวฬุกัณฑกะ เป็นผู้ชั่งได้วัดได้ (ตุลา เอตํ ปมาณํ - แปลว่าเป็นมาตรฐาน หรือตราชั่งก็ได้)

อนึ่ง นางขุชชุตตราเป็นอริยสาวิกาโสดาบันผู้แตกฉานในธรรม ทั้งฉลาดในการถ่ายทอดธรรมนั้น ส่วนนางนันทมาตา ชาวเมืองเวฬุกัณฑกะ เป็นอริยสาวิกาอนาคามีถึงพร้อมด้วยฌาน ๔

อุบาสิกามี ๒ ประเภท

อุบาสิกาบริษัทนี้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. อุบาสิกาที่เป็นคฤหัสถ์ผู้นุ่งขาวห่มขาวประพฤติพรหมจรรย์

คือ อุบาสิกาที่เป็นพระอนาคามี ปราศจากกามราคะ แต่มิได้บวชเป็นบรรพชิตไม่มีสามี ไม่ข้องเกี่ยวกับเมถุน เช่น นางนันทมาตาและนางมาติกมาตาเป็นต้น

๒. อุบาสิกาที่เป็นคฤหัสถ์บริโภคกาม

คือ อุบาสิกาที่มิได้บวชเป็นบรรพชิต ยังครองเรือนกับสามี ยังมีกามราคะยุ่งเกี่ยวกับเมถุนและการงานทั้งหลาย อุบาสิกาประเภทนี้นับตั้งแต่สตรีปุถุชนผู้ถึงพระรัตนตรัยมีศีล (เช่น พระนางมัลลิกา) อริยสาวิกาโสดาบัน (เช่น นางวิสาขา) และอริยสาวิกาสกทาคามี (เช่น นางสุมนาเทวี)

ดังที่ตรัสไว้ว่า "ดูก่อนจุนทะ อุบาสกสาวกและอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลายของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ ที่บริโภคกามก็มีอยู่

บทบาทของอุบาสิกาครั้งพุทธกาล

แม้ว่าอุบาสิกาบริษัทจะมีอุบาสิกาที่บรรลุอริยคุณเป็นพระอริยะจำนวนมาก แต่บทบาทของอุบาสิกาจะหนักไปทางเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี คือ ประพฤติดี ถวายทาน รักษาศีล สร้างเสนาสนะและอุปัฏฐากบำรุงภิกษุ ภิกษุณี เป็นต้น

บทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองต่อกรกับลัทธิภายนอกอย่างที่ภิกษุ ภิกษุณีและอุบาสกบริษัทกระทำนั้น

ที่มีปรากฏบ้างก็ตอนที่นางฆรณีอุบาสิกาอนาคามีทูลอาสาจะแสดงปาฏิหาริย์แทนพระพุทธเจ้า

บทบาทด้านเผยแพร่พระศาสนธรรม เพื่อทำให้คนหมู่อื่นหันมานับถือพระพุทธศาสนา อย่างที่ภิกษุกระทำนั้น แม้อุบาสิกาจะทำไม่ได้ แต่ใช่ว่าจะไม่มีผู้กระทำเลย ดังจะเห็นตัวอย่างจากนางจูฬสุภัททา ที่ใช้โอกาสอันเล็กน้อยกล่าวอธิบายความรู้ความเข้าใจธรรมของสมณะที่ตนนับถือ ทำให้คนในตระกูลสามีเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา

บทบาทที่โดดเด่นที่สุดด้านการเผยแพร่ คือการทำตนเป็นแบบอย่างชีวิตที่ดี

บทบาทที่ถือว่าเป็นการเผยแผ่ธรรมของอุบาสิกาก็คือ "การทำตนเป็นแบบอย่างชีวิตที่ดี" เป็นแบบอย่างชีวิตของอุบาสิกาที่รู้แจ้งและซาบซึ้งในพระรัตนตรัย แล้วดำรงชีวิตหรือดำเนินชีวิตไปอย่างมั่นคง จนคนใกล้ชิดได้รู้ได้เห็นแล้วอยากจะมีชีวิตแบบนั้นบ้าง

เช่น นางวิสาขาแน่วแน่มั่นคงในสิ่งที่ตนเองทำ จนบิดาสามีหันมานับถือพระรัตนตรัยและนับถือนางเป็นมารดา หรือกรณีที่พวกผู้ชายทั้งหลายต้องการจะให้ภรรยาเป็นเหมือนนางวิสาขา

หรือ นางกุลธิดา ชาวสาวัตถี อุปัฏฐากของพระอัครสาวก นางเป็นพุทธศาสนิกชนที่ประพฤติดี แม้เข้าไปสู่ตระกูลสามีผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิแล้ว ก็ได้เป็นภรรยาและสะใภ้ที่ดี ทั้งมิได้ละทิ้งการถวายทานและฟังธรรม ที่สุดก็สามารถโน้มน้าวให้สามีและคนในตระกูลพบภิกษุและฟังธรรมจนเกิดความศรัทธาเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ ดังนี้เป็นต้น

การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีนี่แหละ คือ การเผยแผ่พระธรรมรูปแบบหนึ่งของอุบาสิกาทั้งหลาย

ความหมายและคุณสมบัติของอุบาสิกา

ธรรมปฏิบัติเพื่อความเป็นอุบาสิกานั้น พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสกับอุบาสิกาท่านใดโดยตรง แต่เกิดจากการที่พระเจ้ามหานามศากยะกราบทูลเรื่องของอุบาสก ซึ่งสามารถใช้ได้กับอุบาสกและอุบาสิกา คือเปลี่ยนเพียงประธานจากอุบาสกเป็นอุบาสิกาเท่านั้น ดังนี้

๑. เมื่อไหร่ บุคคลจึงจะชื่อว่าอุบาสิกา

ตอบ - เมื่อใดที่สตรีถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะเมื่อนั้นก็เป็นอุบาสิกา

๒. ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสิกาจึงชื่อว่าเป็นผู้มีศีล?

ตอบ - เมื่ออุบาสิกางดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร งดเว้นจากมุสาวาท และงดเว้นจากสุราเมรัย เมื่อนั้นชื่อว่าผู้มีศีล

๓. ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสิกาจึงชื่อว่าปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น?

ตอบ - เมื่ออุบาสิกาเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา แต่ไม่ชักชวนให้ผู้อื่นถึงพร้อมด้วยศรัทธา ๑

- ตนเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล แต่ไม่ชักชวนให้ผู้อื่นถึงพร้อมด้วยศีล ๑

- ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ (การบริจาค) แต่ไม่ชักชวนให้ผู้อื่นถึงพร้อมด้วยจาคะ ๑

- ตนเองเป็นผู้ใคร่เพื่อการเห็นภิกษุ และชักชวนผู้อื่นเพื่อการเห็นภิกษุ!

- ตนเองเป็นผู้ใคร่ฟังพระสัทธรรม แต่ไม่ชักชวนให้ผู้อื่นฟังพระสัทธรรม ๑

- ตนเองเป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้วแต่ไม่ชักชวนให้ผู้อื่นทรงจำธรรม ๑

- ตนเองเป็นผู้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ตนได้ฟัง แต่ไม่ชักชวนให้ผู้อื่นพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ฟัง ๑

- ตนเองรู้ทั่วถึงอรรถรู้ทั่วถึงธรรมและปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่ไม่ชักชวนให้ผู้อื่นปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑

๔. ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสิกาจึงชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น?

ตอบ - เมื่ออุบาสิกาเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาด้วยตนเองและชักชวนให้ผู้อื่นถึงพร้อมด้วยศรัทธา ๑

- ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และชักชวนให้ผู้อื่นถึงพร้อมด้วยศีล ๑

- ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ และชักชวนให้ผู้อื่นถึงพร้อมด้วยจาคะ ๑

- ตนเองเป็นผู้ใคร่เพื่อการเห็นภิกษุ และชักชวนให้ผู้อื่นเพื่อการเห็นภิกษุ ๑

- ตนเองเป็นผู้ใคร่เพื่อฟังพระสัทธรรมและชักชวนให้ผู้อื่นฟังพระสัทธรรม ๑

- ตนเองเป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังมาแล้วและชักชวนให้ผู้อื่นทรงจำธรรม ๑

- ตนเองเป็นผู้พิจารณาอรรถแห่งธรรมที่ได้ฟังแล้ว ชักชวนให้ผู้อื่นพิจารณาอรรถแห่งธรรม ๑

- ตนเองรู้ทั่วถึงอรรถรู้ทั่วถึงธรรมแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมและชักชวนให้ผู้อื่น ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑

อีกครั้งหนึ่ง พระเจ้ามหานามศากยะกราบทูลถามถึงคุณสมบัติของอุบาสก?

จึงตรัสตอบอธิบายเป็นธรรมปฏิบัติ (เปลี่ยนประธานเป็นอุบาสิกา) ซึ่งมีคำถามคำตอบต่างจากสูตรก่อน ดังนี้

๑. ด้วยเหตุเพียงไร อุบาสิกาจึงชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ?

ตอบ - เมื่ออุบาสิกานั้นเป็นผู้มีศรัทธาเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๒. ด้วยเหตุเพียงไร อุบาสิกาจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ?

ตอบ - เมื่ออุบาสิกานั้นมีใจปราศจากความตระหนี่ บริจาคได้ไม่ติดขัด (ไม่หวงแหน) ยินดีในการสละควรแก่การขอ ยินดีในการแจกจ่าย

๓. ด้วยเหตุเพียงไร อุบาสิกาจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ?

ตอบ - เมื่ออุบาสิกานั้นเป็นผู้มีปัญญาเห็นความเกิดความดับ (อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย)

- เป็นอริยะ (อริยายนิพฺเพธิกาย)

- เป็นไปเพื่อออกจากกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

อธิบายความหมายของสรณะและการเข้าถึงสรณะ

อรรถกถาอธิบายความหมายของคำว่า "สรณะ" ว่า สิ่งที่เรียกว่าสรณะในพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง "พระรัตนตรัย"

พระรัตนตรัย ชื่อว่าสรณะ เพราะกำจัด อธิบายว่า บั่น ทำลาย นำออกจากภัย คือ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง ทุกข์ ทุคติ ความเศร้าหมอง

พระพุทธเจ้า ชื่อว่า สรณะ เพราะกำจัดภัยของสัตว์ทั้งหลาย ด้วยการให้เข้าถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ และนำออกจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

พระธรรม ชื่อว่า สรณะ เพราะให้สัตว์ข้ามพ้นความกันดาร คือ ภพ และให้ความโปร่งใจ (ปราศจากิเลส)

พระสงฆ์ ชื่อว่า สรณะ เพราะกระทำสักการะแม้เล็กน้อยให้มีผลไพบูลย์

วิธีเข้าถึงสรณะหรือเข้าถึงพระรัตนตรัย

การถึงไตรสรณคมน์ (การเข้าถึงสรณะ ๓) นั้นท่านแสดงไว้ว่า

"จิตตุปบาท (การเกิดขึ้นแห่งจิต) ที่มีความเลื่อมใสและความเคารพในพระรัตนตรัยเพื่อการทำลายกิเลสอันเป็นไปโดยมีพระรัตนตรัยเป็นเบื้องหน้า อย่างไม่มีใครเป็นปัจจัย (ชักจูง) ชื่อว่าสรณคมน์โดยเขาถืออย่างนี้ว่านี้เป็นสรณะของข้าพเจ้า นี่เป็นเครื่องนำหน้าของข้าพเจ้า"

การเข้าถึงพระรัตนตรัยมี ๔ แบบ คือ

๑. **วิธีสมาทาน** เหมือนอย่างพ่อค้าสองคนคือตปุสสะและภัลลิกะ กล่าวคำเป็นต้นว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งสองขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าและพระธรรมเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระองค์ทั้งสองว่าเป็นอุบาสก" ดังนี้ (ขณะนั้นยังไม่มีพระสงฆ์)

๒. วิธียอมเป็นศิษย์ เหมือนอย่างท่านพระมหา-กัสสปเถระ เปล่งวาจาว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มี-พระภาคเจ้าทรงเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก"

๓. วิธีทำพระรัตนตรัยไว้เป็นเบื้องหน้า เหมือนอย่างท่านพรหมานุพราหมณ์ฟังธรรมจบแล้วก็กระทำผ้าห่มเฉวียงบ่า ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ แล้วเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า "นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส..."

หรือ "นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้าขอมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำทาง ขอมีพระธรรมเป็นผู้นำทาง ขอมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทาง"

หรือคำขออาฬวกยักษ์ที่ว่า "ข้าพเจ้านี้จักเที่ยวไปจากหมู่บ้านสู่หมู่บ้าน จากเมืองสู่เมือง เพื่อนมัสการพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความเป็นธรรมที่ดีแห่งพระธรรม (และความเป็นสงฆ์ที่ดีแห่งพระสงฆ์)"

๔. วิธีมอบตน เหมือนอย่างเช่นผู้ปฏิบัติกรรมฐานทั้งหลาย ที่มอบตัวถวายแด่พระพุทธเจ้าเพื่อนับถือเป็นอาจารย์ในการปฏิบัติ และเพื่อเป็นกำลังใจยามที่ต้องอยู่กลางป่าเป็นต้น ด้วยการกล่าวว่า "นับแต่วันนี้เป็นต้นไป

ข้าพเจ้าขอมอบตนถวายแด่พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์”

หรือ “ข้าพเจ้าขอสละตนแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า แด่พระธรรม แด่พระสงฆ์ ข้าพเจ้าขอสละชีวิตแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า แด่พระธรรม แด่พระสงฆ์” ดังนี้เป็นต้น

๕. วิธีถึงโดยกิจ เหมือนอย่างพระอริยเจ้าทั้งหลายผู้กำจัดกิเลสแล้ว ก็ชื่อว่าถึงสรณะแล้ว เพราะได้ทำกิจตามที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนแล้ว เรียกอีกอย่างว่า ถึงสรณะที่เป็นโลกุตตระ

๖. วิธีกราบไหว้ (ถวายมือ) ได้แก่ การทำความนอบน้อมอย่างสูงในพระรัตนตรัยด้วยการกล่าวอย่างนี้ว่า “นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้าขอทำการกราบไหว้ การลุกรับ การประนมมือ การทำความนอบน้อมแด่พระรัตนตรัย”

การขาดจากสรณะ

ท่านกล่าวว่าการขาดจากสรณะหรือพระรัตนตรัยนั้น มีการขาดได้ ๒ อย่าง ซึ่งเกิดแก่ปุถุชนเท่านั้น คือ

๑. เพราะความตาย ย่อมขาดจากความนับถือพระรัตนตรัย ซึ่งไม่มีโทษ

๒. เพราะหันไปนับถือศาสนาอื่น ลัทธิอื่นซึ่งไม่ใช่พระรัตนตรัย มีโทษ เพราะเท่ากับประพฤติผิดต่อพระศาสดา

พระอริยเจ้าทั้งหลายย่อมไม่ขาดจากสรณะ ทั้งไม่เกิดความเศร้าหมองต่อสรณะด้วยเพราะไม่ใช่ฐานะที่จะเกิดขึ้นได้ มีแต่ความมั่นคงไม่หวั่นไหวอย่างเดียว

ส่วนปุถุชน อาจขาดจากสรณะเพราะหันไปนับถือศาสดาอื่นก็ได้ หรือหากสรณะไม่ขาด สรณะก็อาจเศร้าหมองได้ หากปุถุชนผู้นั้นประพฤติต่อพระรัตนตรัยด้วยความไม่รู้ เช่นไม่รู้ว่าพระรัตนตรัยแตกต่างจากผู้เป็นเจ้าผู้สร้างโลกอย่างไร? หรือเกิดความสงสัยขึ้นว่าพระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่จริงหนอ? หรือเกิดผู้รู้ผิดพลาดในคำสอน และประพฤติปฏิบัติขัดแย้งกับคำสอน ซึ่งทำให้พระรัตนตรัยเกิดความเศร้าหมอง ดังนี้เป็นต้น

อุบาสิกาควรทำอาชีพอะไร?

พระพุทธเจ้ามิได้แนะนำให้อุบาสกหรืออุบาสิกาทำอาชีพนั้นหรืออาชีพนี้ ไม่ทรงสนใจว่าจะมีอาชีพอะไร แต่ทรงแนะนำว่า อาชีพที่ทำเลี้ยงชีพนั้นจะต้องไม่เป็น

มิจฉาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพผิด) คือ ไม่ผิดศีลธรรมและไม่เบียดเบียนผู้อื่น การเลี้ยงชีพนั้นจะต้องเป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะ ขยัน ไม่เกียจคร้าน และมีปัญญา รู้จัดการอาชีพนั้นให้สำเร็จจะนำมาซึ่งความร่ำรวยได้หรือไม่นั้นไม่เป็นประมาณ

อย่างไรก็ดี ก็มีพระพุทธดำรัสระบุมิให้อุบาสก (หรืออุบาสิกา) ผู้มีอาชีพค้าขาย ทำการค้าขายสิ่งต้องห้าม ๕ อย่าง คือ การค้าขายศัตราวุธ ๑ การค้าขายสัตว์ (อรรถกถาว่าขายอมนุษย์) ๑ การค้าขายเนื้อสัตว์ (มังสวณิชชา เช่น สุกรเป็นต้น) ๑ การค้าขายน้ำเมา ๑ การค้าขายยาพิษ ๑

การค้าขาย ๕ อย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนตนและผู้อื่น จึงไม่ควรทำเองและไม่ควรชักชวนให้คนอื่นทำ

วิบัติของอุบาสิกา

สิ่งที่ทำให้ความเป็นอุบาสิกาเสียหาย มัวหมองเลวทราม ท่านแสดงไว้ ๔ หัวข้อใหญ่ คือ

๑. *ความที่ศีลวิบัติ* คือ ศีล ๕ ขาด ไม่มีศีล

ซึ่งทำให้เป็นอุบาสิกาที่ไม่แกล้วกล้า ไม่องอาจ เหมือนถูกนำไปวางไว้ในนรก

๒. *ความมีอาชีวะวิบัติ* คือ เลี้ยงชีพด้วยมิจฉา-อาชีวะ

ได้แก่ การเลี้ยงชีวิตอย่างผิดศีลธรรม กฎหมาย และการค้าขาย ๕ อย่าง ที่อุบาสิกาไม่พึงกระทำ

๓. *ประกอบด้วยธรรม ๕* คือ

ไม่มีศรัทธา ๑ ไม่มีศีล ๑ ถือมงคลตื่นข่าว ไม่เชื่อหลักกรรม ๑ แสวงหาทักขิไณย (ผู้ควรรับทาน อย่างยิ่ง) นอกเขตบุญพุทธศาสนา ๑ ไม่บำเพ็ญบุญแต่ใน พุทธศาสนา ๑

๔. *ประกอบตนอยู่ในอบายมุข ๖* เช่น ดื่มสุราเมรัย เป็นต้น

สมบัติของอุบาสิกา

สิ่งที่ทำให้เป็นอุบาสิกาที่สมบูรณ์ เป็นอุบาสิกาที่ดี เป็นอุบาสิกาที่แกล้วกล้า องอาจเป็นอุบาสิกาที่ทำให้ พุทธบริษัท ๔ เกิดความยินดี

ท่านแสดงคุณสมบัติไว้ ๔ หัวข้อใหญ่ คือ

๑. *ความมีศีลสมบัติ* คือ มีศีล ๕ ศีลไม่ขาด เป็นเหมือนถูกนำไปไว้ในสวรรค์

๒. *ความมีอาชีวะสมบัติ* คือ เลี้ยงชีพด้วยสัมมา-อาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีวิตไม่ผิดศีลธรรม กฎหมาย และไม่ค้าขาย ๕ อย่าง

๓. *ประกอบด้วยธรรม ๕* คือ มีศรัทธา ๑ มีศีล ๑ ไม่ถือมงคล ไม่ตื่นข่าว เชื่อหลักกรรม ๑ ไม่แสวงหาทักขิไณยนอกเขตบุญพุทธศาสนา ๑ บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา ๑

๔. *ไม่ประกอบตนอยู่ในอบายมุข ๖*

อานิสงส์ของการถึงสรณะ

การถึงสรณะที่เป็นโลกุตตระของพระอริยเจ้าผู้บรรลุสามัญญผล ๔

เช่นโสดาปัตติผลเป็นต้นแล้ว ย่อมมีผลเป็นความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งมวล ดังที่ตรัสว่า....

“...ส่วนบุคคลใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์

เหตุให้เกิดทุกข์ ความก้าวล่วงทุกข์ และมรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐ ซึ่งทำให้สัตว์ถึงความสงบทุกข์ด้วยปัญญาอันชอบ สรณะนั่นแลเกษม สรณะนั่นแลอุดม บุคคลอาศัยสรณะนั้นแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”

นอกจากนี้ ยังไม่เห็นผิด ไม่ยึดถือผิด ว่าสังขารเป็นของเที่ยง เป็นสุขและเป็นอัตตาด้วย ทั้งยังปิดโอกาสที่จะทำอนันตริยกรรม ๕ ประการ เช่น ฆ่ามารดาและบิดาเป็นต้น โดยสิ้นเชิงด้วย

ส่วนการถึงสรณะที่เป็นโลกียะของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายผู้มีสรณะไม่ขาดนั้น ย่อมมีภพสมบัติเป็นผลคือการเกิดในสุคติ (มนุษย์และสวรรค์) ไม่ไปสู่อบายภูมิ เกิดในเทวโลกถึงฐานะ ๑๐ คือ มีอายุและสุขอันเป็นทิพย์เป็นต้น

จากหนังสือชีวประวัติแห่งการบรรลุธรรม
๔๖ อุบาสิกา อดีตชาติของพุทธสาวิกาในสมัยพุทธกาล
โดยท่านอาจารย์ปัญญา ใช้บางยาง
พิมพ์ใช้ระลึกถึงคล้ายวันเกิด
คุณอำพัน คุณสุมารัตน์ วิประกษิต

ฝึกตนตามวิถีพุทธ ; ตระหนักในไตรลักษณ์

อ. อภิญญา อนัตตา

ระลึกถึงคำสอนของอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ ที่บรรยายอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉท ๗ เรื่อง **"โพธิปักขิยธรรม"** ความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

"ประโยชน์ ในการเรียนภูมิวิปัสสนา ก็เพื่อทำลายสัตว์ บุคคล ตัวตน ทั้งนั้น ไม่ว่าอะไรทุกอย่างในพระไตรปิฎกทั้งสามปิฎก มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวคือทำลายสัตว์ บุคคล ตัวตน นี่แหละ หรือทำลายวิปลาสที่เห็นว่าเที่ยง ที่เห็นว่าสุข เห็นว่าเป็นตัวตน หรือว่าเป็นสาระแก่นสาร เห็นว่าสวยงามนี่แหละ เป็นจุดหมายในพระไตรปิฎก เพื่อประโยชน์เท่านี้

เพราะฉะนั้น ผู้ศึกษาในพระพุทธศาสนานี้ เมื่อศึกษาแล้วก็ควรได้รับประโยชน์อย่างที่ว่ามานี้ ควรจะได้รับประโยชน์ที่เข้าถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา หรือเข้าถึงการละวิปลาส เป็นต้น ก็แล้วแต่ว่าจะได้มากได้น้อยเท่าไร จนกว่าจะชื่อว่าสมบูรณ์

[จากหนังสือ "โพธิปักขิยธรรม", หน้า ๑๐๓ ; มูลนิธิปราณี สำเริงราชย์ จัดพิมพ์เผยแผ่ พ.ศ. ๒๕๕๘]

จากความดังกล่าวนี้ จึงขอนำพุทธพจน์เกี่ยวกับไตรลักษณ์มาแสดงไว้ที่นี้ เพื่อเป็นความรู้เท่าทันสภาวะของไตรลักษณ์ เช่น ในสังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค

"แน่ะท่านคหบดี อย่างไรจึงชื่อว่า ป่วยทั้งกายป่วยทั้งใจ ?

ในข้อนี้ปุถุชน มิได้เรียนสดับ ไม่ได้พบเห็นอริยชนทั้งหลาย ไม่ฉลาดในอริยธรรม ... ย่อมมองเห็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นต้น (อัตตา) มองเห็นตน มีรูป มีเวทนา มีสัญญา มีสังขาร มีวิญญาณ มองเห็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณในตน มองเห็นตน ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ อยู่ด้วยความรู้สึกรุมเร้าว่า รูปเป็นเรา รูปเป็นของเรา เวทนาเป็นเรา เวทนาเป็นของเรา สัญญาเป็นเรา สัญญาเป็นของเรา สังขารเป็นเรา สังขารเป็นของเรา วิญญาณเป็นเรา วิญญาณเป็นของเรา เมื่อเขาอยู่ด้วยความรู้สึกรุมเร้าว่า รูปเป็นเรา รูปเป็นของเรา ฯลฯ วิญญาณเป็นเรา วิญญาณเป็นของเรา รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมแปรปรวนกลายเป็นอย่างอื่น เขาย่อมเกิดความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ ความทุกข์

โทมนัส และความคับแค้น ผิดหวัง เพราะการที่รูป ฯลฯ วิญญาณ แปรปรวนไปกลายเป็นอย่างอื่น

"แน่ะ ท่านคหบดี อย่างไรจึงชื่อว่าป่วยแต่กาย ใจไม่ป่วย ?

ในข้อนี้ อริยสาวกผู้ได้เรียนสดับแล้ว... ย่อมไม่มองเห็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นต้น (อัตตา) ไม่มองเห็นตนมีรูป มีเวทนา มีสัญญา มีสังขาร มีวิญญาณ ไม่มองเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ในตน ไม่มองเห็นตนใน รูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ไม่อยู่ด้วยความรู้สึกรุมเร้าว่า รูปเป็นเรา รูปเป็นของเรา ฯลฯ วิญญาณเป็นเรา วิญญาณเป็นของเรา รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้น แปรปรวนไปกลายเป็นอย่างอื่น เธอก็ไม่เกิดความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ ความทุกข์ โทมนัส และความคับแค้นผิดหวัง เพราะการที่รูป ฯลฯ วิญญาณ แปรปรวนไปกลายเป็นอย่างอื่น"

ในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์

"ปุถุชนผู้มิได้เรียนสดับนั้น ย่อมมนสิการ โดยไม่แยบคาย (อโยนิโสมนสิการ) อย่างหนึ่งว่า ในอดีตกาลอันยาวนาน เราได้มีแล้วหรือหนอ... หรือว่าเรามิได้มี... เราได้เป็นอะไรหนอ... เราได้เป็นอย่างไรหนอ... เราเป็น

อะไรแล้วจึงได้เป็นอะไรหนอ... ในอนาคตอันยาวนาน เราจักมีหรือหนอ... หรือว่าเราจักไม่มี... เราจักเป็นอะไรหนอ... เราจักเป็นอย่างไรหนอ... เราจักเป็นอะไรแล้วจึงจักเป็นอะไรหนอ... หรือปรารภกาลปัจจุบันในบัดนี้ มีความสงสัยขึ้นภายในว่า เรามีอยู่หรือ หรือว่าเราไม่มี เราเป็นอะไรหนอ เราเป็นอย่างไรหนอ สัตว์นี้มาจากไหนหนอ สัตว์นั้นจักไปในที่ใดหนอ?

"เมื่อปุถุชนนั้น มนสิการโดยไม่แยบคายอย่างนี้ ทิฏฐิอย่างใดอย่างหนึ่ง ในทิฏฐิ ๖๒ อย่าง ย่อมเกิดขึ้นคือ เขาย่อมเกิดทิฏฐิ (ยึดถือ) เอาเป็นจริงเป็นแท้ว่าเรามีอัตตา... เราไม่มีอัตตา...เรากำหนดรู้อัตตาด้วยอัตตา... เรากำหนดรู้สภาวะที่ไม่ใช่อัตตาด้วยอัตตา หรือมิฉะนั้น ก็จะมีทิฏฐิดังนี้ว่า อัตตาของเรานี้แหละที่เป็นตัวบงการ เป็นผู้เสวยประสบวิบากแห่งกรรมที่ดีและชั่ว ณ ที่นั้นๆ เป็นสภาวะที่เที่ยงแท้ยั่งยืน คงอยู่ตลอดไป มีความไม่ผันแปรเป็นธรรมดา จักคงอยู่อย่างนั้นเสมอตลอดไป ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทิฏฐิ รกชัฏแห่งทิฏฐิ กันดารแห่งทิฏฐิ เสี้ยนหนามทิฏฐิ ความดิ้นรนแห่งทิฏฐิ ทิฏฐิเครื่องผูกมัดสัตว์ ปุถุชนผู้มิได้เรียนสดับ ซึ่งถูกทิฏฐิเครื่องผูกมัดรัดตัวไว้ ย่อมไม่พ้นจาก ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปยาส เรากล่าวว่าย่อมไม่พ้นจากทุกข์

"ภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้ได้เรียนสดับแล้ว ฯลฯ ย่อมรู้ชัดธรรมที่ควรมนสิการ รู้ชัดธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ย่อมไม่มนสิการ ธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ย่อมมนสิการธรรมที่ควรมนสิการ

ธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ซึ่งอริยสาวกไม่มนสิการ เป็นไฉน ? กล่าวคือ เมื่ออริยสาวกมนสิการ ธรรมเหล่าใด กามาสวะก็ดี ภวาสวะก็ดี อวิชชาสวะก็ดี ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญ เหล่านี้คือ ธรรมที่ไม่ควรมนสิการ ซึ่งอริยสาวก ไม่มนสิการ

ธรรมที่ควรมนสิการ ซึ่งอริยสาวกมนสิการ เป็นไฉน ? กล่าวคือ เมื่ออริยสาวกมนสิการธรรมเหล่าใด กามาสวะก็ดี ภวาสวะก็ดี อวิชชาสวะก็ดี ที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถูกละเสียได้ เหล่านี้คือ ธรรมที่ควรมนสิการ ซึ่งอริยสาวกย่อมมนสิการ เพราะอริยสาวกนั้นไม่มนสิการธรรมที่ไม่ควรมนสิการ และมนสิการธรรมที่ควรมนสิการ อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดก็จะไม่เกิดขึ้น และที่เกิดแล้วก็จะถูกละเสียได้

"อริยสาวกนั้น ย่อมมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ว่า นี้ทุกข์...นี้เหตุให้เกิดทุกข์... นี้ความดับทุกข์ นี้...ปฏิปทาให้ถึงความดับทุกข์,

เมื่ออริยสาวกนั้น มนสิการโดยแยบคายอย่างนี้ สังโยชน์ ๓ ย่อมถูกละเสียได้ กล่าวคือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส”

อีกส่วน นำพุทธพจน์เกี่ยวกับไตรลักษณ์ มาแสดงให้เห็นคุณค่าด้านทำจิตอิสระ และด้านทำกิจโดยไม่ประมาท

ยังอยู่ใน สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค “พระอาทิตยพันธุ์ (พระพุทธเจ้า) ได้ตรัสแสดงไว้ว่า รูปอุปมา เหมือนฟูมฟองแม่น้ำ เวทนาอุปมาเหมือนฟองน้ำฝน สัญญาอุปมาเหมือนพยับแดด สังขารอุปมาเหมือนต้นกล้วย วิญญาณอุปมาเหมือนมายากล ภิกษุพินิจดูพิจารณาโดยแยบคาย ซึ่งเบญจขันธ์นั้น ด้วยประการใดๆ ก็มีแต่สภาวะที่ว่างเปล่า พระผู้ทรงปัญญาดังผืนแผ่นดิน ทรงปรารภร่างกายนี้แล้วทรงแสดงการละธรรม ๓ อย่าง (โลภะ โทสะ โมหะ หรือตัณหา มานะ ทิฏฐิ) ไว้ ท่านทั้งหลายจงดูรูปที่เขาทิ้งแล้ว เมื่อใด อายุ ไออุ่น และวิญญาณละกายนี้ เมื่อนั้นร่างกายก็ถูกทิ้งนอนไร้จิต กลายเป็นอาหารของสัตว์อื่น นี่แหละการสืบต่อ (ชีวิต) ก็อย่างนี้ มันเป็นมายากลหลอกคนโง่ให้เพ้อ ได้บอกแล้วว่า เบญจขันธ์นี้เป็นผู้ละสังหารอยู่ในตัว จะหาแก่นสารในเบญจขันธ์นี้ย่อมไม่มี ภิกษุระดมความเพียรแล้วพึงพิจารณาขันธ์ทั้งหลาย

อย่างนี้ โดยมีสัมปชัญญะ มีสติมั่นทั้งวันทั้งคืน พึงละเครื่องผูกมัดเสียให้หมด พึงสร้างที่พึ่งให้แก่ตน เมื่อปรารถนาอัจจุตบท (นิพพาน) ก็พึงประพฤติเหมือนดั่งคนที่ศรีษะถูกไหม้"

ในขุกทกนิกาย มหานิทเวส และ เถรคาถา [บางส่วนใน ทีฆนิกาย มหาวรรค สังยุตตนิกาย สคาถวรรค]

"ภิกษุทั้งหลาย อายุของมนุษย์ทั้งหลายนี้น้อยจะต้องไปสู่ภพหน้า พึงวินิจฉัยการด้วยความรู้คิด พึงกระทำการดีงาม (กุศล) พึงครองชีวิตประเสริฐ (พรหมจรรย์) ผู้ที่เกิดมาแล้วที่จะไม่ตาย เป็นไม่มีผู้ใดอยู่ได้นาน ผู้นั้นก็อยู่ได้แค่ร้อยปี จะเกินไปบ้างก็เพียงเล็กน้อย

" อายุของมนุษย์ทั้งหลายน้อย สัตบุรุษพึงดูหมิ่นอายุที่น้อยนั้น พึงประพฤติเหมือนดังถูกไฟไหม้ศรีษะ การที่มัจจุราชจะไม่มาหานั้น เป็นอันไม่มี วันคืนย่อมล่วงไป ชีวิตก็หดสั้นเข้า อายุของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมหมดสิ้นไปเหมือนดังน้ำในธารน้ำน้อย"

ในขุททกนิกาย สุตตนิบาต

"ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีเครื่องหมายไม่มีใครรู้ ทั้งยาก ทั้งน้อย และระคนด้วยทุกข์ ความเพียร

พยายามที่จะช่วยให้สัตว์ที่เกิดมาแล้วไม่ต้องตายได้นั้น ไม่มีเลย แม้อยู่ได้ถึงชราก็ต้องตาย เพราะสัตว์ทั้งหลาย มีธรรมดาอย่างนี้เอง

"ผลไม้สุกแล้ว ก็มีภัยอยู่ตลอดเวลา จากการที่จะต้อง ร่วงหล่นไปฉันใด สัตว์ทั้งหลายเกิดมาแล้วก็มีภัยอยู่ตลอด เวลา จากการที่จะต้องตายฉันนั้น ภาชนะดินที่ช่างหม้อทำ แล้วทั้งหมด ล้วนมีความแตกเป็นที่สุดฉันใด ชีวิตของสัตว์ ทั้งหลายก็มีความตายเป็นที่สุดฉันนั้น ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเขลา ทั้งคนฉลาด ล้วนไปสู่อำนาจของมฤตยู มีมฤตยูเป็นที่ไปเบื้องหน้า ด้วยกันทั้งหมด

"เมื่อเขาเหล่านั้น ถูกมฤตยูครอบงำแล้ว ต้องไป ปรโลก บิดาจะป้องกันบุตรไว้ก็ไม่ได้ ญาติทั้งหลายจะ ป้องกันเหล่าญาติไว้ก็ไม่ได้ ดูเถิด ทั้งที่หมู่ญาติกำลังมองดู พร่ำรำพันอยู่ด้วยประการต่างๆ ผู้จะต้องตายก็ถูกพาไป แต่ลำพัง คนเดียว เหมือนโคที่เขาเอาไปฆ่า

"โลกถูกความแก่และความตายบดขยี้อย่างนี้เอง ปราชญ์ทั้งหลายรู้เท่าทันกระบวนความเป็นไปของโลก แล้ว จึงไม่เศร้าโศก ??

"ท่านไม่รู้ทาง ไม่ว่าของผู้มาหรือผู้ไป เมื่อมองไม่เห็น ปลายสุดทั้งสองด้าน จะคร่ำครวญไปก็ไร้ประโยชน์

ถ้าคนหลงไหลคร่ำครวญ เบียดเบียนตนเองแล้วจะทำประโยชน์อะไรให้เกิดขึ้นมาได้บ้างแล้วไซร้ ท่านผู้มีวิจารณญาณก็คงทำอย่างนั้นบ้าง"

"การร้องไห้หรือเศร้าโศก จะช่วยให้จิตสงบสบายก็หาไม่ มีแต่จะเกิดทุกข์ทับทวี ทั้งร่างกายก็จะพลอยทรุดโทรม จะเบียดเบียนตัวของตัวเอง จนกลายเป็นคนซูบผอมหมดผิวพรรณ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจะอาศัยการร้องไห้คร่ำครวญนั้น เป็นเครื่องช่วยตัวเขาก็ไม่ได้ การคร่ำครวญร่ำไห้จึงไร้ประโยชน์ คนที่สลัดความเศร้าโศกไม่ได้ มัวทอดถอนใจถึงคนที่ตายไปแล้ว ตกอยู่ในอำนาจความโศกเศร้า ก็มีแต่จะทุกข์หนักยิ่งขึ้น"

"ดูสิ ถึงคนอื่นก็กำลังเตรียมตัว จะเดินทางกันไปตามกรรม ที่นี่ประดาสัตว์ประเชิญกับอำนาจของพยามัจจุราชเข้าแล้ว ต่างก็กำลังดิ้นรนกันอยู่ทั้งนั้นและในคัมภีร์ชาดก

"มนุษย์นี้ ตั้งแต่เริ่มเกิดอยู่ในครรภ์ ไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน เมื่อเริ่มชีวิตขึ้นมาแล้ว ก็มีแต่จะบ่ายหน้าไม่หวนหลังกลับคืน คนทั้งหลายถึงจะพรั่งพร้อมด้วยกำลังพล จะต่อสู้ให้ไม่แก่ไม่ตายก็ไม่ได้ ปวงสัตว์ล้วนถูกชาติและชราย่ำยี เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงมีความคิดว่าจะบำเพ็ญธรรม ราชาผู้เป็นรัฏฐาธิบดี อาจเอาชนะกองทัพ

ซึ่งมีพลทั้งสี่เหล่า (ช้าง ม้า รถ ราบ) ที่น่าสะพรึงกลัวได้ แต่ไม่สามารถเอาชนะพญามัจจุราช ราชาทั้งหลายผู้แกล้วกล้าสามารถหักค่ายทำลายข้าศึกมากมายได้ด้วยพลช้าง พลม้า พลรถ และพลราบ แต่ไม่อาจย่ำยีพญามัจจุราช จะเป็นกษัตริย์ก็ตาม พราหมณ์ก็ตาม จะร่ำรวยมีกำลังอิทธิพล หรือมีเดชศักดาแค่ไหน พญามัจจุราชก็ไม่เห็นแก่ใครเลย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีความคิดว่า จะบำเพ็ญธรรม ฯลฯ ธรรมนั้นแหละย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่ประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ นี้เป็นอานิสงส์ ในธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ผู้ประพฤติธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุคติ ธรรมกับอธรรมสองอย่างนี้จะมีผลเสมอกันก็หาไม่ อธรรมย่อมนำไปสู่นรก ธรรมย่อมให้ถึงสุคติ”

นี้เป็นพุทธพจน์เกี่ยวกับไตรลักษณ์ (ตามทางธรรมนิพนธ์ ของพระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต) นำเสนอเพื่อตระหนักรู้เท่าทันในไตรลักษณ์ที่มีเบญจขันธ์ เพื่อทำกิจกำหนดรู้ทุกข์ โดยความไม่ประมาท ในการฝึกตนตามวิถีพุทธ

ปัญหาน่ารู้สำหรับผู้เขียนอภิธรรม (๙)

อ.เทพฤทธิ์ สาธิตการมณี

สวัสดีครับท่านสมาชิกที่สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน พบกันอีกครั้งในปัญญาสารฉบับที่ ๑๓๒ ซึ่งออกมาในวันมาฆบูชา พวกเราก็ได้มีโอกาสมาทำบุญกุศลร่วมกัน คือ งานบุญทอดผ้าป่าที่มูลนิธิฯ การที่เราได้มาทำบุญร่วมกันย่อมต้องเคยมีบุญเก่ามาร่วมกัน และบุญใหม่นี้จะทำให้เราได้พบปะร่วมทำบุญกุศลอีกต่อไปในอนาคตชาติ ตราบใดที่ยังไม่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ก็จะได้เกิดมาเป็นกัลยาณมิตรร่วมบุญกุศลกันต่อไป สาธุ ขอเริ่มปัญหาข้อต่อไปเลยครับ

คำถามที่ ๔๖ วิญญาณฐิติ ๗ คืออะไร

คำตอบคือ ภูมิอันเป็นที่ตั้งแห่งปฏิสนธิวิญญาณ หรือภูมิอันเป็นที่เกิดแห่งสัตว์ที่มีจิตหรือวิญญาณนั่นเอง ดังนั้นในภพภูมิทั้ง ๓๑ ภพภูมิจะเป็นวิญญาณฐีติได้ ๗ อย่างคือ

๑. **นานาตตกายะ นานาตตสัญญี** คือภูมิที่สัตว์ไปปฏิสนธิมีร่างกายที่แตกต่างกัน และปฏิสนธิวิญญาณ

ซึ่งท่านใช้คำว่าสัญญาที่ประกอบกับจิต แทนคำว่าวิญญาณ ได้แก่ กามสุคติ ภูมิ ๗ คือ มนุสสภูมิ ๑ และเทวภูมิ ๖ ซึ่งใน ๗ ภูมินี้ สัตว์ทั้งหลายจะมีรูปร่างหน้าตาที่แตกต่างกัน เช่น โลกมนุษย์เราก็มีทั้งผิวขาว ผิวดำ ผิวเหลือง เทวดาก็เช่นกัน รูปร่างหน้าตาแตกต่างกันตามความประณีตของกุศลที่ทำไว้ในอดีต และปฏิสนธิจิตของภูมิทั้ง ๗ นี้ก็มีมากถึง ๙ ดวง คืออุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑ ดวง และมหาวิบากจิตอีก ๘ ดวง จึงได้ชื่อว่า "กายต่าง ปฏิสนธิจิตต่าง"

๒. นานาตตกายะ เอกัตตะสัญญี คือ ภูมิที่สัตว์ที่ไปปฏิสนธิมีร่างกายที่แตกต่างกัน แต่ปฏิสนธิจิตกลับเหมือนกัน ได้แก่อบายภูมิ ๔ และปฐมฌาณภูมิ ๓

อบายภูมิ ๔ ได้แก่ สัตว์นรก เปรต อสุรกายและสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งสัตว์นรกก็มีรูปร่างหน้าตาแตกต่างกัน เปรตอสุรกายและสัตว์เดรัจฉานก็เช่นกัน แต่ละประเภทมีรูปร่างหน้าตาแตกต่างกันทั้งสิ้น ดูได้จากสัตว์เดรัจฉานที่เราเห็นกันอยู่ เช่น สุนัขก็มีมากมายหลายสายพันธุ์ แต่ละสายพันธุ์ยังมีรูปร่างหน้าตาแตกต่างกันอีกมากมายเป็นต้น แต่อบายภูมิทั้ง ๔ นี้ ถือปฏิสนธิด้วยจิตประเภทเดียวกัน

คือ อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต ๑ ดวง ทำหน้าที่ปฏิสนธิ ในอบายภูมิทั้ง ๔ ส่วนปฐมฌาณภูมิ ๓ มี พรหมปาริสัชชา ปุโรหิตา และมหาพรหมา ก็ล้วนมีรูปร่างที่แตกต่างกัน เหมือนเทวดาในกามสุคติภูมิ ที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้ที่มา *ปฏิสนธิในปฐมฌาณภูมิ* ๓ นี้ มาด้วยอำนาจของรูปาวจร-ปฐมฌาณกุศลซึ่งยังมีวิตก ที่เป็นองค์ฌาณที่หยาบ จึงทำให้มีรูปร่างหน้าตาที่แตกต่างกัน อีกเหตุผลหนึ่งคือ ปฐมกามภูมินี้อยู่ใกล้กับชั้นกามภูมิ คือปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ จึงมีรูปร่างที่แตกต่างกัน แต่ปฏิสนธิจิตในปฐมฌาณภูมิทั้ง ๓ นี้ ปฏิสนธิด้วยจิตประเภทเดียวกัน คือ รูปาวจร-วิบากจิต ๑ สามารถนำปฏิสนธิในปฐมฌาณภูมิทั้ง ๓ ได้ต่างกันที่กำลังของปฐมฌาณที่ทำไว้ในชาติก่อนมีกำลังแรงกล้า ก็จะได้เกิดเป็นมหาพรหม ถ้ากำลังฌาณปานกลางก็เกิดเป็นปุโรหิตาพรหม แต่ถ้ากำลังฌาณค่อนข้างอ่อนก็เกิดเป็นปาริสัชชาพรหม ดังนั้นทั้งอบายภูมิ ๔ และปฐมฌาณภูมิ ๓ จึงได้ชื่อว่า “กายต่างจิตเหมือน”

๓. **เอกัตตกายะ นานาตตสัญญีภูมิ** คือ ภูมิที่สัตว์ที่ไปปฏิสนธิมีรูปร่างหน้าตาเหมือนกันแต่มีปฏิสนธิจิตต่างกัน ได้แก่ ทุติยฌาณภูมิ ๓ มีปริตตาภาพรหม

อัปปมาณาภาพรหม และอาภัสสราพรหม ซึ่งภูมิทั้ง ๓ นี้ สามารถละองค์ฌาน คือ วิตกที่เป็นองค์ฌาณหยาบได้แล้ว จึงมีรูปร่างหน้าตาที่เหมือนๆ กัน แต่มีปฏิสนธิจิตที่ต่างกัน ๒ ดวงคือ รูปาวจรทุติยฌาณวิบากจิต ๑ และตติยฌาณ-วิบากจิต ๑ ซึ่งผู้ที่เคยได้ฌาณ ๒ และฌาณ ๓ โดยปัญจกะนัยในชาติที่แล้ว เมื่อตายลงจะมาเกิดรวมกันอยู่ในทุติยฌาณภูมิด้วยกัน แต่หากท่านจะสงสัยว่ารูปร่างหน้าตาเหมือนกันแล้วจะจำกันอย่างไรว่าใครเป็นใคร ผมก็ไม่ทราบครับ แต่ท่านก็คงจะรู้กันเอง ดังนั้น ในทุติภูมิ ๓ จึงได้ชื่อว่า “กายเหมือนจิตต่าง”

๔. เอกัตตกายะ เอกัตตสัญญี คือ ภูมิที่สัตว์ที่ไปปฏิสนธิ มีรูปร่างหน้าตาที่เหมือนกัน และปฏิสนธิจิตก็เป็นประเภทเดียวกัน ได้แก่ ตติฌาณภูมิ ๓ เวหัปผลาภูมิ ๑ และสุทธาวาส ๕ ซึ่งในแต่ละภูมิมีรูปร่างหน้าตาที่เหมือนกันทั้งหมด และปฏิสนธิจิตก็เป็นประเภทเดียวกัน คือ รูปาวจรจตุตถฌาณวิบากจิต ๑ ดวง

๕. อากาสานัญจายตนภูมิ คือ ภูมิที่อยู่ของอากาสานัญจายตนพรหมซึ่งมีแต่ปฏิสนธิจิตไปเกิดด้วยนามขันธ์ ๔ เท่านั้น ไม่มีรูปขันธ์

๖. **วิญญานัญจายตนภูมิ** คือ ภูมิที่อยู่ของวิญญา-นัญจายตนพรหม ซึ่งมีแต่ปฏิสนธิจิตอย่างเดียว

๗. **อากิญจัญญายตนภูมิ** คือ ภูมิที่อยู่ของอากิญ-จัญญายตนพรหม ซึ่งมีแต่ปฏิสนธิจิตเพียงอย่างเดียวเช่นกัน

ส่วนอสัญญสัตตาภูมิมีแต่รูปขันธ์อย่างเดียว ไม่มีปฏิสนธิจิต จึงไม่นับเข้าในวิญญาณฐีติ สำหรับเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ แม้จะมีปฏิสนธิจิตที่เป็นนามขันธ์ ๔ แต่นามขันธ์นั้นไม่ปรากฏชัดจะว่ามีก็เหมือนไม่มี จะว่าไม่มีก็ยังมีจิตอยู่ ที่เหลือ ๒๘ ภูมิ รวมเป็นวิญญาณฐีติภูมิ ๗

คำถามที่ ๔๗ คำว่ากัปป์หมายถึงอะไร

คำตอบคือ กัปป์ เป็นหน่วยวัดเวลา หรือ การนับอายุความเป็นอยู่ของสัตว์และอายุของโลก ตลอดจนอายุของจักรวาล มีอยู่ ๔ ชนิด คือ ๑ อายุกัปป์ ๒ อันตรกัปป์ ๓ อสงไขยกัปป์ ๔ มหากัปป์

๑. *อายุกัปป์* หมายถึง อายุขัยของสัตว์โดยประมาณ เช่น สมัยพุทธกาล มนุษย์มีอายุขัย ๑๐๐ ปี เป็นอายุกัปป์ พระพุทธองค์ตรัสว่า ทุก ๑๐๐ ปี อายุกัปป์ของมนุษย์

จะลดลง ๑ ปี บัดนี้เวลาผ่านมา ๒๕๕๙ ปีแล้ว อายุกัปป์ของมนุษย์จึงลดลงเกือบ ๒๖ ปี เหลือเพียงเฉลี่ย ๗๔-๗๕ ปีเท่านั้น และต่อไปในอนาคตก็จะลดลงเรื่อยๆ จนประมาณ พ.ศ. ๙,๐๐๐ อายุกัปป์ของมนุษย์จะเหลือเพียง ๑๐ ปี ก็แก่ตายแล้ว ดูจะสั้นกว่าอายุกัปป์ของสุนัขและแมวในยุคนี้เสียอีก และยุคนั้นจะเป็นยุคมิคสัญญี คือ เห็นว่าชีวิตของผู้อื่นเหมือนกวาง ไม่มีค่าอะไร หากใครมีกำลังมากกว่าก็จะเบียดเบียนเอาเปรียบผู้อื่นได้ตามใจชอบ บ้านเมืองไม่มีกฎหมายไม่มีศีลธรรม มนุษย์ส่วนหนึ่งมีจิตใจกลัวสังคมเถื่อนเช่นนี้จึงพากันหลบไปอยู่ในดินแดนที่ห่างไกลจากชุมชนคนใจโหด ตั้งสังคมขึ้นมาใหม่เริ่มมีคุณธรรมกันทีละเล็กทีละน้อย ส่วนในสังคมคนโหดร้ายก็จะฆ่ากันจนไม่มีเหลือ หลังจากนั้นเมื่อมนุษย์ที่เหลือค่อยๆ สั่งสมคุณธรรมความดี อายุกัปป์ก็จะค่อยๆ เพิ่มขึ้น ลูกของคนอายุ ๑๐ ปี จะมีอายุกัปป์เพิ่มเป็น ๒๐ ปี และรุ่นต่อๆ ไปอายุกัปป์ก็จะเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณไปจนมนุษย์มีอายุกัปป์ถึง ๑ อสงไขยปี (๑ เติมศูนย์ ๑๔๐ ตัว) จากนั้นมนุษย์ก็จะเห็นว่าชีวิตเที่ยงและยั่งยืนก็จะเริ่มมีการทำอกุศลกรรมกันมากขึ้น อายุกัปป์ก็จะลดลง ๑ ปี ใน ๑๐๐ ปีเช่นเดิม และลดลงเรื่อยๆ

๒. *อันตรกัปป์* เป็นการนับเวลาโดยถือเอาอายุของมนุษย์ตั้งแต่สมัยต้นกัปป์ที่มีอายุยืนถึง ๑๐ อสงไขยปี เป็นอายุกัปป์ ต่อมาก็จะค่อยๆ ลดลงจนเหลือ ๑๐ ปี จากนั้นก็จะค่อยๆ อายุยืนขึ้นไปอีกจนถึง ๑ อสงไขยปี การนับเวลาจาก ๑ อสงไขยปีลดลงจนเหลือ ๑๐ ปี และเพิ่มขึ้นจนถึง ๑ อสงไขยปี ๑ รอบ เรียกว่า อันตรกัปป์

๓. *อสงไขยกัปป์* มีจำนวน ๖๔ อันตรกัปป์ หมายถึงอันตรกัปป์ที่เวียนลงและขึ้น รวม ๖๔ ครั้ง เรียกว่า ๑ อสงไขยกัปป์ อสงไขยกัปป์มี ๔ อย่าง คือ

ก. สังวัฏฏะ อสงไขยกัปป์ เป็นช่วงเวลาที่จักรวาลจำนวนแสนโกฏจักรวาลถูกกำลังถูกทำลายลงกำลังพังพินาศด้วยไฟบ้างด้วยน้ำบ้างด้วยลมบ้างแต่ยังไม่หมดสิ้นไป

ข. สังวัฏฏะฐายี อสงไขยกัปป์ เป็นช่วงเวลาที่แสนโกฏจักรวาลถูกทำลายจนหมดสิ้นเหลือแต่ความว่างเปล่าของอวกาศ ซึ่งอาจมีสะเก็ดดวงดาวต่างๆ ที่แตกกระจายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยลอยอยู่ในห้วงอวกาศเต็มไปหมด (ความเห็นของผู้เขียน)

ค. วิวัฏฏะ อสงไขยกัปป์ เป็นช่วงเวลาที่จักรวาลกำลังก่อตัวขึ้นใหม่ คงจะมีซากสะเก็ดดวงดาวที่ล่องลอย

อยู่ค่อยๆ จับตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นดวงดาว และจักรวาลต่างๆ ขึ้นมาใหม่ทีละเล็กน้อย แต่ยังไม่สมบูรณ์

ง. วิวัฏฏะฐายี อสงไขยกัปป์ เป็นช่วงเวลาที่จักรวาลใหม่ได้ตั้งขึ้นเรียบร้อยแล้วทั้งแสนโกฏจักรวาล พื้นแผ่นดิน ภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำลำคลองต่างๆ พร้อมแก่การเกิดขึ้นใหม่ของสิ่งมีชีวิตแล้วก็จะเริ่มมีสิ่งมีชีวิตมนุษย์ต้นกัปป์ เป็นต้น บังเกิดขึ้นแล้ว

๔. มหากัปป์ เป็นการนับกาลเวลาที่ยาวนานมากๆ โดยนับเอา ๔ อสงไขยกัปป์ที่กล่าวมาเวียนครบ ๑ รอบ เรียกว่า มหากัปป์ เป็นเวลายาวนานจนไม่อาจประมาณได้ อุปมาว่า มีแท่งศิลาทึบกว้างคูณยาวคูณสูง ๑๖ กิโลเมตร ก้อนหนึ่งทุก ๑๐๐ ปี นำเอาผ้าเนื้อละเอียดนุ่มมาเช็ดรอบๆ ก่อนศิลานี้ ๑ ครั้ง เช็ดอยู่เช่นนี้ จนก้อนศิลานี้สึกลงมาราบระดับพื้นนี่แหละ ๑ มหากัปป์ ซึ่งพระองค์ต้องใช้เวลาสั่งสมบารมีเพื่อความเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้านานถึง ๔ อสงไขย กับเศษแสนมหากัปป์ นี้นับตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว แต่ถ้ารวมเวลาตั้งแต่ตั้งความปรารถนาทางใจ ก็รวม ๒๐ อสงไขย และเศษ ๑ แสนมหากัปป์ มีผู้สงสัยว่าทำไม

ต้องมีเศษแสนมหากัปป์ เวลาเศษแสนมหากัปป์ มีไว้บำเพ็ญบารมีเป็นพระอรหันต์ครับ ส่วนเวลา ๔ อสงไขย ไว้บำเพ็ญบารมีเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และยังมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีก ๒ ประเภท คือ สัทธาธิกะ และวิริยาธิกะ ต้องใช้เวลาบำเพ็ญบารมีนานมากกว่า คือ ๘ อสงไขย และ ๑๖ อสงไขยแสนมหากัปป์ ซึ่งเป็นเวลาที่ยาวนานมากจริงๆ จึงอดที่จะระลึกถึงพระมหากรุณาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเสียมิได้

อีกนัยหนึ่ง กัปป์นี้ยังแบ่งเป็นกัปป์ที่มีพระพุทธศาสนา และกัปป์ที่ไม่มีพระพุทธศาสนา คือ

๑. **สุญญกัปป์** คือมหากัปป์ที่ไม่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิอุบัติขึ้น

๒. **อสุญญกัปป์** คือ มหากัปป์ที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระเจ้าจักรพรรดิอุบัติขึ้น มหากัปป์ยังแบ่งออกอีกนัยหนึ่งเป็น ๕ อย่าง คือ

๑. *สารกัปป์* ได้แก่ มหากัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๑ พระองค์เท่านั้น เช่น พระโกณฑัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระวิปัสสีพุทธเจ้า

๒. *มัณฑกัปป์* ได้แก่ มหากัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๒ พระองค์ เช่น มหากัปป์ที่มีพระสุเมธ-สัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสุชาติสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภู

๓. *วรกัปป์* ได้แก่มหากัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๓ พระองค์ เช่น มหากัปป์ที่มี พระปิยทัสสีพุทธจ้า พระอัตถทัสสพุทธเจ้า และพระธัมมทัสสีพุทธเจ้า หรือพระอโนมทัสสสีพุทธเจ้า พระปทุมพุทธเจ้า และพระนารทพุทธเจ้า

๔. *สารมัณฑกัปป์* ได้แก่ มหากัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๔ พระองค์ เช่น พระตัณหังกร-พุทธเจ้า พระเมธังกรพุทธเจ้า พระสรณังกรพุทธเจ้า และพระทีปังกรพุทธเจ้า

๕. *ภัททกัปป์* ได้แก่มหากัปป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ๕ พระองค์ ได้แก่ มหากัปป์ของเรานี่เองคือ มีพระกกุสันโธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้าพระกัสสปพุทธเจ้า พระโคตมพุทธเจ้า และพระเมตเตย-พุทธเจ้า ที่จะอุบัติขึ้นเป็นองค์ต่อไป

ดังนั้นจึงไม่ต้องหวาดกลัวกับข่าวว่าโลกจะแตก เพราะตราบใดที่ศาสนาของพระศรีอริยเมตไตยสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่หมดสิ้นไป จักรวาลก็ยังไม่แตกทำลายแน่นอนครับ แต่ก็ต้องไม่ประมาทว่า อายุของโลกยังอยู่อีกนานจนลืมทำบุญกุศลกัน ยังไงก็ต้องเร่งทำบุญกิริยาวัตถุให้ถึงพร้อม เผื่อว่าบารมีเต็มบรรลุเป็นพระอรหันต์ก่อนถึงยุคพระศรีอริยเมตไตยจะดีกว่านะครับ

พบกันใหม่ในฉบับหน้า

ขอความสุขความเจริญจงมีแก่ท่านสมาชิกทุกท่านครับ

ข่าวอนุโมทนา

คณะกรรมการมูลนิธิแนบมหานีรานนท์ ขออนุโมทนาท่านผู้มีอุปการะทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา กับมูลนิธิแนบมหานีรานนท์

๑. **คุณกนกทิพย์ โสดาบรรลุ คุณเบ็ญจมาศ เดชกล้าหาญ** พร้อมด้วย **คุณซ้อฮั้ว แซ่โง้ว** มีจิตศรัทธาและเห็นความสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงรับเป็นประธานทอดผ้าป่าสามัคคี **คุณชนิดา ลิ้มธงเจริญ** และ **คุณชัยกิจ คุณจินตนา ลิ้มธงเจริญ** เป็นประธานร่วม พร้อมคณะนักศึกษาอภิธัมฯ วัดสามพระยา วัดธาตุทอง มูลนิธิแนบฯ ผู้ปฏิบัติธรรม ญาติ มิตร และสาธุชนทั้งหลาย เพื่อนำรายได้เป็นค่าใช้จ่ายจัดการเรียนการสอนพระอภิธัมฯ พร้อมทั้งสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนา และปรับปรุงซ่อมแซมศาลา-รัตนิน อันเป็นเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ โดยทำเขื่อนป้องกันดินพังทลาย และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในการบริหารงานในโครงการต่างๆ ของมูลนิธิฯ

๒. ท่านที่เป็นเจ้าภาพเลี้ยงภัตตาหารต่างๆ ในวันงานทอดผ้าป่าสามัคคีนี้

๓. ท่านที่เป็นเจ้าภาพเลี้ยงภัตตาหารพระภิกษุและผู้ปฏิบัติธรรมรายวัน

๔. ท่านที่บริจาคทรัพย์ปัจจัยทะนุบำรุงสมทบทุนมูลนิธิแนบมหานีรานนท์ ทุนค่าอาหาร ธนาคารบุญ ค่าพิมพ์หนังสือเผยแพร่ ค่าน้ำค่าไฟ ค่าภัตตาหารพระภิกษุและผู้ปฏิบัติธรรม ค่ารักษาพยาบาล ค่าสถานีวิทยุ ค่าซ่อมแซมอาคารต่างๆ และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ทั่วไป

บางท่านที่ไม่สามารถไปบริจาคด้วยตนเอง ได้บริจาคปัจจัยผ่านทางไปรษณีย์ไร่ขิง ๗๓๒๑๐ หรือบริจาคเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ โดยโอนเข้าบัญชีมูลนิธิแนบมหานีรานนท์ ผ่านธนาคารกรุงศรีอยุธยา สาขาสำนักเพลินจิต เลขที่ ๐๐๑-๙-๓๘๙๔๒-๐ ประเภทออมทรัพย์ และธนาคารกรุงไทย สาขาถนนข้าวสาร เลขที่ ๐๒๗-๑-๒๒๒๙๘-๐ ประเภทออมทรัพย์

๕. ท่านที่บริจาคเครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆ มากมายแด่มูลนิธิแนบมหานีรานนท์ตลอดมา

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของทุกท่าน ที่ได้ร่วมใจกันบำเพ็ญกุศล เพื่อทะนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรสืบไป ขอกุศลที่ประกอบด้วยปัญญานี้ จงเป็นพลวปัจจัยให้ทุกท่าน ประสพความสุขความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรม และมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถรู้ธรรมเห็นธรรมตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนถึงความพ้นทุกข์โดยเร็วพลันด้วยกันทุกท่านเทอญฯ.

ข่าวมูลนิธิ

มูลนิธิแนบมหานีรานนท์ มีวัตถุประสงค์ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยคันถธุระและวิปัสสนาธุระโดยตรง

ด้านคันถธุระ

๑) จัดการเรียนการสอนพระอภิธรรมพร้อมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้แก่ พระภิกษุ, สามเณร และแม่ชี หลักสูตรประจำ ๒ ปี ที่สำนักวิปัสสนามูลนิธิแนบมหานีรานนท์ ถนนพุทธมณฑลสาย ๕ โดยรับสมัคร ปีละ ๑ รุ่น ๆ ละ ๔๐ ท่าน

เปิดรับสมัคร วันที่ ๑ มีนาคม ถึง ๒๗ เมษายน ๒๕๕๙ แจ้งความประสงค์ทางโทรศัพท์มาก่อนได้

๒) จัดการเรียนการสอนพระอภิธรรมฯ เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ให้แก่ประชาชนทั่วไป ๓ แห่ง คือ :-

๒.๑ วัดธาตุทอง ถนนสุขุมวิท เขตวัฒนา ที่วิหารลิมปาภรณ์ทุกวันอาทิตย์

- เวลา ๐๘.๓๐ ถึง เวลา ๑๔.๐๐ น.

๒.๒ วัดสามพระยา เขตพระนคร
ที่อาคารสุหัทรังสรรค์ ชั้น ๑
ห้อง ๑๐๑ และ ๑๐๒ เป็นประจำทุกวัน

- วันจันทร์-ศุกร์
  เวลา ๐๙.๐๐ น. ถึง ๑๔.๓๐ น
- วันเสาร์-อาทิตย์
  เวลา ๐๘.๓๐ น. ถึง เวลา ๑๕.๓๐ น.

๒.๓ มูลนิธิแนบมหานีรานนท์
ถนนพุทธมณฑลสาย ๕ ทุกวันอาทิตย์

- เวลา ๐๙.๐๐ น. ถึง เวลา ๑๖.๓๐ น.

๓) จัดพิมพ์วารสารธรรมะ ชื่อ ปัญญาสาร แจกเป็นธรรมทาน ประมาณ ๓ เดือนต่อฉบับ บอกรับเป็นสมาชิกได้โดยไม่ต้องเสียค่าบำรุงแต่ประการใด

๔) เผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง พล. ๑ รักษาพระองค์ คลื่น AM.๑๔๒๒ ทุกวันจันทร์ ถึง วันศุกร์ เวลา ๑๐.๓๐ น. ถึง ๑๑.๐๐ น.

ด้านวิปัสสนาธุระ

๑) ได้จัดตั้งสำนักวิปัสสนา ณ เลขที่ ๘๔/๑ หมู่ ๒ ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีเรือนปฏิบัติวิปัสสนา จำนวน ๖๐ หลัง เพื่อรับผู้ที่มีความรู้ปรมัตถธรรมตามสมควรเข้าปฏิบัติธรรม ผู้สนใจแจ้งความประสงค์เข้าปฏิบัติได้ที่สำนักงานมูลนิธิฯ หรือโทรศัพท์แจ้งล่วงหน้าไว้ก่อนได้ไม่เกิน ๓๐ วัน

๒) จัดอบรมวิปัสสนา หลักสูตร ๗ วัน ดังนี้.

วันที่ ๑๑ - ๑๘ มกราคม ๒๕๕๙
วันที่ ๑ - ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙
วันที่ ๗ - ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙
วันที่ ๔ - ๑๑ เมษายน ๒๕๕๙
วันที่ ๒ - ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๙
วันที่ ๖ - ๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๙
วันที่ ๔ - ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๙
วันที่ ๑ - ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙
วันที่ ๕ - ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙
วันที่ ๓ - ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙
วันที่ ๗ - ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙
วันที่ ๑๒ - ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

๓) จัดอบรมวิปัสสนา หลักสูตรระยะสั้น ๓ วัน ดังนี้.

วันที่ ๒๖ - ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙

วันที่ ๒๕ - ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๙

วันที่ ๒๗ - ๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

วันที่ ๒๖ - ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

๔) พระภิกษุเข้าปฏิบัติธรรม ตามหลักสูตรประจำ ดังนี้.

วันที่ ๑๕ - ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙ (ปี ๒)

วันที่ ๑๗ - ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๙ (ปี ๑)

วันที่ ๒๐ - ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๙

วันที่ ๑๖ - ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๙

และปิดเทอม วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

๕) ผู้เข้าศึกษาพระอภิธัมฯ และปฏิบัติวิปสสนา หลักสูตร ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีจำนวน ดังนี้.

พระภิกษุ	๔๕	รูป
สามเณร	๒	ท่าน
แม่ชี	๒	ท่าน
ฆราวาสชาย	๒	ท่าน
ฆราวาสหญิง	๔	ท่าน
รวม	**๕๖**	**ท่าน**

๖) ผู้เข้าปฏิบัติธรรม ปี ๒๕๕๘ มีจำนวน ดังนี้.

พระภิกษุ	๑๒๑	รูป
สามเณร	๓	ท่าน
แม่ชี	๔๖	ท่าน
ฆราวาสชาย	๙๗	ท่าน
ฆราวาสหญิง	๕๑๐	ท่าน
รวม	**๗๗๗**	**ท่าน**

๗) ผู้เข้าอบรมวิปัสสนาระยะสั้น หลักสูตร ๗ วัน ปี ๒๕๕๘ มีจำนวน ดังนี้.

พระภิกษุ	๑๙	รูป
แม่ชี	๑๙	ท่าน
ฆราวาสชาย	๖๓	ท่าน
ฆราวาสหญิง	๒๒๔	ท่าน
รวม	**๓๔๕**	**ท่าน**

๘) ผู้เข้าอบรมวิปัสสนา หลักสูตร เพิ่มทักษะ ๑๒ วัน ปี ๒๕๕๘ มีจำนวน ดังนี้.

พระภิกษุ	๓	รูป
แม่ชี	๓	ท่าน
ฆราวาสชาย	๘	ท่าน
ฆราวาสหญิง	๖๙	ท่าน
รวม	**๘๓**	**ท่าน**

รวม ผู้ปฏิบัติธรรมใน ๔ โครงการ มี จำนวน พระภิกษุ ๑๘๘ รูป สามเณร ๕ รูป แม่ชี ๗๒ ท่าน ฆราวาส ชาย ๑๖๙ ท่าน หญิง ๘๐๗ ท่าน รวมทั้งสิ้น ๑,๒๔๑ ท่าน

ข่าวการบำเพ็ญกุศลประจำปี ๒๕๕๙ มี ๔ ครั้ง :-

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙ ทอดผ้าป่าสามัคคี (วันมาฆบูชา)

วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ทอดผ้าป่าสามัคคี (วันวิสาขบูชา)

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ทอดผ้าป่าสามัคคี (วันอาสาฬหบูชา)

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๙ ทอดกฐินสามัคคี

เนื่องจากสำนักวิปัสสนามูลนิธิแนบฯ ตั้งมานานกว่า ๓๐ ปี อาคารสถานที่ เก่าชำรุด จึงต้องมีการทยอยบูรณะซ่อมแซมทีละอย่างตามสมควร จึงแจ้งข่าวมายังสมาชิกผู้มีจิตศรัทธาในทานกุศล

มูลนิธิ มีโครงการ บูรณะซ่อมแซมศาลารัตนิน อันเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และทำเขื่อนกันดินพังทลาย ซึ่งต้องใช้ปัจจัยจำนวนมาก จึงแจ้งข่าวมายังผู้มีจิตศรัทธาทุกท่าน

ผู้สนใจ ติดต่อ ที่มูลนิธิแนบมหานีรานนท์

หรือ โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๙-๔๔๑๗ / ๐๒-๔๘๒-๑๐๔๔

ทุกวัน เวลา ๐๘.๐๐ น. ถึง ๑๗.๐๐ น.

วันและเวลาการบรรยายธรรมะของมูลนิธิแนบมหานีรานนท์ มีดังนี้.

สำนักวิปัสสนา ทุกวันอาทิตย์

เวลา ๐๙.๐๐-๑๑.๐๐ น.	ห้อง ๑	ปริจเฉทที่ ๑	อ.ประวิตร
เวลา ๐๙.๐๐-๑๑.๐๐ น.	ห้อง ๒	ปริจเฉทที่ ๗	อ.แม่ชี สุภัทรา
เวลา ๑๓.๐๐-๑๔.๐๐ น.	ห้อง ๒	ปริจเฉทที่ ๓	อ.แม่ชี สุภัทรา
เวลา ๑๕.๐๐-๑๖.๓๐ น.	ห้อง ๒	ปริจเฉทที่ ๘	อ.แม่ชี สุภัทรา

วัดธาตุทอง ทุกวันอาทิตย์

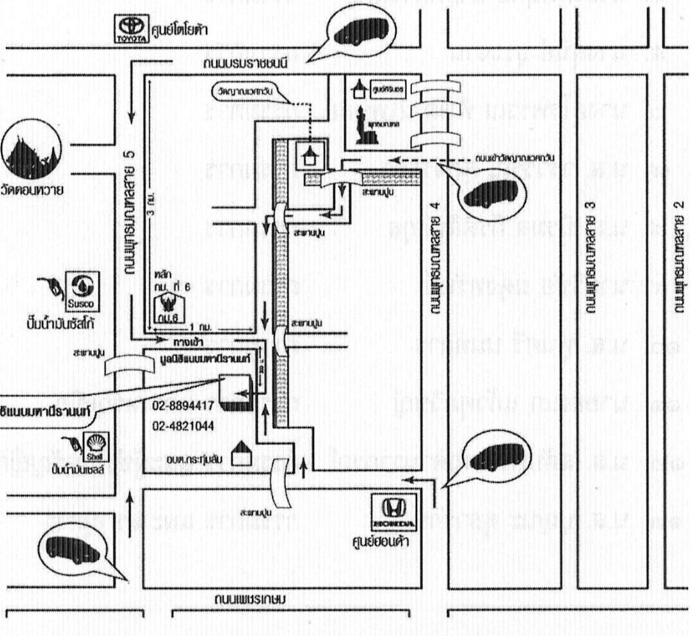
อาทิตย์ที่ ๑		
เวลา ๐๘.๓๐-๑๑.๐๐ น.	ธัมมสังคณี	พระมหาเกรียงศักดิ์
เวลา ๑๒.๐๐-๑๕.๐๐ น.	ภาษาบาลีเบื้องต้น	พระมหาเกรียงศักดิ์
อาทิตย์ที่ ๒		
เวลา ๐๘.๓๐-๑๐.๑๕ น.	ปริจเฉทที่ ๕	อ.นิตยา
เวลา ๑๐.๓๐-๑๒.๐๐ น.	มหาปัฏฐาน	อ.สุมณฑา
เวลา ๑๒.๓๐-๑๔.๐๐ น.	ปริจเฉทที่ ๑	อ.โชติ
อาทิตย์ที่ ๓		
เวลา ๐๘.๓๐-๑๒.๐๐ น.	วิปัสสนากรรมฐาน	อ.ปราโมช น้อยวัฒน์
เวลา ๑๒.๓๐-๑๔.๐๐ น.	วิปัสสนากรรมฐาน	อ.ปราโมช น้อยวัฒน์
อาทิตย์ที่ ๔		
เวลา ๐๘.๓๐-๑๐.๑๕ น.	วิปัสสนากรรมฐาน	อ.บุญณัฐศักดิ์
เวลา ๑๐.๓๐-๑๒.๐๐ น.	วิปัสสนากรรมฐาน	อ.บุญณัฐศักดิ์
เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น.	ปริจเฉทที่ ๘	อ.บุญณัฐศักดิ์
อาทิตย์ที่ ๕		
เวลา ๐๘.๓๐-๑๔.๓๐ น.	ทบทวนอภิธรรม	อ.เทพฤทธิ์

ตารางบรรยายธรรมะวัดสามพระยา

	ห้อง ๑๐๑			ห้อง ๑๐๒	
จันทร์	๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. พระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๑-๙ ภาษาอังกฤษ อ.ดร.ช่วย กรรณวัฒน์	๑๒.๓๐ - ๑๔.๓๐ น. ปริจเฉทที่ ๑ อ.สุนีย์	จันทร์	๙.๐๐ - ๑๑.๓๐ น. วิปัสสนา อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวิพัฒน์	๑๒.๐๐ - ๑๔.๓๐ น. ปริจเฉทที่ ๖ อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวิพัฒน์
อังคาร	-	๑๒.๓๐ น. ปริจเฉทที่ ๗ อ.ธนวัฒน์	อังคาร	๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. วิสุทธิมรรค พระมหาสมชาย	๑๒.๓๐ - ๑๔.๓๐ น. ปริจเฉทที่ ๖ อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวิพัฒน์
พุธ	-	๑๒.๐๐ - ๑๔.๐๐ น. ภาษาบาลี พระมหาสมชัย	พุธ	๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. วิสุทธิมรรค พระมหาสมชาย	๑๒.๐๐ - ๑๔.๐๐ น. ธรรมสังคณี อ.พระมหาเกรียงศักดิ์
พฤหัสบดี	-	๑๒.๐๐ - ๑๔.๐๐ น. พระสูตร อ.สนธิชัย	พฤหัสบดี	๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. ธรรมสังคณี พระมหาเกรียงศักดิ์	๑๒.๐๐ - ๑๔.๐๐ น. ภาษาบาลี อ.พระมหาเกรียงศักดิ์
ศุกร์	๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. ปริจเฉทที่ ๔ อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวิพัฒน์	๑๒.๐๐ - ๑๔.๐๐ น. ภาษาบาลี พระมหาสมชัย	ศุกร์	๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. อนุสยยมก อ.แม่ชีสุภาภรณ์	๑๒.๓๐ - ๑๔.๓๐ น. มาติกา อ.บุญณัฐศักดิ์ ทวิพัฒน์

	ห้อง ๑๐๑			ห้อง ๑๐๒	
เสาร์	๘.๓๐ - ๑๑.๓๐ น. ปริจเฉทที่ ๖ อ.แววมยุรี	๑๒.๓๐ - ๑๔.๐๐ น. ปริจเฉทที่ ๑ อ.แววมยุรี	เสาร์	๘.๓๐ - ๑๑.๓๐ น. สัจจวิภังค์ อ.สมพร	๑๒.๓๐ - ๑๔.๐๐ น. ปริจเฉทที่ ๘ อ.สมพร
					๑๔.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. อินทรีย์ยมกะ อ.แม่ชีสุภาภรณ์
อาทิตย์	๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. พระสูตร อ.สมพร	๑๒.๐๐ - ๑๓.๓๐ น. มหาปัฏฐาน อ.สมพร	อาทิตย์	๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. ปริจเฉทที่ ๙ อ.แววมยุรี	๑๒.๐๐ - ๑๓.๓๐ น. วิปัสสนา อ.แววมยุรี
	๑๑.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. ปริจเฉทที่ ๘ อ.สนั่น กรรณวัฒน์				๑๓.๓๐ - ๑๕.๐๐ น. สัจจยมกะ อ.แม่ชีสุภาภรณ์

แผนที่มูลนิธิแนบมหานีรานนท์

รายชื่อกรรมการมูลนิธิแนบมหานีรานนท์ชุดใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๘

๑.	น.ส. ปราโมช น้อยวัฒน์	ประธานกรรมการ
๒.	นายปราโมทย์ อิทธิกุล	รองประธานกรรมการ
๓.	นายบุญณัฐศักดิ์ ทวิพัฒน์	รองประธานกรรมการ
๔.	นายเทพฤทธิ์ สาธิตการมณี	กรรมการ
๕.	นางสุนีย์ ธุระงาน	กรรมการ
๖.	นางอุไรพรรณ พิพัฒน์ไพบูลย์	กรรมการ
๗.	น.ส. วรวรรณ ศุภจรรยา	กรรมการ
๘.	น.ส. นิรมล กีรติสิทธิกุล	กรรมการ
๙.	นายวิชัย ผดุงทรัพย์	กรรมการ
๑๐.	น.ส. พูนศรี นนทการ	กรรมการ
๑๑.	นายอเนก แก้วศุภวิชญ์	กรรมการ และเหรัญญิก
๑๒.	น.ส. สดับพิณ กฤดานรากรณ์	กรรมการ และผู้ช่วยเหรัญญิก
๑๓.	น.ส. บุญนะ ตุลารักษ์	กรรมการ และเลขานุการ

สุเขน ผุฏฺฐา อถวา ทุกฺเขน
น อุจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสฺสยนฺติ

บัณฑิต ได้สุข หรือถูกทุกข์กระทบ
ก็ไม่แสดงอาการขึ้นๆ ลงๆ

ปัญญาสาร ฉบับที่ ๑๓๒